

VÄRSKE RÕHK

number 55 / sügis 2018

MIRT KRUUSMAA / OCEAN VUONG / MARIANNE HARJU

JOOSEP VESSELOV / MARJU BAKHOFF

Intervjuu HANNELEELE KALDMAAGA

SIIM PREIMAN KELLY TURGIST / SIRET REMMA IGOR KOTJUHIST

Illustratsioonid: TÕNIS MALKOV

JOOSEP
VESSELOV

soovitus 1

kui tunned, et vaim on kehast lahkumas:

võta riided seljast ja
heida selili põrandale
kõht lae poole

tunne, kuidas maailma raskus
ja õhurõhk
sinu peale suruvad

lase vaimul enda sisse
tagasi vajuda

kui vaja
meelita vaimu
heade mõtetega

kui vaim on taas
keha sees
mine eluga edasi

soovitus 2

mine neljakäpukile ja
hüppa uhkelt üle
eluraskuste
noore hobuse moodi
unusta vaevad
kohe kui neist
möödud
lakk lehvimas
kappad aina elus edasi

või

keera ennast rulli
põlved ümber pea
umbes täpselt
kera moodi
ja veere uhkelt
elumäest alla
suure hooga
ja kõik eluraskused
mis jäävad tee peale
neist veere läbi
ja läbielatud raskused
võta endaga ühes
et uhkemiini ja
suurema hooga
elus edasi minna

suur

tuul puhus mind suureks
tundke mu suurust
ma olen hullult suur
kolme meetri kõrgune

raputan ja kõigutan
ja kiusan
hommikusi reisijaid
parvlaev leiger
üks oksendab
ma olen ikka suht suur
selline kahe ja poole meetrine

ma olen väsinud
ja lasen tuulel end kanda
teistega samas suunas
olen sama suur kui teised
me oleme vist kõik päris suured
ma ei tea

loksutan kalapaati
ja liigun kindlalt
üle kivide
ma ei ole vist enam eriti suur
olen poole meetri kõrgune

liiga madalal
tuul mind enam ei kannab
liiga madalal
sillerdan lojuva päikese käes
ja liigun julgelt edasi
ma olen soe
ma ei ole suur

olen väike
ja ma voolan õrnalt
üle sinu varbaküünete
ja vajun liiva sisse

soovitus 3

vahel on viisakas
öelda et sul on ebamugav
kui sa näed et su
vestluskaaslasel on ebamugav
ja siis saate koos
üksteise ebamugavuses
mõnuleda

või mis

*

luuletajad on hullult lähedad inimesed
panevad igast huvitavaid mõtteid kirja
kui, tuju, on, siis, panevad, komasid, ka
kellel neid komasid ikka vaja mõttetud
kui suureks kasvan siis saan luuletajaks
ja siis ma olen ka hullult lahe inimene
kes ei pane enam elu sees ühtegi koma

*

täna olen tint paberil
ja teie kõik saate mu
peale vaadata ja mõelda
et kes see suva vend on
kes oma tühja jutuga
minu tähtsat aega raiskab

ja ma olen nii tänulik
et olen täna tint paberil

noodid

mingi ollus
voolab mu kõrvaugust
sisse ja

tilgub mu sõrmeotstest
klahvide peale

aa ma olen selle kohta
videoid näinud
see ollus on
inspiratsioon

fuh

äriidee

erakliinikute asemel
võiks olla
mürakliinikud
kus müratakse

ja kus peab maadlema
teiste patsientidega
et vastuvõtule pääseda
kõige parem maadleja
saab uue puusa

MIRT KRUUSMAA

ÜKSILDUSKIRE OHVER

Aare rinda pitsitas iseäralik nukrus, kui Susanna tema esikus seisis. Asi polnud sugugi selles, et tüdruk polnud tulekust ette teatanud, kuigi üks oli seegi tülikas. Aare selgitas, et Max on baaris tööl ja jõuab koju hommikutundidel, kodus pole kedagi teist peale tema. „Kõigest mina olen siin,” kostis Aare ja mõtles, kas Susanna tunneb end võõra mehe seltsis imelikult. Alles siis, kui Susanna päris, kas ta võib oma kompsud Maxi tuppa viia, tajus Aare rinnus tühjust, mis tuli valju hingetõmbega endast välja uhada.

Paar päeva tagasi käis Aare baaris, kus tema korterikaaslane Max töötab. Baarides kondamine polnud just tema rida, õhtu raamatuga oli alati magusam, välja arvatud paar üritust, kus ta tavatses õppejõudude või teiste meeldivate inimestega juttu puhuda, kui oli millestki rääkida. Seegi kord istus ta baarileti taha ühe õppejõu kõrvale, kes oli teda hiljuti Keeles ja Kirjanduses ilmuva artikliga aidanud. Otsides silmadega hoopis korterikaaslast, poetas Aare suusoojaks õppejõule tervituse, kuid tollest pääses sedamaid valla sõnavaling hiljutise ahistamisskandaali kohta. „... ja igal pool lokkab tsensuur nagu nõukaajal,” jõudis ta öelda, enne kui Aare hopsas sõnatult baaripukilt püsti ja hiilis luba küsimata baari tagaruumi, kus Max õllevaati veeretask.

Max võttis kõõgist kaks päevapraadi ja nad istusid baari hoovitrepile, et süüa. Aare jälgis heldimusega, kuidas tema igapidi hädine, pooliku hariduse ja kontrollimatu eluisuga korterikaaslane toitu mugistas ja seletas, et tal on sõbranna – ainult seitsmeteistkümneaastane, kuid tark, talle meeldivad raamatud nagu Aarelegi –, kellel on vaja ajutiselt öömaja.

„Ta oli ühe tüübi pool, aga tuli välja, et too on väga kahtlane.” Lugu kahtlasest tüübist ja tüdrukust erutas Aare moraaliveadust. Ta oli ka kindel, et Max teab, et teda tegelikult ei huvita, kes nende korteris parasjagu elutseb – Max võõrustas nende juures paljusid naisi –, peaasi et ta saab segamatult töötada. Niisiis rääkis Max pigem jutujätakuks, mitte selleks, et Aarelt luba küsida.

Aare ettekujutus tollest seitsmeteistkümnenda-aastasest tüdrukust kui alandlikust, kuid kärsitust palujast, sisimas põlevast puudusekannatajast hävis momendil, mil neiu tema esikus seisis; samuti hävis tema usk, et ta on tüdrukule kuidagi vajalik. Ta pakkus küll, et võib kanda Susanna kotti, mille vorme ta silmaga salamahti mõõtis, aga tüdruk keeldus. Aares siiski tuikas lootus, et Susanna toob korterisse peenemad ja õrnemad tunded – sellised, mis valitsesid tema lapsepõlvkodus enne, kui tema õde sealt jalga lasi.

Aare üritas täita enesekindla peremehe rolli, mis talle muidu nii vastumeelne oli. Nad astusid Maxi magamistuppa, kuhu ta polnud varem koputamata sisenenud. Aga kui tema pilk registreeris seal leiduvad võõra intiimelu märgid ja ninna kandus läppunud higilõhn, päädis iga katse olla sundimatu hoopis mõne ebaloosuliku, püüdliku liigutusega. Ta küsis Susannalt, kas too nägi tualettruumi koridori lõpus.

Susanna vastas, et jah, nägi küll, ja et Aare ei pea ainuüksi tema pärast nii palju vaeva nägema. Aare taipas seda isegi ja lahkus. Hetk hiljem koputas ta aga uksele ja hõikas valjusti läbi kinnise ukse.

„Poest midagi?”

Kaupluse liuguksed sulgusid Aare selja taga ja ta sammus tänavalampide sumuses valguses tagasi kodu poole. Ärganud teda haaranud mõtetest, seisatas ta koduhoovis ja vaatas üles korteri akende poole. Köögis põles tuli – ainus valgusallikas õhtuvines – ning Aare nägi, kuidas Susanna ja Max teineteise vastas käsipõsakil istusid. Nad vist vaikisid, kuid Aare ei olnud kindel ja astus vaistlikult ligemale. Järsku tõusis Susanna püsti ja kadus vaateväljast, Max liigutas suud, aga Aare oli liiga kaugel, et midagi kuulda. Esimeselt korruselt kostis summutatud hõiskamist ja pilku korterikaaslastelt ära pöörates nägi Aare, kuidas üks võõras pererahvas otse tema nina ees pimedas elutoas televiisorit vaatas. Ta kopsis kinganinad vastu treppi lumest puhtaks ja astus sisse.

„Hei!” hüüdis Max reipalt, kui Aare raske toidukotiga naasis. „Tere!” kostis köögist teine hääl, mis kõlas üllatavalt sõbralikult. Aare võttis talvesaapad jalast ja läks, mantel seljas, kööki. „Tervist,” vastas ta. Ta lükkas lumest niisked juuksed näo eest kõrva taha ja nuuskas nina. „Ei, ärge minu pärast vestlust katki jätke, tundke end mugavalt,” ütles ta ja keeras korterikaaslastele selja, et toidukoti sisu külmkappi tühjendada.

„Istu ka meie seltsi. Ajame juttu,” pakkus Max, „näe, ma võtsin endal lausa õhtu vabaks. Niipea kui Susannalt sõnumi sain. Õnneks olid töökaaslased võlgu.”

Susanna vist taipas, et laua ümber on ainult kaks taburetti, ja lausus püsti tõustes: „Ma võin Maxi toast veel ühe tooli tuua.”

Aare pani lauale kaks punast veini ja kujutas ette, kuidas Susanna oli tema närvilisusest põhjustatud ebamugavustunde tõttu Maxile appihüüde saatnud. „Ah ei, ma võin vaibale ka istuda,” sõnas ta hoolimatult ning võttis kapist kaks veiniklaasi ja ühe mahlaklaasi.

Sel õhtul jõi Aare end väga täis. Selgus, et tal oli talitsematu himu rääkida, kõri sõnadest tühjaks pigistada ja näha korterikaaslaste läikivatelt silmadelt oma hääle mõju peegeldust, oma ainulise olemasolu tõendust. Kuigi kainenena oli Aare istunud vaibal, vaiki nagu laps, kes jälgib eemalt täiskasvanute seltskondlikku olemist, ei suutnud ta joobnuna suud pidada ning unustas sootuks, et oli Susanna ja Maxi peale solvunud – nii meelitiv oli korterikaaslaste tähelepanu virgutav vihm.

Aare rüüpas mahlaklaasist veini ja jätkas, kuidas talle pole traditsiooniline mehelikkus kunagi istunud, sest ta on pigem naiselik mees. Ilmselt arvavad paljud, et ta on gei, mis on täitsa okei, sest Aarel on suva, mida teised inimesed temast arvavad. See traditsiooniline maskuliinsus, pihtis Aare, on talle tegelt väga palju haiget teinud ja see on nii väsitav. Naised samas on elu alge – kas pole tähenduslik, et inimese embrüo on algstaadiumis naissoost?

„Mehed on evolutsiooni järgmine aste,” nõokas Max.

„Sa oled lihtsalt paadunud šovinist,” segas Aare vahele, kuid tema sees pulbitses hoopis üks teine mõte, mis otsis väljapääsu.

„Tegelikult ma kirjutan romaani,” paiskas ta välja.

„Oo, millest sa kirjutad?” ilmselt imetles Susanna Aare südikust.

Aare muigas salapäraselt ja vastas: „Kirjutan lihtsalt inimestest.”

„Lihtsalt inimestest?”

„Jah, sellest, millised nad ausalt ja päriselt on. Ma tahan kirjutada romaani sellest, kuidas inimesed tegelikult on. Ausus üle kõige!” Aare liialdas meelega, sest teadis, et selline jutt on pisut pretensioonikas, olgugi et see oli puhas tõde.

„Kas sa tead,” alustas ta, „selleks et me kõik omavahel läbi saaksime, peaksime olema üksteise vastu ausad.” Susanna naeratas talle julgustavalt.

Aaret haaras ülevoolav õnnetunne ning ta otsustas, et talle tõemeeli meeldib Susanna ja kahtlemata annab ta tüdrukule lugeda oma romaani, mida ta juba ammu oli tahtnud kellegagi jagada. Ta vaatas üle laua Maxi ja Susanna poole ning tajus, kuidas tema soe keha ja sõnad, mis veeresid üle

pehmete huulte, hõljusid köögis ja olid osa valgusest, mis kiirgas Susanna silmadest.

Kella kolme paiku teatas Susanna, et heidab magama. Aare ootas pimedas koridoris, kui Susanna vannitoas hambaid pesi. Kuuldus äravoolutoru korinat, tüdruk kustutas seejärel vannitoa tule ja astus uksest välja. Aare napsas temast kinni ja embas teda. „Sa oled väga tore inimene,” tunnistas ta.

„Oi, aitäh,” ütles Susanna ja soovis Aarele head ööd.

See oli Aare elus mõnevõrra keeruline aeg. Ta oli lootusetult tülli läinud või õigemini haavunud oma õe Agnese peale, kes ei vastanud juba kolm kuud tema kõnedele. Niisiis oli Agnes – nagu paljud teisedki inimesed – Aare hüljanud ja seda mitte pelgalt kohalolu mõttes, vaid ka vaimselt.

Õigupoolest oli Aare õest vaimustunud. „Agnes on jah võluv,” nõustus ta Robertiga, ühe oma semuga ajalooklubist. Tõesti, sel ühel korral, mil Agnes võttis Aare ajalooklubi vestlusõhtust pooljuhuslikult osa, avaldas ta kõigile muljet, olgugi et ta ei öelnud kuigi palju; see tähendab, ta ei lausunud sõnakestki. Niisugune mõju oli Aare õel ja tahes-tahtmata tundis Aare tema üle uhkust ega suutnud seda Roberti eest varjata, kes niisamuti Agnese nägemisest säras. Aare pompoosse ladinakeelse nimega ajalooklubi oli aga juba ammu tegevuse lõpetanud ning tõtt-õelda oli Aarel sellele tagasi mõeldes piinlik ja ta lootis, et õel on see ajalooklubi sootuks ununenud.

Nõnda suhtus Aare oma vanemasse õesse eelkõige sümpaatia ja austusega. See oli ju Agnes, kes avas Aare silmad kaunitele kunstidele, vanadele meistritele nagu Rembrandt, Caravaggio ja Botticelli. Aarele heiaustus lapsepõlvest üks suvi maal, õhtupunast üleujutatud taevas ja kollastest viljadest pungil alõtsapõõsas, mille varjus Aare kükitas ja õde piidles. Agnes lamas eemal murul ja lappas üht raamatut. Tollal oli ta veidi tüsedam ja punapõsksem, tal olid lühikesed juuksed, mis vaevu üle kõrvade ulatusid, sest kõigest aasta eest oli tal olnud haigus, mille tõttu langesid tema juuksed välja. Viimaks tõstis õde pilgu raamatult väikevenna poole ja viipas käega. „Tule siia, las ma näitan sulle midagi!” Aare jooksis ummisjalu põõsa alt välja, kuid libastus, sest sandaalitallad olid laiaks litsutud alõtsadest märjad, ent ta ei puhkenud nutma, vaid tõusis kibekähku püsti ja jooksis edasi. Agnes hoidis käes kunstiraamatut, Aare puges tema käe ja raamatu vahele, nuusutas salamisi õe kaela ning imestas, et õe nahk on nii pehme ja kuum.

Uuema aja kunst jättis Aare külmaks või pigem ärritas teda. Kohe, kui silme ette sattus mõni kontseptuaalne maal või skulptuur, läks ta marru. Muidugi morjendas teda Agnese moodsa kunsti õhin. Kuidas võis õele meeldida niisugune ülbe tuuletallamine? Kahtlemata oli süüdi Cemil. Niipea kui Agnes hakkas selle kunstnikuhakatisega sehkendama, adus Aare, et õde on temast jäädavalt võõrdunud, valinud teise tee, teise maailma ja teistsuguse mehe. Aare ei üllatunud sugugi, kui Cemil Agnese südame murdis, sest kunstnikke – eriti moodsaid kunstnikke –, kellel pole püsivaid väärtusi ja kes pigem neid lõhuvad, ei saa usaldada. Aare antipaatia polnud seega üldsegi seotud Cemili rahvusega, mis oleks kahtlemata olnud pinnuks silmas mõnele Aare ajalooklubi liikmele. Aare jonn Agnese armastatu vastu oli läbinisti pööratud mehe kutsumuse pihta.

Selles kõiges veendus Aare juba tunamullusel talvel, kui ta ühe grupinäituse avamisele läks – Agnese mahitusel, sest ka Cemili installatsioon oli osa ekspositsioonist. Aare ei läinud sinna sugugi tõrksalt, vaid õhevil igatsusest Agnesega aega veeta, sest tegelikult oli õde ju ainus, kes sai tema murest aru. Enda arust igati sõbralikult, õngitsedes õe heakskiitu, küsis Aare poolsosinal: „Milleks üleüldse midagi luua, kui sa pead oma loomingu juurde kirjutama teksti, mis sinu tööd selgitab?” Agnes aga kortsutas kulmu, palus Aarel oma kommentaarid enda teada jätta ja lõpuks kõndis üldse minema. Ülejäänud õhtu kulges niiviisi, et Aare trimpas üksipäini vahuveini ja pörnitses galerii taganurgas suurejoonelist kõvaketastest vorbitud kollaaži.

Päev pärast Susannaga tutvumist kahetses Aare, et oli joobnult tüdrukule südant puistanud ja teda lausa emmanud. Susanna silmadest hiilgav valgus ei jätnud teda aga maha, vaid kergitas tema meeleolu ka järgmistel päevadel, kuigi ta nägi tüdrukut edaspidi üksnes vilksamisi ja mõtles tema peale tegelikult harva. Ta oli hõivatud õppetööga, nagu ilmselt gümnasistist Susannagi, kes ühtlasi sõitis paariks päevaks Jõhvi vanematele külla.

Aare jätkas romaani kirjutamist. Tema tööd saatis uus ind. Aarele meeldisid need mõtiskelus veedetud päevad, endassetõmbunud lugemine ja kirjutamine, sõnade kallal peamurdmine ja nokitsemine. Aare meelest polnud maailmas midagi kaunimat kui üks õige sõna õige asja kohta. Ta veetis päevi täpselt nii, nagu ihaldas: elu saginast irruli tugitoolis istudes, raamat süles ning pilk vaheldumisi raamatul ja puul, mis aknast paistis. Kui sõna ja mõte olid samad, kui sõna ja asi kattusid, vaatas Aare aknast raagus vahtrapuud ning lasi sellel tundmusel enda sees nagu soojal vahal

aeglaselt sulada ja seejärel kirkastuda. Alles siis tundis ta, et tema on nii see puu, mida ta vaatab, kui ka sõna, mida ta loeb, ja mõte, millele see sõna vastab, ning neil silmapilkudel oli ta eluga lõpmatult rahul.

Aare lugus üle teksti, mille tahtis Susannale saata. Need olid tema romaani kolm eriti hästi õnnestunud peatükki. Tüdruk oli ühel õhtul muuseas tunnistanud, et ka tema kirjutab, aga kui Aare oli palunud, et too annaks talle midagi lugeda, muutus Susanna sedamaid ujedaks ja ütles, et tema luuletusi ei saa tõsiselt võtta. Aare vaidles vastu, et ei tohi olla enda vastu liiga karm, ja luiskas, et kirjutamine polegi tõsine töö. Susanna aga puikles vastu, ütles, et ta eriti ei kirjutagi enam, ja vahet pole. Neiu häbelikkus lummas Aaret ja ta tundis, kuidas nende ühine huvi kirjanduse vastu liitis neid hingeliselt kokku. Ärevalt saatis ta Susannale meili koos kolme peatükiga.

Mõnikord liikusid Susanna ja Aare koju samal ajal ja samu tänavaid pidi – alati juhtumisi, kuigi hiljem püüdis Aare neid trehvamisi ka plaanida. Aare ei tihanud sugugi Susannale järele joosta, kui ta tüdruku taga kõndis, nii väga nautis ta neid õhtupoolikuid, mil nad eraldi, kuid ühte suunda läbi puumajade linnaosa vonklesid. Ta vaatles noore naise selga eemalt meeliskledes – talle tundus, et distantsti tõttu näeb ta hulga teravamalt teise inimese sisemusse, mida tühjast-tähjast rääkimine oleks lihtsalt varjutanud. Susanna jooksis paraku Aarele alati järele, seisis siis nii ligi, et Aare ei julgenud oma pilku kõnniteelt tõsta. Nõnda Aare viivitaski ülikoolist kodu poole asumisega, et ära hoida see õnnetu juhus, mil tal puhta kaemuse asemel tuli olla seltskondlik.

Paaril korral möödus neist paukuva muusika saatel kamp teismelisi poisse, täis uljust ja himurust, kelle lähedalolekust Aare alati veidi küüru tõmbus. Kui nad Susannaga hiljem aga teadvalt pilke vahetasid, rõõmustas Aare nende vahele tekkinud üleolekutunde, sarnase hingelaadi pärast, mida vastuseis poisikeste maailmavõitvale enesekindlusele oli viivuks valgustanud.

„Mulle õudselt meeldis see tekst, mille mulle saatsid,” tunnistas Susanna ühel õhtul, kui neile lähenes järjekordne detsibellide rünnak. „Oo, neiu, milline taguots!” lõõritas mööda minnes üks poisihääl.

„Tõesti? Mis sulle täpsemalt meeldis?” Aare süda tagus vastu rinda.

Susanna ootas, kuni poisid teelt kõrvale pöörasid. „Oi, mulle meeldis kõik. Sa oled tõesti väga andekas. Mina ei oskaks nii hästi kirjutada.”

Õnnevärinas ihkas Aare korraga plehku panna – ta ei tahtnud enam sõnakestki pillata, vaid lasta sellel momendil rikkumata kesta. Miski

kutsus teda; tunded, mis olid hääletult tema hingepõhjas kopitanud, tõusid korraga parinal nelja ilmakaare poole lendu – olla isekesks, katsuda selle erakordse paradiisitunde piire, mis oli tema sülle kukkunud. Rahutult keeras ta koduteelt kõrvale samal käänakul, kuhu oli kadunud poistekamp, ja selgitas imestunud Susannale, et tal on vaja veidi omaette olla, mõtiskleda. Aare ei taibanud isegi, millest täpselt tekkis tema ootamatu palang, kuid selleks, et mõista, tuli tal üksi olla.

Seda rõõmutulva, mis ähvardas üle mõistuseääre valguda, tuli veidi kammitseda, nii kiirendaski Aare sammu, et lasta erutusel vähemalt osaliselt hajuda lihaste liikumisse. Tüdruku sõnad kinnitasid seda, mida ta oli juba varemgi aimanud, kuid mis tema ees nüüd üha selgema kuju võttis: lapsepõlveunistus, mis oli viimaks käeulatuses. Tal polnud kunagi oma andesse nii palju usku olnud.

Kui Aare ihu hakkas kiirkõnnist leemendama, jäi ta seisma. Kuu helkis läbi puuvõre nagu majakas – see oli esimese sammu ahvatlus, tema salasoovide õiglane tunnistaja. Talle koitis, et see polnud paljas meelitus või kiitus, mis oli teda niimoodi raputanud, vaid ühtlasi hädaoht, mida Susanna endast kujutas ja millest ta oli targu eemale hüpanud. Kuid peapööritus, mis selle sügaviku hinguses tekkis, pani tema ihuliikmed ka mõnusalt surisema ja täitis ta igatsusega. Siiski tegi ta õigesti, et Susanna eest põgenes, ta ei ole veel hüppeks valmis, aga varsti, varsti – seniks seob ta end oma igatsusega kuu külge.

Pea kuklas, nautis ta, kuidas lumehelbed tema põskedel sulasid. Ta avas suu ja sirutas keele välja – lumeräitsakate maitse meenutas, kuidas ta lapsena maal hiliste õhtutundideni kelgutas ja teiste pilgu eest varjudes lund limpsis. Korraga segunes värske lume maitse metalse ja sooja aistinguga. Tema nägu paisati vastu sissetallatud lumeteed, keegi tõmbas teda juustest, rõõmu murdlainetest heideti ta pilgates tagasi külmale kaldale. „Mine juuksuri juurde, pede.” Kõlar vaikis. Poisid kadusid huilates talveõhtu pimedusse. Aare lamas kõnniteel, sulanud lume nired jooksid mööda põski ja valusat, ent mitte lõhkist nina. Ta võttis taskust telefoni – äkki helistada politseisse? Telefoniekraanilt kumas aga vastu kauaoodatud sõnum Agneselt:

„Ma tahan vaba olla!!”

Egas midagi, mõtles Aare, tõusis püsti ja pühkis lumega nina.

Aare uuris mustavalt aknaklaasilt oma silmnäo peegeldust. Ta oli jumala üksi. Kell oli kolm öösel ja tal ei tulnud und. Ta teadis, et temast just mitte

kuigi kaugel magavad Max ja Susanna ühes voodis, ning ta koguni püüdis armukadetseda, manades enda silme ette võimalikult täpse pildi Maxi ja Susanna põimunud ihudest, ent miski ei suutnud Aaret teda haaranud inertsist üles äratada. Pealegi see, mis tema ja Susanna vahel oli või pidi olema saama, oli hulga puhtam kui kehaline tõmme või lihtlabane romanss. Elu ühine mõistmine, argielu varjuteatrist puutumatu pärisus liitis neid nii, nagu seks Aare meelest ei oleks kunagi kaht inimest suutnud liita.

Seks polnud liitnud tema vanemaid, vaid võõristas nad, ning laps, kelle Aare ema karjudes ilmale tõi, oli võõras. Ainus, kelle läheduses võõrana sündinu mure teda ei rõhunud, oli tema vanem õde. Aare kraapsas pimedas toas tikku ja süütas küünla.

Kahe aasta eest istusid nad koos Agnese ja Cemiliga sarnases küünlavalguses noorpaari tagasihoidlikus Kalamaja korteris, kus polnud õigupoolest vannitubagi, oli kõigest valge dušinurgake kraanikausi kõrval, plastist võõrkeha vanaaegses puumajas. Nad istusid köögis dušikabiini kõrval ja jõid veini. Niisugune õdus koosviibimine meeldis Aarele ning ta uskus, et Cemilile ja Agnesele samuti. Teda ei häirinud sugugi, et nad pidid Cemili pärast inglise keeles rääkima. Nad kõnelesid ühiskondlikel teemadel; algas see vist nii, et Cemil rääkis autapmistest Türgis ja edasi liikus teema naistele. Aare läks põlema, sest see oli teema, mille kohta oli tal väga palju öelda, aga näis, et tema võõrustajad polnud temaga päri – Cemil kergitas vaikides kulme, kuid Agnes oli sõjakam ja Aare meelest isegi ebaõiglaselt kuri. Ta ei jõudnudki sel teemal pikalt suud pruukida, hinges pakitsevat pihtimistungi leevendada, sest juba tundis ta end Agnese hukkamõistust kõrvale tõugatult – ta ei suutnud uskuda, et miski võiks olla ühisest lapsepõlvest tugevam.

Hämaras magamistoas kell kolm öösel istudes Aare aga tajus, kuidas katkes aegu ühendav närvikanal, mis tõmbas teda olevikust mineviku kurbuste sekka. Ta hakkas endamisi juurdlema, miks ta pidi end Cemili ees kogu aeg matsina tundma.

„Kas sul on minu vastu tunded?”

Aare pigistas nuustikule nõudepesuvahendit, samal ajal kui Susanna korjas köögilaualt oma taldriku ja asetask selle kraanikausi kõrvale.

„Mul on sõprade vastu ikka tunded. Või noh, ma loodan, et me oleme sõbrad?”

„Sa saad aru küll, mida ma mõtlen.”

„Ei, ma ei ole sinusse armunud. Palun väga vabandust, kui ma olen sinus ebamugavust tekitanud.”

Aare heitis Susannale kõõrdpilgu ja märkas, et neiu suul võbeleb halvasti vaoshoitud naeratus. Viimaks lasi Susanna naeratuse valla, palus imeliku küsimuse pärast vabandust ja tunnistas, et ta ainult küsis, sest Max on viimasel nädalal teda armuavaldustega sihtinud.

„Vaeseke,” tõdes Susanna, „aga tegelikult on meil mõlemal selle pärast väga naljakas. Ta on selline hale-armas tüüp. Iga kuu on tal uus armastatu ja siis ta piinleb, kui suhe jälle ei laabu. Ta on naiste järele täitsa ogar. Ta ei suuda mitte midagi enda teada jätta, kõik peab endast välja röökima nagu hullumeelne.”

„Huvitav, et sina temaga läbi saad.”

„Mis mõttes?”

„Muud ta naistelt ei taha kui seksi. Ja ainsad naised, kes on tema aega väärt, on ilusad, noored ja saledad. Tead ju ise, kuidas ta naistest räägib.”

„Vähemalt on ta aus.”

„Ma tahan sind ainult tema eest hoiatada. Ma olen sinust elukogenum, muud ei midagi.”

Susanna põrnitses teda pikalt ja lahkus seejärel köögist.

Päevane maailm õõtsus ööilma pinnal ja Aare nägi ränka vaeva, et seda veekindlaks tihtida ja mitte lasta ööilmal teda enda alla matta. Aare tahtis väga heastada tema ja Susanna kiiva kiskunud vestlust, kuid temas oli ühtlasi vallandunud raev, mida ta ei suutnud tagasi hoida: Aare pingutusest hoolimata oli kuskil lõhe, mis lasi vett läbi.

Kas Susanna polnud mitte talumatult hajameelne? Nõude klirin, põranda kääksumine ja uste paukumine kuulutas Aarele, et Susanna on toimetamas. Aare surus end vastu magamistoa ust, tema maailma viimast veekindlat vaheseina, ja tajus, kuidas korter Susanna tähelepanematuses varisemisohtlikult värises. Ta tundis, et ainult armuline olles suudab ta ennast päästa.

Ühel õhtul, kui Maxiga ühes ruumis magamine oli ilmselgelt võimatuks osutunud, tegi Susanna endale elutoa diivanile aseme. Aare leidis, et see on suurepärane võimalus kummalisest meeleolust vabaneda. Ta korjas sõbranna asjad kokku ja viis need oma magamistuppa. Kui Susanna hiljem seljakotti ja voodilinu otsis, tunnistas Aare, et ta pani need enda tuppa ning Susanna võib diivani asemel – see on tõesti väga ebamugav diivan – seal magada. Aarel polnud selle vastu midagi, kui ta

ise diivanil ööbib – tal ei tule nagunii viimasel ajal eriti und ja pealegi on see ajutine.

Susanna protestis, tõstis häält ja pöördus siis abi otsides Maxi poole, keda Aare käitumine pigem löbustas. Käed seljal vaheliti, kuulas Aare noore naise mässu, kuni Susanna sõnadest tühjaks jooksis. Ta meenutas Aarele jälle üht kärsitut, kuid alandlikku palujat, sisemiselt põlevat puudusekannatajat. Seda märgates tajus ta, kuidas viha tahub hoop hoobi haaval tema tundeid siledaks ning avab tema hinges ükskõiksuse tasapinnalise horisondi. „Olgu, ma heidan nüüd oma uuele asemele pikali,” otsustas Aare.

Ta lesis kõval diivanil ja tundis end turvaliselt – ta teadis, et tal on õigus. Pimedast koridorist kuuldus tema kõrvu Maxi lohutus: „Ära põe, Susanna. Aare tahab lihtsalt džentelmen olla.”

Tunne, et maailm on tagasi tasakaalupunkti nihkunud, ei püsinud aga kaua – see haihtus juba järgmisel hommikul, kui Aare kuurist puid tõi ja sulanud lume lombist Susanna kinda leidis. Tagastades selle rõõmsatujulisele tüdrukule, suutis ta hädavaevu talitseda uut raevusööstu ja öelda: „Hoia oma asjadel silm peal.”

Niisugustele hoogudele järgnesid kahetsusaktsioonid, öösel küpsenud süütunde likvideerimiskampaaniad. Aare pani Susannale käe ette, kui neist jalgrattur või auto mööda kihutas, andis talle õhtusöögist veidi suurema portsjoni, lasi eelisjärjekorras kasutada vannituba, püüdis asjaajamistes igati aidata ja õpetada ning küsis ühtelugu: „Kas kõik on korras? Vajad sa veel midagi?”

Võib-olla ei tabanud Susanna vaist ainsatki momenti, mil Aare vihast süttis, ent kahtlemata pani ta tähele noormehe kahetsusaktsioone ja mõistis need hukka: kui Susanna küünitas köögis ülemisele riulile ja Aare hüüdis: „Vaata, et sa endale liiga ei tee!”, ühmas tüdruk ärritunult ja pööritas silmi. Sellele esimesele antipaatiia ilmingule järgnesid teisedki, kuni Aare leppis, et tema ja Susanna vahekord on jäädavalt luhtunud. Veendunud, et Susannagi temale igapidi etteheiteid tegi, ei saanud Aare ühel õhtul jätta ütlemata: „Ma arvasin, et sa oled parem inimene” – selle peale jooksis Susanna pisarsilmi Aare tuppa, mis oli öösiti tema tuba, ja lõi ukse pauguga kinni.

Nojah siis, kehtas Aare köögis õlgu.

Hilistalvine vihm piitsutas restorani aknaklaase, kui Aare Agnese vastas istet võttis. Hommikul oli öde talle helistanud ning küsinud, ega Aarel ole

tunnikest, kas või veerandtunnikest aega, et temaga palun korraks kokku saada. Aarel oli aega küll. Ta oli tülga- ja tülgastusest oma romaani pooleli jättnud – kas polnud romaanikirjanikud, vähemalt noored romaanikirjanikud, vastikult üleolevad? Aare ei tahtnud selline olla. Ta tahtis olla kaine inimene, vaadata maailma enesepettuse ja lummusega.

Agnesel oli poisipea, ent seekord oli soeng moevalik. Tahes-tahtmata imetles Aare õe kenus kaela, kui viimane venna pilku teadlikult eirates menüüd uuris. Korraga, otsekui otsustades, et on jättnud vennale piisavalt aega, et too saaks täita oma kummalisi tumme jälgimisrituaale, vaatas ta läbitungivalt Aarele silma ja ütles: „Ma palun väga vabandust.”

Edasi ei öelnud Agnes midagi, mida Aare poleks teadnud. Agnese süütundest nõretav lapsepõlveheietus pani veerema kivid, mille Aare oleks hea meelega sammalduma jättnud. „Kas sa, Aare, mäletad, kuidas su ema tõi sind mõnikord meie juurde?” – „Teie juurde,” kordas Aare pomisedes. Agnese ema ei süüdistanud kunagi teda, vaid üle aisa löönud meest, kuid võõristas sellegipoolest last ega vaadanud Aarele otsa, kui temaga rääkis, ja eelistas üldse temaga suhelda Agnese kaudu. „Agnes, ütle Aarele ka, et ta pööningule ei roniks.” Isal oli temaga alati mõni nali varuks, alati oli midagi, mille üle lõõpida. „Ah need naised, aga meie oleme mehed, meie hoiame kokku – hahaha!” Kohustus vastu naeratada rõhus, aga rõhus ka see, et Agnese ema teda ei süüdistanud, vaid libises talt justkui mööda. „Ma sattusin mõnikord teile külla jah,” vastas Aare.

Milleks selliseid asju meenutada? Aarel tuli aga kõike kuulata – ta oleks tahtnud vahele segada, aga ta teadis, et sel pole mõtet. Ta vaatas enda ees valget laudlina ja vajus sügavamale-sügavamale enda sisemusse, ent ühtlasi viibis ta kuskil eemal, õhus. Aare ihkas olla tuules lendu tõusnud kilekott, ei muud kui sahin kivise udusse mähkunud maastiku kohal. Ta oli valmis nõustuma kõigega, mida tema õde kavatses talle öelda, kui ainult pääseks restoranist kiiremini. Agnes oli aga täiesti oma läbielamiste meelevallas ega rahuldunud enne, kuni tal silmad pisaratest täis valgusid ja hää murdus. Juba teist korda sel nädalal oli Aare õrnema sugupoole nutma ajanud ja tal ei jäänud üle muud kui seda pealt vaadata.

Seejärel valitses nende vahel vaikus. See ei olnud kurbadest mõtetest pingestatud vaikus. Selgus, et Agnesel said lihtsalt sõnad otsa. Ta püüdis siiski edasi rääkida, nagu poleks tõeline põhjus, miks ta oli venna restorani kutsunud, juba ammu sõnavahusse libisenud, jäädavalt kadunud. Ta alustas uut lauset, jättis selle siis pooleli, otsis õiget tooni, kuid mitte miski – ei see, mida ta oli enne öelnud, ega see, mida ta nüüd püüdis öelda – ei kõlanud

enam usutavalt. „Oh, võta end ometi kokku, Agnes,” ütles õde viimaks eneseirooniliselt. Aare halastas talle ja naeratas.

„Ma mäletan, kuidas sa tahtsid – vist teises klassis? – oma klassijuhataja kirjasõbraks saada. Sul oli plaan, et kirjutad talle kirja ja jätad selle talle laua peale ning siis kirjutab tema sulle vastu ja suskab oma kirja sinu lauasahklisse.”

„Eh, oli vist jah midagi sellist.”

„Mina aga ütlesin, et ära nii tee, see jätab mulje, nagu üritaksid talle meeldida, et paremaid hindeid saada.”

„Ütlesid jah. Aga eks ma tahtsingi puggeda.”

„Väga kena klassijuhataja oli – vapustavad sääred, siiaaani mäletan.”

„Olid jah vapustavad sääred.”

„Ei tea, kas ta on endiselt õpetaja?”

„Võimalik, ta oli hästi noor.”

„Äkki kirjutad talle nüüd? Kirjutad, kui ilusad sääred tal olid.”

„Äkki kirjutan tõesti.”

Kui Aare pingsalt Agnese käsi uuris, imestas ta, et tema kaunis vanem poolõde närib küüsi – siis adus Aare midagi olulist, mis jäi kõigest hoolimata ütlemata. Nad istusid restoranis, kuni vihm järele jäi.

Aare läitis restorani ees sigareti ja jälgis silmanurgast Agnest, kes rahva sekka kadus. Värisedes tõmbas Aare sõrmedega läbi juuste ja vaatas üles tusase taeva poole.

Ta hakkas aeglaselt koju kõmpima, sigaret loiult sõrmede vahel. Ta ei mõelnud eriti millestki, kuid tasahaaval, selgineva pilguga, kiirendas ta sammu, kuni lõpuks viskas ta sigareti käest ja pistis jooksmas.

Ta otsustas, et räägib Susannale kõik hingelt ära, tunnistab tollele, et tegelikult ta ei ole vihane, sest tegelikult on Susanna uskumatult hea, uskumatult imeline inimene. Ta otsustas, et teeb hüppe. Ta keha vabanes inertsist ja koos inertsiga lahtus ka viha. Talle meenus: ausus üle kõige!

Köögis põles tuli. Ta kiirustas läbi koridori, huulil juba vabandus, ülestunnistus, et tegelikult ta ... Susanna istus pimedavõitu köögis laua taga, tema silmist peegeldus aknast kumav valgus – need kaks valget täppi, mis ainiti kaugust piidlesid, mõjusid Aarele ärevalt ja ta jäi mitte midagi lausumata ukسلävele seisma.

„Tere, Aare.”

Korraga tajus Aare endal teadmatuse koormat.

„Kas kõik on korras?” küsis Aare.

„Ja-jaah. Muidugi. Või tegelt. Vist päris mitte.”

„Mis siis juhtus?”

„Ei midagi tegelt. Ma lihtsalt, ma ei tea, kas Max rääkis sulle sellest tüübist, kelle juures ma enne olin?”

„Ütles, et oli kahtlane tüüp.”

„Jah, kahtlane. Ma nägin teda täna poes järjekorras.”

„Mida sa siis tegid?”

„Midagi ei teinud. Hoidsin oma saiakotist kinni nagu ullike ja vaatasin mööda. Nagu ei näekski.”

„Kas ta tegi sulle haiget?” küsis Aare.

„Ma ei oskagi öelda. Ma ilmselt olen lihtsalt liiga tundlik. Mulle on seda öeldud.

Järgmisel hommikul,” ütles Susanna, justkui jätkates mingit lugu, mille üksikasju Aare juba teadma pidi, „naeratasime isegi teineteisele, ehkki tegelikult olin seest täitsa tühi, nagu pärast nutmist ollakse, tead küll. Ta hakkas vaatama seda sarja „Kuidas ma kohtasin teie ema” ja kommenteeris, et talle meeldib see Marshalli-tegelane kõige rohkem. Ja mina sõin müsli, mida ta pakkus. Täitsa idüll nagu.”

Susanna selgitas rahulikult, et Aarel oli õigus, ta on tõesti elukogenematu ja nii noor, sest kui too tüüp tema voodisse ronis, uskus ta, et niimoodi see täiskasvanud inimeste vahel käibki. Tegelt on üldsegi nii, et Susanna – kuigi ta ei tea, mida Aare sellest arvata võib, täitsa piinlik on ju – oli veel süütu, kuigi ise juba seitseteist. Igatahes Susanna ei liigutanud end, sest ta mõtles, et kui ta püsib hästi-hästi vagusi, siis äkki läheb tüüp ära, siis ta ei löö teda, siis ta ei hoia teda jõuga voodis. Susanna ütles, et ta tundis ainult mehe riistaotsa ja muud midagi ei juhtunud, kuid sellest piisas, sest sellega kadus kogu tema usk. Talle sai selgeks, et oli teist inimest ja muid maailmaasju pimesi usaldanud. Susanna oli uskunud, et teine inimene ei ole sadist, ning kui ta palub, laseb tüüp Susannal minna. Aga see kõik osutus näiliseks – teine inimene võis olla sama hästi sadist kui ka mitte, ta võis Susanna korterisse lukustada, aga ka ust tema ees lahti hoida. Susanna oli ühtäkki oma keha vang, ta ei saanud end liigutada, isegi mitte suud paotada. Sellepärast, arvas Susanna, oligi ta natuke ise ka süüdi, ta ei usu, et ta täitsa süütu sai olla. Ausalt öeldes oli Susannal tunne, et ta reageerib üle, sest mingil hetkel pärast seda, kui tüüp kolmandat korda vetsu ukerdas, ei tulnudki ta tagasi. Aga toidupoe järjekorras jäi Susannal meest nähes ikkagi hing kinni, nagu oleks nende vahel midagi hirmsat sündinud, kuigi päriselt ei juhtunud ju midagi.

„Mida, Aare, sina arvad, miks mul on nii halb tunne, nagu ma oleksin midagi paha teinud?”

Aare seisis köögis, pööras siis Susannale selja ja lahkus. Arusaamatuses sulges ta end oma magamistuppa. Kõik paistis peaaegu endine – aknast paistis tema mõtete kauaaegne kaaslane, vahtrapuu, mis viibutas talle sõbralikult oksa, ja laual seisis virnades raamatud, mis ootasid lugemist.

Tema voodi oli aga üles tegemata ja jalutsis rippusid tundmatud riietusesemed. Ta mõistis, et on lootusetult sisse kukkunud, ja tal polnud enam kuhugi põgeneda. Selg vastu ust, tundis ta, kuidas Susanna tema uksele koputas ja palus: „Lase mind sisse.”

AUTORIST: MIRT KRUUSMAA (26)

Oled Värskes Rõhus avaldanud tekste juba päris mitu aastat, alustasid üsna noorelt. Kindlasti muutub selle aja jooksul nii mõndagi. Kuidas on su kirjutamisprotsess päris algusaegadega võrreldes muutunud?

Lapsena kirjutasin detektiivilugusid ja ulmet, mis on väga erinev sellest, mida praegu kirjutan. Pööre toimus teismeeas nagu ikka. Esile kerkisid üksilduse ja perekonna teemad, mille juurde olengi jäänud. Viimasel ajal tunnen, et minus on ainult üks suur lugu ja minu ülesanne on seda lugu võimalikult mitmekihiliselt edasi anda. Kirjutamisprotsess on üldjoontes endine, tekst valmib õhust ideid aimates ja isiklike kompleksidega võideldes. Kirjutan praegu esimest korda tõsielu sündmustel põhinevat lugu, mille tõttu on kirjutamiseelne ettevalmistus põhjalikum ja aeganõudvam. Tuli käia arhiivis, tutvuda materjalidega jne. Eks näis, kuidas mul õnnestub ennast tõsiolude piirides väljendada.

Kui oluline on, et kirjanik kõneleks (ainult) sellest, mida ta teab ja tunneb? Kui olulised on sinu meelest need tõsielu piirid, mida mainisid?

Ma olen põhimõtteliselt selle poolt, et kirjanik võib kirjutada teemadel, mis küündivad tema kogemusest kaugemale. Pean eriti silmas seda, et kirjanik võib kirjutada loo ka võõra identiteedi perspektiivist (näiteks meeskirjanik naistegelase perspektiivist). Muidu tuleb leppida sellega, et inimese empaatia- ja loomisvõime on piiratud ning mõista-tunnetada osatakse ainult seda, mis isiklikult puudutab. Inimkonna tuleviku pärast tahaks siiski loota, et päris nii ei ole ning iga vähegi erksama tundeeluga inimene on võimeline elu nägema ja sellest kirjutama kellegi teise silmade läbi. Ma olen alati imetlenud kirjanikke nende oskuse pärast kirjeldada eri taustaga inimeste tundemaailma, nagu oleks see nende endi oma. Seega vastan su küsimusele, et hea kirjanik kirjutab sellest, mida ta teab ja tunneb, aga mida ta pole ilmtingimata isiklikult läbi elanud.

Mõni lugemissoovitus?

Susan Sontagi „Haigus kui metafoor” (1978, eesti keeles 2002) on mind kaua mõjutanud lugemine, soovitan seda.

OCEAN VUONG

inglise keelest Triin Paja

Kodulõhkuja

Ja nii me tantsisimegi: meie emade valged kleidid
voogasid jalgadelt, hilisau gust muutis

käed tumepunaseks. Ja nii me armastasimegi:
pudel viina ja pärastlõuna pööningul, sinu sõrmed

libisemas läbi mu juuste – juuksed, tulekahi metsas. Toppisime
näpud kõrva ja su isa vihasööst muutus meie

südamelöökideks. Kui huuled puutusid kokku, lõi päev
kirstukaane kinni. Südame muuseumis

ehitavad kaks peata inimest põlevat maja.
Kamina kohal oli alati haavlipüss. Alati veel

üks tund, mida surnuks lüüa – ja paluda siis
see mõnelt jumalalt tagasi. Kui polnud pööning, oli auto.

Kui polnud auto, oli unenägu. Kui polnud poiss, olid tema riided.
Kui ta polnud elus, pane telefon käest. Sest aasta on pikk rännak

ja me oleme ringiga tagasi jõudnud. Tahan öelda: nii me
tantsisimegi – üksinda magavates kehades. See tähendab,

nii me armastasimegi: nuga muutumas keele peal
keeleks.

From the collection NIGHT SKY WITH EXIT WOUNDS
© Ocean Vuong 2017

Kuninganna mäe põhjas

Lähen põllule. Must klaver
ootab seal. Põlvitan, et mängida,
mida oskan. Üksik klavh. Kaevu
visatud hammas. Mu sõrmed
liuglevad üle limaste igemete. Libedad huuled. Looma
koon. See polegi klaver, vaid musta linasse
mässitud mära. Valge suu
ulatub välja nagu rusikas. Põlvitan
oma eluka ette. Lina tungib
ta ribide vahele. Mõlkis klaver,
kus öölt korjatud vihm
peegeldab
hobuse külje sisse varisenud
sinist taevast. Ülevalt
pressitud sinine sõrmejalg.
Justkui olnuks vaja midagi kustutada,
pillati see must õis
siia põllule, kus mina olen vaid
külaline. Palvest pagendatud
sõna virvendab. Tuul
triibutab heleda rohu me ümber
madalaks, hobune & mina –
liiga vara kuivama riputatud akvarell,
mis alles tilgub. Rohelised lained
musta kivi ümber,
kus istun ja muudan konte
sonaatideks. Ähmased sõrmed,
mängin, mida oskan,
kuulan, kuidas viljapuuaiad
lasevad valla oma magusaimad
vead. Mõlk hobuse küljes
on ellujäämiseks
piisavalt avar. Taevalomp
maapinnal. Justkui oleks surnutele
alla vaatamine hoopis
üles vaatamine, et näha minu muusikast

tallatud nägu. Kui kergitaksin lina,
paljastaksin südame – see on suur
nagu surnult sündinud laps. Kui kergitaksin lina,
magaksin neljajalgse varjuna
ta kõrval, kabi
kabja kaisus. Kui sulgen silmad,
olen uuesti klaveri sees
& ainult. Kui sulgen silmad,
ei saa keegi mulle haiget teha.

Pea ees

Không có gì bằng cơm với cá.
Không có gì bằng má với con.¹
Vietnami vanaṣṇa

Kas sa siis ei tea? Emaarmastus
uhkusest ei hooli,
nii nagu leegid
ei hooli põlejate
karjetest. Mu poeg,
isegi homme
on tänane päev. Kas sa siis ei tea?
On mehi, kes puudutavad rindu,
nagu oleks need
surnupealuud. Mehi,
kes kannavad unistusi
mägede taha, turjal
surnukehad.
Kuid vaid ema suudab kanda
teist tuksuvat
südant.
Rumal poiss.
Võid küll kaduda raamatutesse,
kuid sa ei unusta ennast eal,
nii nagu jumal unustab ära
oma käed.
Kui nad küsivad,
kust oled pärit,
ütle neile, et su nimi
võttis kuju ühe sõjanaise
hambutus suus.
Et sa polegi sündinud,
vaid vingerdasid, pea ees,
näljaste koerte keskele. Mu poeg, ütle neile,
et keha on noatera, mida ihutakse
lõigates.

1 Kalale ja riisile pole võrdset. / Emale ja lapsele pole võrdset. (vietnami k)

Maa peal oleme korraks imekaunid

I

Ütle mulle, et süüdi oli nälg
& ei midagi vähemat. Sest nälg on see,
kui kehale antakse, mida ta tunneb

kaduvat. Et see merevaigu valgus,
mille üks sõda jälle õhemaks voolis,
surub ainsana mu käe su rinnale.

I

Sina, uppumas
mu käte vahel –
jää.

Sina, kes lükkad oma keha
jõkke,
et olla iseendaga
üksi –
jää.

I

Ütlen sulle: me oleme nii palju valesti teinud, et väärime andestust.
Ühel õhtul lõi isa käeseljaga ema, pani mootorsae köögilaua peale ja
läks vannituppa põlvitama – läbi seinte kuulsime ta summutatud nuttu.
& nii õppisingi, et kui mees haripunkti jõuab, on allaandmine kõige
lähemal.

I

Ütle allaandmine. Ütle alabaster. Vedrunuga.
Kuslapuu. Kuldvits. Ütle sügis.
Ütle sügis, hoolimata rohelisest
su silmis. Ilu, päevavalgusest
hoolimata. Ütle, et võiksid selle nimel tappa. Su
kurgust kerkib murdumatu koidik.
Mina pekslen sinu all
nagu uimaseks kukkunud
värvuke.

I

Videvik: noatera meie varjude vahel, kust tilgub mett.

I

Tahtsin kuhugi ära kaduda, seepärast avasin võõra auto ukse. Mees oli lahutatud. Ta nuttis pihku (peod maitseisid nagu rooste). Kui ta süütevõtit keeras, õõtsus ta võtmehoidja küljes roosa rinnavähilindike. Puudutame teineteist vist ainult selleks, et tõestada: me oleme ikka veel siin. Kord olin ma ikka veel siin. Kuu, kauge & virvendav, jäi kinni hiihelimestesse mu kaelal. Paotasin akent, udu nõrgus sisse & varjas mu kihvad. Kui ära läksin, passis Buick ikka samas kohas, rumal pull koplis, ta silmad kõrvetasid mu varju äärelinna majade seintele. Kodus heitsin voodisse nagu tõrvik & vaatasin, kuidas leegid järasid mu ema maja, kuni nähtavale ilmus taevas, verd täis valgunud & hiiglaslik. Oleksin nii väga tahtnud olla ise see taevas, hoida endas korraga kõiki langusi ja lende.

I

Ütle aamen. Ütle appikene.

Ütle jah. Ütle ikkagi

jah.

I

Higistasin külma duši all, muudkui küürisin & küürisin.

I

Veel pole hilja. Kihulased kumavad
me peade kohal & suvi on liiga noor,
et jätta jälgi. Su käsi
mu särgi all,
raadio sahiseb valjemini.
Su teine käsi sihib
isa revolvriga
taevast. Tähti langeb
niitristis üksteise järel.
See tähendab, et ma
ei kardagi, kui oleme juba
siin. Juba rohkem, kui naha
sisse mahub. Poiss,
kes magab poisi kõrval,
peab panema
põllu tiksuma. Lausudes su nime,
on kuulda, kuidas kelli
keeratakse tunni võrra tagasi
& hommik
leiab meie riided
su ema majatrepilt, pudenenud maha
nagu nädalavanused liiliad.

TRIIN TASUJA

Femme fragile

Lind lendab jõuluööl
vastu tuult ilma sihita põllul
ja jääb näoga meie maja suunas

mu tunnetest pimestatud noorus
ei lasknud kainelt näha
pilte, mida vaatasin liiga kaua
tegelikkuse asemel, mis oli tühjus

Ma sõidan hommikul taksoga peolt koju
maja ees üksinda lumi
avastan jälle: maa on valge
ja meenub, miks ma seda kõike teen

magades ja elades
suvalistes kohtades
kus juhtub, kui midagi ei oota:
peotäis märke jäeti mu kätte
mida õrnalt edasi kanda
et sinule tagasi anda
lootus, mis lebab toolileenil
oodata mind nagu nõgusat selga

Ja nii ma mängin su tüdrukut
mulle tundub
võib-olla elu lõpuni
sest mõnikord peeglisse vaadates
mu silmadest meenud mulle sina

sinu nagu minugi nahk ei talu rohkemat
üksiku hommiku vaikuse peatusest

Ununenud aeg, millal ma veel ei tundnud sind
nüüd polegi mul enam kuhugi kiiret
ma mängin sinu tüdrukut
sest see kaitseb mind teiste eest
aga sinusse vist üldse ei puutu

kuigi nad imetlevad mind nüüd veel enam
sest mitte armunu
vaid armastaja
siin maailmas on kõige kenam

Kajakad lumes

kui mitu kurbust mu sisse mahub
enne kui ma lõhki lendan
ma enam ei taha teada
ega koguda kogemata võõraid piisku
ämbрина all vihmaveetoru

olen kurbusest väsind
aga miks see mind ei jäta
selgi ajal, jälle
pimedust on valgusest rohkem

hommikul kui ärkan õnneks
näen taevast voodist mitte hauast
kiviseina kõrval helveste keskel
valged linnud lendavad kõrgele
nende tiibade kaared meenutavad
miks nii palju tinti ja tähti
endast olen välja pidanud vedama

iga päeva erinev nägu
mind eriliselt on liigutanud
ja seda on olnud nii palju
et nagu lindudelgi

pole mul üht ainsat
kindlat tugipunkti

Monoloog

kuigi mu elu on algaja õnn
olen olnud haletsusväärne
igatsedes meeleheitlikult mäletamata enam mida

mingid tunded enne mind olnud ajast
mille siirded külvatud enne kui mu keha

kasvas kohtadest välja, aga inimestesse sisse
on piirid lõiganud läbi nii mõnestki neist:
olen jäänud tunnetesse kinni kui illegaal

kunagi võis südamevalu kätte
surra, kuid enam mitte

sada korda pannud ennast paari
enesestmõistetavalt nagu kingi
ise käinud karkudel
seitsmeteistaastase emotsionaalne vari vaatab pealt
kuidas bussid ja rongid eest ära sõidavad

ma tardund pildikaadriks sülest rinnuni
kus näha tee 1000 kilomeetrit enda sisse käidud

on see kauge või sügav?
üheinimeseteater

millal ja millistes vastandustes me kohtume
sõda ja armastus algasid ju samal päeval
tulles läbi mandriudu kui päike ei paistnud
et näidata päevale teed
ja nii jäigi valu nähtamatuks

maandumise asemel maa all käies
on novembriüksindus kõige ehtsam kurbus
kus kired määrivad vaid puid tuhksuhkruseks
samal ajal kui sõnad lendavad mu juurest ära
nagu linnud

sügisõhtu Tallinnas jääb kodutuks
ent kuhu iganes jõuan või satun
seal iga ruumi kavatsen elada lõpuni

kuigi öö korjab kroone, mis enam ei kehti
kõnnin kõrvuti Kuuga kui pimedä märg neelab
laternavalguse, lootuse jõuda
lõpuks sisuni, milles tean oodata
nõrguva kohalolu maitse

Unistuste prints

maailma esimene supermodell suri hülgamishirmu
kõik
mida ta tahtis, oli perekond
mis poleks tükkideks lagunenu

selle parandamiseks
leidis ta heroiini
ebastabiilsed armusuhted
võõrutused maailmade vahel
mis kokku ei kuulu

sina leidsid mu selle kõige keskelt
ja ma langesin nagu sõltlased ikka
suuremate dooside himusse
sest sina olid liiga hea, et olla tõsi
ma ei pidanud end väärt olevaks
midagi nii tõelist ja lihtsat
ja ainult sellepärast
su kaotasingi

kui AIDS-iga supermodell oma viimastel päevadel
sai lesbiarmastuse asemel
tema hüljanud ema
täieliku tähelepanu
võis ta surra

aga sina tulid enne
kui ma süstlani jõudsin
ainult unerohtude vatt
ja kõik, mis tänavatel end kätte mängis
tassisin koju
silmad pahupidi
elada oli vaja praegu

elada on vaja praegu
ja kuigi aeg läheb oma teed

neelab ta ikka meid alla
ent lainete loksumises
virvendab minevik
ja ma mõistan
elu on samasugune nagu alati
ja iga päev on surm, sina
mu unistuste prints

Tüdrukud nagu meie

Provintsipärlid veerenud suurlinna
ainukesed omataolised
ainukesse omataolisse

karmi pinna alla kuldne tuum
näod teevad relvituks
käed kiired, peod tühjad
töötame, töötame, töötame
nii et pind kaob jalge alt
aga ikka ühes kohas –
 pole kellelegi vaja
tänavad võtnud on süütuse
nüüd olemegi nii –
ei raha, ei meest, ei peret

Liiga tugevad, et surra
aga nii õrnad, et pärast tööpäeva lõppu
tänavä äärekivil pisaratemeres –
psühhiaater, diagnoos, nälg
üksindus, suitsud ja viin

Alahinnatud tööjõud
alavääristatud võimed
etteheited ja mure
eelmisest põlvkonnast
mehed nagu viimased vördjad –
on vastutuse rüütellikkus unustatud

Tüdrukud nagu meie
ei ole kindlamat kui tänane
mis kestnud iga päev
ei ole hirksamat kui homme
mis ähvardamast ei lakka

PIRET PÕLDVER

KLIINILINE PSÜHHOLOOG

Istusime nagu ikka selles suurejooneliselt kujundatud natuke kitsimaigulises beežikas toas teineteise vastas ja mõte, et siin toimub peen näitemäng, surus seekord end eriti tugevasti peale. Administraatori juurest kostis tuppä õrna muusikat. Psühholoog istus nagu alati korralikult põlved koos ja selg sirge, pikad hoolitsetud punakaspruunid juuksed langemas seljale, tagasihoidlikult maniküüritud sõrmede vahel märkmeplokk ja pliiats. Ning nagu ka kõigil eelmistel kordadel, vaatas ta alustuseks pärast tervitust mulle küsivalt otsa. Istusin täpselt tema vastas, tundes õõvastavalt, et oleme toa keskele üles seatud laval. Korraaks tuli peale trots, sest väga vähestes olukordades istutakse toa keskel toolidel vastamisi, ja kuidas ma saan tunda end loomulikult, kui juba toolid on siin nii ebaloomulikult.

„Kuidas siis vahepeal läinud on?” küsis psühholoog.

„No üldiselt vist paremini,” vastasin ja lisasin kohe: „Kuigi vist pigem väga vähe paremini.”

„Mida te sellega silmas peate?”

„Kehvad ajad on. Endiselt.”

„Teil on endiselt kehvad ajad ...” peegeldas psühholoog ja jäi mulle otsa vaatama. Kas see oli küsimus? Kas see oli nending? Ma ei tea kunagi, mida peegeldustega ette võtta. Pooltel kordadel see ei toimi, aga kui toimib, siis ma seda muidugi ei märka. Ebamugav on, kui märkan. Meenus, kui halb mul oli üleeile hommikul pohmelliga ärgates ja kuidas sellele eelnev lärmakas õhtu ei sobinud siia väikekodanlikku tuppä. Oleksin tahtnud kirjeldada häbitunnet, mis mind pärast pidu valdas, eriti niimoodi lõppenud pidu. Tahtnuks laotada tema ette labased laused, suitsuvinguse hingeõhu, tuikuvad kallistused, kuid kontrast päikeselise toa ja öömelu vahel oli liiga suur. Aimasin end teadvat, et lahendus on vähem juua, ja keskendusin sellele. „Kas ma joon liiga palju?”

„Kui palju te siis joote?”

„Terve eelmine nädal tegin riste kalendrisse. Sain ühe päeva, kui ma üldse midagi ei joonud, kaks päeva, kui olin täiesti täis, ja neli päeva, kui võtsin klaasi või paar. Kas seda on palju? Mulle tundub, et seda on palju.”

„Seda on natuke palju jah,” arvas psühholoog. Vastus kõlas minu jaoks ootamatult hinnanguliselt.

„Ma mõtlen hästi tihti, et seda võib tõesti palju olla. Ma ei tea, kuidas nii juhtus,” püüdsin olukorda täpsustada.

„Võimalik, et praegu on lihtsalt selline aeg. Teil on keerulised ajad,” kuulsin justkui vabandust.

„Kellel poleks! Ega sellepärast ju jooma pea!” vastasin kerge hämminguga.

„See läheb mööda,” lisas psühholoog kummalise kergusega.

„See ei lähe mööda, kui ma ise ei lõpeta. Ma üldse ei taha lõpetada,” tõstsingi kergelt häält. Samas tundsin, et mu sõnad pole päris tõesed. „Tähendab, ma tahan lõpetada, aga mul pole midagi muud teha kui juua. Kuidas ma ei joo, kui teised kõik joovad? Teed joon või?!” lisasin veelgi valjemal häälel.

„Teil löövad jälle tunded üle pea kokku!” ütles psühholoog nüüd märksa kindlamal toonil lause, mida olin ennegi kuulnud. Ta oli varemgi rääkinud, et ma ei mõtle ratsionaalselt, kui lasen tunnetel end liiga tugevasti juhtida, ning võin siis käituda ja rääkida ettearvamatul viisil. „Võtame rahulikult. Võite ju ka teed juua.”

„Ma ei mõelnud seda nii. Ma ei saa juua teed, kui teised joovad õlut.”

„Ei saa või ei taha?”

„Ei saa. Tahaks, aga ei saa.”

„Miks ei saa?”

„Ma ei taha.”

„Siis ikka ei taha?”

„Nojah ... aga tahaks vähem juua.” Tundsin end nagu trotsi täis kolmeaastane.

„Ma arvan, et see väheneb mingi aeg ise.”

„Aga mis saab, kui ei? Äkki must saabki alkohoolik! Täna õhtuks – täna on kolmapäev – on jälle kohtumine.”

„On teil selle üle hea meel?”

„Väga. Ma ei viitsi üksinda kodus passida,” ütlesin jonniga.

„See ongi hea võimalus proovida. Kas saate äkki täna juua teed? Mahla?”

„Ei! Ma ei taha teed või mahla. Ma tahan õlut.” Kolmeaastane minus oleks tahtnud pikali visata ja jalgu trampida. Katsusin käituda eakohaselt ning mõistlik olla. Kuid samas ei näinud ma millelgi mitte mingit lahendust. Vaikisime. Jälle vaatas ta mulle otsa viisaka ja rahuliku naeratusega, mis oli nagu mask, ning ootas. Teesklesin mõtlemist, keerutades samal

ajal silme ees kahe päeva taguseid stseene. Vaatasin oma süles lebavaid käsi. Avastasin, et parema käe põidlaküüs on murdunud, painutasin seda tahapoole. Kui ma selle praegu ära murran, poleks seda kuhugi panna. Piilusin psühholoogi poole. Ta vaatas mind endiselt viisaka naeratusena, lasi pausil oma töö teha. Kui ma oleksin eile küüsi lakkinud, poleks küüs nii kergesti murdunud. Mulle ei meeldi, kui mu küüned on eri pikkusega. Mis seal ikka, õhtul tuleb ka teised lühemaks viilida.

„Millest te mõtlete?” uuris ta mõne hetke pärast.

Imelik oleks olnud vastata, et küünest. „Ei millestki,” vastasin mugava lausega.

Vaikus.

„Selle noormehega kohtud täna?” ehmatas psühholoog mind järgmise küsimusega. Kas ma ei peaks ise teemasid valima? Miks ta tema kohta küsis? Kuulsin läbi ukse Okaspendli „Lugu” vaikelt mängimas. See tõi silme ette laulusõnadega seostuvad pildid: hämarusest jahedalt lehvitav naine, nurga pealt vastu viipav mees. Tagasiprantsatamine argisusse ja tühjusesse.

„Ei. Sõbrannaga,” vastasin napilt. Ma ei tea, miks mulle meie kohtumine täna eriti kunstlik näitemäng tundus.

„Tahate te temast rääkida?”

„Sõbrannast?” küsisin, olles segaduses.

„Ei, noormehest. Viimati paistis ta teile väga tähtis olevat ...” heitis psühholoog õnge vette.

„Noh ...”

„Oli?”

„Jah.”

„Jah?”

„On.”

„Ja ...?”

„Mis ja?”

„Kuidas praegu?”

„On ... küll.”

Tundsin, et sellest on nii raske rääkida, ja kui hakkan, ei suuda ma laviini peatada. Silmadesse valgus pisarahamu. Vaikisin. Psühholoog vaatas professionaalselt minu poole ja vaikis viisaka naeratusena kaasa.

„Ta ei räägi kunagi midagi.”

„Mitte kunagi?”

„Noh, peaaegu mitte kunagi. Tihti.”

„Ja mitte midagi?”

„Midagi räägib. Vähe. Ebaolulisest.”

„Mida ta räägib?”

„Et tööd on palju. Ja et eile sadas vihma ja talle meeldib selline vihm. Ta rääkis, et talle meeldib ka lumi. „See on elu!” ütleb ta. Kui palju suuri tundeid võib tekitada loodusnähtus. Äike! Vahel räägib, et juhendatavaid on palju. Tööd on palju. Võib-olla olen paranoiline?”

„Miks?” uuris joone peale saanud psühholoog. Ma olen kusagilt kuulnud, et ei ole hea mõte küsida miks, sest see on agressiivne küsimus. Ma ei tajunud seda praegu agressiivsena. Kuigi oleksin praegu just agressiivsust tahtnud.

„Ta ei räägi asjadest.”

„Mis asjadest?”

„Meist. Või noh, räägib, aga siis, et ma olen talle tähtis. Ent kui küsin, kui tähtis, ütleb, et tähtis, ja muudab teemat.”

„Kas muudab teemat või teile näib nii?”

„Ma ei tea. Kuidas ma seda teada saan, kas mulle näib nii või nii on?”

„Jälgides, teisiti ei saagi.”

„Ma olen sellest väsinud!” hüüatasin häält tõstes. „Minu meelest ma ainult seda teengi! Ma ainult jälgin ennast, mõtlen, kuidas võiks teisiti, mida ma valesti tegin, kas oleks pidanud kuidagi teistmoodi ütlema või olema. Ma ei tea enam, kes ma olen!” jätkasin häält tõstes. Millegipärast tema küsimused ärritasid mind.

„Rahu. Minu peale karjumisest ei ole mingit kasu,” jahutas psühholoog mu tundeid. „Nii et te mõtlete sellele palju?” kuulsin teda taas peegeldamas. „Kas te olete praegu lahus?”

„Ma tunnen palju! Ma tunnen, et ma ei saa oma tunnetega hakkama. Ja tunnen, et tahaksin ära! Praegu ka.”

„Aga te olete praegu koos?” sõnastas ta eelmise küsimuse ümber.

„Ma ei tea!” tundsin kummalist ärritust kasvamas.

„Praegu me lihtsalt räägime sellest, eks ole. Mina ei ole teie vaenlane,” ütles psühholoog tasakaalukalt.

„Jah, ma tean,” leebusin sõnakuulelikult.

Vaikus. Kuulsin läbi ukse No Doubti „Don’t speaki”, mis viis mu kusagile eemale, kaugele ära, üheksakümnendate suvedesse, maale, kui olin kümneaastane ja suvi oli täis päikesepruuni naha lõhna, oja vaikset vulinat, kollaseid põhupunte põllul, värskust ja eesootavat elu. Kuu aega tagasi tantsisin selle loo ajal retropeol koos tema ja sõbrannaga, hakkasime

just minema, kui tuli see lugu – ju siis pidi juba tookord miski kuidagi valesti olema, sest mäletan, kuidas tundsin, et loo sõnum oleks nagu vajalik.

„Vahel mõtlen albumile. Kuidas ta oma fotosid näitas. Kuidas ma tegin näo, et ma ei tea, aga teadsin kogu aeg, et ta suudleb mind. Me istusime diivanil. Kas ma olen sellest rääkinud?”

„Minu meelest ei ole. See oli ammu?” uuris psühholoog ja kirjutas midagi paberile.

„Jah, see oli alguses. Me istusime tema juures diivanil, ta nõjatus mulle nii lähedale, pani käe seljatoele minu taha ja kummardus mu juurde pilte näitama. Pilte ülikooliajast, kui ta fotograafiaga alustas. Tundsin tema lõhna ja kehasoojust, ehkki ta ei puudutanudki mind, ja ikkagi teadsin, et täna see juhtub. Mingi osa minust mõtles veel, kui tobe see hetk on, kui naiivne võin tunduda oma huviga, nagu naudiksin iga fotot, lehekülge, iga lauset, mis ta mulle ütles, sest teadsin, et kohe-kohe tuleb ta mulle veel lähemale, puudutab mu albumi kohale vajunud juukseid, lükkab need kõrva taha ja suudleb mind, ja meie vahel ei ole enam seda kahe võõra piiri.”

Olin jälle meie alguses üleni sees. Pole võimalik, et seda ei saa tagasi, seda pilku, millega ta mind tookord vaatas.

„Aga see ongi see häda nende piiridega,” jätkasin. „Kui lased kellegi sellest piirist üle ja lubad enda maailma, oled avatud.” Tundsin, et vesi valgub silmadesse ja tilgub pilgutades ripsmete vahelt välja. „Ja sulgeda seda enam ei saa.” Psühholoog ulatas salvrätiku. Paar minutit vaikisin. Kuidagi polnud tuju enam rääkida.

„On teil kurb?” küsis psühholoog ja kohendas end paremini istuma.

Vaikisin ja vaatasin salvrätti käes. Tundus kuidagi rumal küsimus.

„Te rääkisite piiridest,” ütles ta paar minutit hiljem.

„Piirid on selged,” vastasin külmalt.

„Mida te piiride all mõtlete?”

„Enam ei ole OK saata suvalisel ajal sõnum. Enam ei ole OK küsida, millal me kohtume. Nii vastik on kuulda, kui ta ütleb, et täna ei kohtu. Ja järgmine päev – sama.” Tundsin, et hakkab jälle nutma ega soovi seda teemat jätkata. „Aga mitte midagi kindlat. Mitte midagi sellist, et kuule, ärme enam kohtu. Ikka on vastus, et just täna ei saa.” Järsku tundus, et kui jätkata temast rääkimist, oleks siiski lihtsam minu ja psühholoogi vahele laotada üleeilne õhtu koos ligaste laudade ja labaste väljenditega.

„Tegelikult paneb mind ikkagi see joomise teema ka muretsema,” ütlesin natukese aja pärast.

„Mitte tema?”

„Ma ikka joon päris palju, ma vist juba ütlesin.”

„Kas see on temaga seotud?”

„Ei. Jah. Ma ei tea. Vist oli enne juba. Üleeile näiteks ...”

„See on teil vist ainult lühikest aega kestnud? Pool aastat? Vähem?”

„Umbes aasta.”

„Te hakkasite sellest rääkima umbes pool aastat tagasi, jõulude ajal,” sõnab psühholoog mõtlikult, lehitsedes samal ajal kaustikut.

„No enne oli ka. Käisin väljas. Võib-olla lihtsalt join vähem.”

„Mis siis väljaskäimises halba on?”

„Ma joon.”

„Saab ju ka ilma, te ise ütlesite, et tahate. Väljaskäimine ei ole iseenesest ju halb.”

„Aga ma ei saa ilma. Ma joon.”

„Ja teed ei taha?” kordas ta seansi alguse küsimust.

Jätkasin ise ka kordamist: „Ma ütlesin juba, et ma ei saa!”

„Ei saa või ei taha?”

„Ei saa!”

„?”

„Ei saa. Ei taha. Ei suuda. Üleeile ...” ja järsku ma ikkagi ei suutnud. Nüüd, kui tema teema korra tagaplaanil oli, ma jälle ei suutnud. Rääkida sellest, mis oli kaks päeva minu külge kleepunud kui tihe lämmatav mõte; rääkida neist lõtvadest käsivartest, millest haarasin, kui tundsin seda teist enda sees, igatsedes hoopis *tema* tugevaid lihaseid. Ta ei vaadanud mulle otsa ja ma ei tundnud järsku isegi, et mees, kellega samas voodis olin, oli üldse inimene, oli üldse kontaktivõimeline olend – ta oli nagu loom, nagu tulnukas, nagu võõras. Ta ei tahtnud minuga suhelda hetkest, kui minusse sisenes, aga kuidagi eemale lükata ma ka nagu ei tihanud, olin ju ise ta enda juurde kutsunud. Ja ma olin purjus, ma vaevu mäletan. See piinlikkus, häbi iseenda ees, enda altvedamine, igasugune sotsiaalselt aktsepteerimatu ei mahtunud siia päikeselisse mahedates toonides sisustatud tuppa.

„Alkoholiga tekivad imelikud suhted,” võtsin mõnehetkelise vaikimise järel tolle öö lakooniliselt kokku.

Oleks ta siis olnud veel päris võõras, mõtlesin, päris võõras täiesti võõras linnas, keda ei pea enam kunagi nägema. Aga ta oli tema hea sõber. Koos kõndisime minu juurde. „Kas võin pakkuda tassi teed enne, kui koju

lähed?” kasutasin paar kuud tagasi kelleltki teiselt kuulnud fraasi. „Noo, pean tegelikult homme vara ärkama,” vastas ta teeseldud aimamatusena, „aga võib-olla ühe tee ikka jõuab juua,” lisas ta kohe. Ma oleksin tahtnud näha ta pilgus vandeseltslaslikkust, seda, et me mõlemad mängime ja teame, et teine teab, et teejoomine on ettekääne, kuid seda polnud. Ta tõepoolest tegi näo, et tuleb teed jooma ja usub, et mina usun, et kutsun teda ainult teele. Aga parem ikka kui üksinda tuppä minna, mõtlesin.

„Tahate te sellest rääkida?”

„Ma ei tea. Teinekord äkki,” vastasin, kuigi nüüd ma jälle tahtsin rääkida. Ma tahtsin, et psühholoog ütleks, et räägi, see on sul südamele. Aga mulle näis, et oleks tõesti ebaviisakas tuua siia kodanlikku tuppä ööelu mustad küljed, mida ma ei osanud endagi jaoks sõnastada. Tuua nähtavale koht minus, mis laseb sellistel olukordadel juhtuda. See ei sobinud kuidagi üldse nende maniküüritud käte ja lõhnastatud kõrvatagustega psühholoogiga, kelle elus näis kõik kontrolli all olevat. Ma arvan, et ta ei saaks aru. Võib-olla igast asjast ei saagi keegi aru.

„Praegu hakkab meie aeg lõppema. Tahate te millestki veel kiiresti rääkida?”

Aga võib-olla ei peagi alati aru saama? Võib-olla piisab sellest, kui ta tunneb kaasa? Võib-olla ei pea olema kõik nii väga arusaadav, loogiline, mõistlik? Võib-olla tahan olla lihtsalt aktsepteeritud?

„Hm. Ei.” Vaikides kuulasin teisest toast kostvat uinutavat muusikat.

„Näeme siis kahe nädala pärast. Administraatori juures saate aja kinni panna nagu ikka.”

Tõusin toolilt. Psühholoog tõusis ka, lükates juukseid kõrva taha. „Jah. Väga hea. Nägemiseni,” ütlesin, viibates Okaspendli loo jahedusega parema käega, samal ajal vasakuga ust avades. Panin uue aja kinni ja astusin tänava suvekuumusesse.

MARGIT LÕHMUS

*

Mul on tunne, et täna on pühapäev
ja homme on esmaspäev
mul on tunne, Aura keskus ja bassein
basseinis on vesi, ühtegi inimest ei uju
kell on kümme läbi
väljas on pime, ma olen väljas
mul on tunne, emme sinine karvaga
suusajope

*

Meenutus:
ma panin näpud ta higitilkadesse

*

armastusetuba
armastusepeopesa
armastusevampiir

*

Tõesti veider, mida ta mõtles, et olen mingi vaene kunstnik, ja võttis
pakutud nätsust ainult pool.

Mehringdammis

Hästi suure punase ninaga mees. Kole ja kortsus, aga hästi kiimas. Ülikond paistab küll kallis, aga vajunud. Mees paistab segane, samas kuidagi õhkub temast raha olemasolu ja/ehk enesekindlust. Suur nahktagi (kindlasti väga kallis) on vajunud ta keskmisel kehaehitusel, mustad teravad kinganinad paistavad hallide ülikonnapükste alt välja. Nii vajunud mees. Isegi ta hallid juuksed on vajunud ta pähe ja kleepunud ta punasele otsaesisele. Ta vajutab suurte kollaste juustega tüdrukut vastu posti, mis pole nagu post, mingi rauast vahega jurakas, igal juhul, kui kedagi sinna sisse vajutada, siis see võib valus olla. Aga mees surub ja surub kirehoos, surub oma nina, oma keele ja kehaga surub nii kõvasti, et vahel kaob tal tasakaal ja ta peab sammu tagasi astuma. Vb selleks, et vaadata, keda ta surub. Suurte kollaste juustega naine, täpilise kleidi ja suure valge kampsuniga. Nii kampsuni- kui ka kleidinööbid on eest lahti rebitud. Ja südame juurest, just seal, kus peaks olema hästi soe, tunneb tüdruk, et tal on külm. Varsti saab see läbi ja ta saab, mees on juba saanud. Veel natuke aega kannatan seda külma nahktagi mu poolpaljale ihule kleepumas. Veel natuke aega on mu peal natuke valus. Ainult natuke veel katsuvad ja väänavad mu pead, pigistavad mu keha need karmid haisvad käed. Haisev keel mu kurgus. Tahan oksendada. Natukene veel ja ma viskan ära need katki kistud sukad. Natukene veel ja saan üüri ära makstud.

*

Tal ei olnud üldse mingi erakordselt suur munn ega midagi, aga ma ikkagi tundsin end nagu käpiknukk.

*

Igav seks ja teine sugu
kas tuled
või ootad mind
ma seitsme maa ja mere taga

*

Kardan aknast alla kukkuda
2 päeva pohmakat, minestus ja oksendamine
2 muhku peas, üks neist verekoorikuga
ühele tööle ei jaksanud ilmuda
teine jäi ära
Kardan aknast alla kukkuda ja linnulaulu

Tetraloogia imelikust seksist

tuled mulle peale
lökkad käigu sisse
ja sõidad minema

sa pumpad ja pumpad
ma täis ei lähe
ma täis ei saa
aind vitt pärast peeretab

aa ... ei, see oli hoopis see asfalteerimismasin

ma ei tundnud mitte midagi
aind sein hõõrus põlve marraskile

*

Mõtlen, keerutan peas sind nagu linalakk neidu.
Aind et sa poolkiilas paksuke mees, mis teha,
armastus on see.

Tampoon

Vaatan seriaali, ma ei tea, mis selle seriaali nimi on, vaatan lihtsalt mingit seriaali, kõik vaatavad mingeid seriaale, ma vaatan tuimalt, et mitte päris vaikuses olla, et mitte päris elus olla. Vaatan seriaali ja tunnen, kuidas tampoon minu sees imab verd, mida eritan. Kõik mu tunded ongi sinna kitsasse verd eritavasse kanalisse koondunud, tema kui tunne on ka seal eritumas ja tampooni sisse imbumas. Varsti ma tõmban selle tampooni enda seest välja ja viskan vetsupotti, vb enne viskan pilgu peale, et ehk ta nägu viirastub kuidagi sel end täis imenud tampoonil. Ehk ilmutab ta end veel viimast korda, mulle. On siiski vist targem see tampoon kohe potti visata. Kardan, kardan, et muidu äkki tabab mind igatsushoog ja ma pigistan seda paksu limast super-Tampaxit, limane veri mu näppude vahelt voolab ja mu kinni pigistatud silmadest valguvad pisarad, suud ümbritseb nutuvõru ja ninast jookseb ohjeldamatult tatt. Surun selle tampooni kõigepealt vastu oma nägu, kallutan natuke pead tampooni poole ja siis edasi surun selle vastu oma südant ja hoian seda seal kaua, kaua. Tegelt ma ei saagi seda sealt nagu enam ära võtta. Ma ei tea, ei tea, kas ikka tasub see tampoon enda seest üldse kunagi välja võtta, ma pole veel selleks valmis, ma ei taha, panen hoopis uue juurde, viis tükki panen. Ma summutan ta näo, ta hääle, ta kõik. Summutan ta teiste nägude, teiste häältega.

*

Ma unistan. Ma faking unistan sellest, et lähen ise ta juurde ja ütlen, et tahaks taga päriselus ka seksida, mitte aind unes. Ja veel unistan sellest, et kutsun ta ise ja suudlen teda ise. Mis ta selle peale üldse kostaks? Kohe-kohe kolmekümnekolmeseks saav naine teda niimoodi jahib. Üritan temalt lähedust saada, tema käte vahel olla. Need noored kogenematud käed, millised need võivad küll olla. Minul endal on armastuse käed. Kas vb lähekski sinna baarileti taha, kus ta töötab, ja ütlekski talle lihtsalt, et mul on armastuse käed, vaata! Ja näitaks talle oma peopesi. Või kuidas ikkagi läheneda? Ma ei viitsi oodata. Ja kaua aega tahtmine ja siis saamine on nii *turn off*. Oodates ootused kasvavad, oi, kuidas kasvavad. Ja mis siis saab, kui on lõpuks mingi väike munn ja noh, igas mõttes munn. Ma tahan kohe. Aga üldiselt üldsus ju ootab, et ma siin tühja veiniklaasi taga passiks ja ootaks, et keegi märkaks ja selle täis valaks, ise ei või valada. Mees peab valama. Ma varem ei teadnud, aga nii on, kinnitas üks hipster. Temale, mitte sellele hipsterile, kes viltu vaatab, kui naine endale ise pudelist veini valab (putsi küll, ma oleks võind veini seal otse pudelist juua), temale, keda ma ei tunne, temale tahaks läheneda küll. Meil on mingi tõmme küll. Seekord võiks armastus mulle sülle langeda küll. Armastuse all ma mõtlen aind, et oleks hea koos olla, mingit joovastust. Aga see ei peaks kanduma mu ellu nii väga ega muserdama mind. Ma liigutan oma mõttejõuga mägesid. Ma mõtlen: MA TAHAN TEDA

MA TAHAN TEDA

MA TAHAN TEDA

MA TAHAN TEDA

MA TAHAN TEDA

MA TAHAN TEDA

MA TAHAN TEDA ...

... öösel kaissu võtta

... ja uusi Nike tosse.

MARIANNE HARJU

*

ma olen õppinud keemiat füüsikat
lugemist kirjutamist
küsimist vastamist
nutmist naermist
ma olen õppinud tundma Suurt Vankrit
ja Väikest Illimari
ma olen õppinud arvutama Maa pindala
ja kaskede kõrgust
ma olen õppinud valmistama tiramisut
ja kaneelirulle
lohutama sõpra hädas
ja vaenlast katusel
mõtleva häid mõtteid
hävitama halbu energiad
kunagi õppisin kõndima ja rääkima ka
(see oli üllatavalt raske)
ma olen õppinud
mis vahe on mõistel ja terminil
ja mul on magistrikraad
aga on üks asi
mida ma pole kunagi ära õppinud
nimelt
mul pole õrna aimugi
kuidas eristada tõelist näilisest

Galileo

istud siia ja kordad minu järel
Päike tiirleb ümber Maa
Jupiter tiirleb ümber Maa
Veenus tiirleb ümber Maa
Maa keskpunkt on paavst
järelikult
Päike tiirleb ümber paavsti
Jupiter tiirleb ümber paavsti
Veenus tiirleb ümber paavsti
...
aga tema vaid vaikis
ja vangutas pead

*

mina olen rongis
sina oled bussis
millised on väljavaated

*

kohtumine millimallikaga
ainsal suvepäeval
mitte Valli baar vaid Pirita
ent kui tuleb äike
siis kumb meist muutub hatifnatiks

*

kui kaua jõuab oodata
väga kannatlik inimene
ja kas ta saab selle eest medali
või auraha
või tunnistuse millel kirjas
tunnustame väga kannatlikku inimest
kõigi ta kannatuste ja kannatlikkuste eest
aga kui kaua ta jõuab
kui kaua ta jaksab
kui kaua

*

kui Veenus alles haigutas voodis
ja ajas und ära
kui kuuvalge juhatas teed
läbi viinamarjapõldude
ja maapirnide
kui Siriusel käis nostalgiadisko
värviliste tulede
ja Makedoonia veiniga
siis otsustasin mina vajuda
läbi oma mõtete vesiliiva
et kaeda mis on teisel pool

Oma elu ohjad

ja siis sai mul villand
paigalpüsimisest
igaviku poole loksumisest
ja nüüd
hoidke piip ja prillid
tulge eest
ma roolin hobust

*

sa tulid käsipagasiga
8 kg
55 × 40 × 23 cm
ja kolisid sisse mu unenägudesse
sa ei maksa kunagi üüri
ja suitsetad toas
aga söök on alati laual
kohv podiseb pliidil
ja mul pole südant et sind välja tõsta

*

keset õites kirsioksi
mis sosistavad vabandusi
üksteise järel
lakkamatult
sõnab ööbik nagu vana mees
eks ma öelnud
eks ma öelnud

sa ütlesid tõesti
aga ma ei kuulanud
ma ei kuula kunagi

kas see on sellepärast
et ma olen ööbik
küsis ööbik

ei vastasin mina
see on sellepärast
et ma tahtsin uskuda
ja uskusingi
aga ainult poolenisti
kui ma oleksin paremini uskunud
oleks läinud teisiti

õites kirsioksad sosistavad
vabandusi ja riivatusi
üksteise järel
lakkamatult
ja ööbik ütleb
nojah siis ei olegi enam midagi teha
ja lendab ära

LUGUDEPÕHINE MAAILM

INTERVJUU HANNELEELE KALDMAAGA

Mirjam Parve

Hannelele Kaldmaal ilmus 2017. aasta lõpus debüütluulekogu „Oliver” ja pisut enne seda oma ema Kätlin Kaldmaaga kahasse kirjutatud raamat „Kaks armastuslugu”. Aastal 2015 sai ta kirjandusauhinna „Esimene samm” Värskes Rõhus ilmunud lühijutu „Kaarnad vaid ootavad” eest. Ühel väga vihmasel juunipäeval kohtume – ilma et kumbki oleks pidanud kodust väljuma ja märjaks saama – interneti sinise raamiga jutukastis.

Alustuseks küsin igaks juhuks üle, kas luureandmed on õiged. Me käisime kunagi koos Kersti Undi ilukirjandustõlke seminaris, eks? Aga sina õppisid hoopis ökoloogiat ja olid samal ajal ka NEFA-s¹?

Just nii! Tartus õppisin ökoloogiat ja kõrvalerialana folkloristikat. NEFA-sse kuulusin mitu aastat, samuti Tartu üliõpilaste looduskaitseringi. Mu ainsad kaks tudengiorganisatsiooni. Nüüd aga õpin EKA-s graafikat ja töötan raamatupoes.

Kirjutasite emaga kahasse väga isikliku raamatu. Seda lugedes pääseb üsna sügavale inimese mõtetesse ja ka perekonnalukku, samal ajal kui infot, mida tavaliselt teatakse üsna kaugetegi pärismaailma tuttavate kohta (koolid-tööd jm), on seal puudutatud ainult vihjamisi.

Kahtlemata. See on nii kummaliselt isiklik raamat, kuigi emale rohkem kui mulle. Ma ei ole seda ise üle lugenudki. „Oliveri” lugesin just hiljuti ja esimest korda oli tunne, nagu loeks kellegi teise raamatut. Päris tore tunne iseenesest.

Kas see tuleb lihtsalt luuletuste trükikirjas nägemisest või mingi aja möödumisest ka?

Aja möödumisest. Luuletuste valmimine võttis nii kaua aega, et tekkis juba mingi distant. Nüüdki polnud ma „Oliveri” juba kolm kuud lugenud (mis on siiski suhteliselt lühike aeg) ja vaatasin umbes nii, et ohhoo, päris tore asi sai ju. Valmimise ajal pidi ikka alailma toimetusi üle vaatama ja vahepeal nende tekstidega esinema ka, nii et distant kadus.

Kui kaua sa „Oliveri” üldse kirjutasid? Ma mõtlesin lugedes, et see on teemalt nii terviklik ja sidus – kas elasidki mingi aeg selle raamatu maailma sees või noppisid-sõelusid tekstid pärast suurema hulga seest välja?

Ma olen igasugustel teemadel läbisegi kirjutanud, aga esimesed Oliveri-luuletused sündisid 2013. aasta suvel enne Tartusse ülikooli minekut ja siis sigines neid riburadapidi juurde. Vahepeal nii, et istusin maha ja kirjutasin viis luuletust järjest, aga vahepeal tuli jällegi üksikuid suvalistes kohtades ja eri aegadel. Eriti hea oli neid kirjutada folkloristika loengutes, aga ka rahvaluulearhiivis praktilisel olles, ja mõni on vist semiootika loengutes

1 Põhjamaade etnoloogia ja folkloristika tööühm.

kirja pandud. Osa välismaal. Samal ajal aga sündis teisigi luuletusi ja lugusid. Nii et ei, ma ei elanud ainult Oliveri-maailmas. Tema ja Tuvi olid sellised lihtsad ja toredad tegelased – nende lugudesse sai sisse hüpata, kui tuju tuli. Nad said alguse žanriharjutusena, süžee tekkis hiljem.

Käisin 2013. aasta suvel Tallinna ülikooli suvekoolis loovkirjutamise kursusel, mida andis Philip Gross (eesti päritolu Walesi luuletaja). Sel kursusel eri harjutusi tehes hakkasin jälle luulet kirjutama – olin selle vahepeal maha jätnud – ja seal kirjutasin ka kaks esimest Oliveri-luuletust.

Rahvaluulearhiivis luuletamine selgitab nii mõndagi – mõtlesin lugedes, et „Oliveris” on tugev vanade lugude kiht. Müüdid, legendid, rahvalaulud. Kui sa tekstis selliseid „vaime” välja kutsud, kas sulle tundub siis pigem, et sina kasutad neid, või kirjutab nende maailm ennast ise teksti sisse? Kui palju meil kui lugude keskel elavatel ja kõike loostavatel olenditel lugude üle võimu on? Kuidas need iidsete aegade lood praeguses elus ja maailmas toimivad?

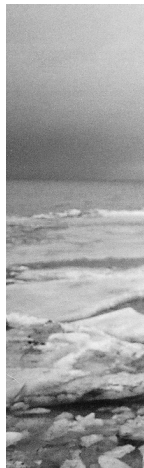
Kasutasin vahepeal meelega mõnd rahvaluulemotiivi või -katkendit („ei ole meressa metsa” on näiteks mereteemaliste regilaulude kogumikust²) – tundsin, et need sobiksid suurepäraselt Oliveri-lugudesse, aga palju on ka lihtsalt mu üldisest lugude pagasist sisse imbunud. Mitte just kogemata, aga ka mitte hullupööra kaalutletult.

Mõnes mõttes eksisteerin ma hästi palju vanades lugudes. Mütoloogia- ja muinasjutukogumikud ning nende uustöötled on olnud lapsest saati mu lemmikud, ja mu tegelased elavad samasugustes maailmades. Lood on olulised ja vanad lood elujõulised.

Mängisin peamiselt „Odüsseiaga”, nagu on ehk ka aru saada, aga siin-seal on kübekesi kõiksugu muudest lugudest. Eestis see vist nii aktuaalne pole, aga ma loen rohkem välismaist ilukirjandust ja seal on antiikmütoloogial sageli väga suur osa, näiteks Shakespeare’il. See pakub mulle lõbu.

Aga kõik see peen jutt ei tähenda, et ma oleksin maha istunud ja mingeid skeeme joonistanud või püüdnud metaasju ajada. Tagantjärele on ikka hea analüüsida, kirjutades ma seda ei tee. Lihtsalt lõbus on ühendada kõike, mis mulle meeldib, ja seda uute nurkade alt vaadata.

2 Oliveri meresõite võib leida raamatust „Purjetan punasta merda”, koostanud Hilja Kokamägi, Loomingu Raamatukogu 1–2/1980.

Mütoloogia- ja muinasjutukogumikud ning nende uustöötlusted on olnud lapsest saati mu lemmikud, ja mu tegelased elavad samasugustes maailmades. Lood on olulised ja vanad lood elujõulised.

Ma tajusingi lugedes, et see on päris tore kirju allusioonide kompott, kuhu „Oliver” juuri ajab. Need lood on tõesti väga elujõulised. Miskaudu läheb mõte selle peale, et üks läbiv teema nii „Oliveris” kui ka mujal ilmunud tekstides (nt kaarnate lugu, mille eest auhinna said) tundub olevat lugude rääkimine, laulmine. Ühelt poolt on lood ja laulud need kõige elujõulisemad ja elavamad, teisalt saab maailmu „põhja laulda”. See, mida räägitakse, võib olla leekides (mis on ju ilus, aga samas ka hävitav). Mida see maailmadega teeb, kui neist/neid jutustatakse? Tundub, et natuke ohtlik värk ikkagi. Ütlesid ka, et jätsid vahepeal luuletamise maha – kas see paistis kahjulik harjumus nagu suitsetamine või oli mõni muu põhjus?

Ei ole ilmselt saladus, et mu ema on samuti kirjanik. Kui laps olin, oli tal ilmunud ainult väike vihikuke ühes kassettkogumikus. Mina käisin seda tema kirjutuslauasahtlist näppamas ja lugemas ja see tundus kõige imelisem asi üldse. Nii et ma tahtsin samuti luuletajaks saada. Kuna kirjutamine on mulle alati meeldinud, luuletasin lapsest saati. Alustades riimilistest loomaluuletustest algklassides ... Aga siis hakkas tunduma, et see, mida ma teen, kui luuletan, on võlts. Et võtan mingi luuletajapoosi ja loon siis mingeid tekste. Paljudi oli see tegelikult teismelise äng. Selle ilmutuse peale lõpetasin luuletuste kirjutamise ära, välja arvatud teatava emotsionaalse leevenduse meetodina (seda teen vahel praegu ka, aga neid ma ei avalda).

Lood on mulle olulised ja lugude rääkimine on see, kuidas me maailmaga suhestume. Folkloristikas võlus ja alguses ka hämmastas mind mõistmine, et me eksisteerime narratiivides. See oli nagu äratundmine, et

minugi maailm on alati olnud lugudepõhine. Ma olen ärev inimene, kes harjutab peas alati vestlusi ja telefonikõnesid ning mõtleb lugusid välja, et igapäevamuresid summutada, aga ka needsamad igapäevamured saavad osaks minu elu loost. Mulle meeldib inimesi kuulata ja sain üsna varakult aru, et loome tihti oma elust narratiive, mis võivad kapitaalselt erineda kahel inimesel, kes olid ometigi samas situatsioonis. Ja noh, kogu meedia, turundus – kõik see on ju samuti lugude loomine. Ajalugu kirjutavad võitjad jne. See on mind alati paelunud ja samas ei saa tõesti öelda, et lood oleksid ohutud, eks ole? Nendega tuleb ettevaatlik olla.

Sa oled juba päris noorest east võrdlemisi palju tõlkinud nii proosat kui ka luulet. Mida sa tõlkimisest ja tõlgitust oma kirjutamisse kaasa võtad?

Olen tõlkinud, sest mu ema on mind neis asjus kogu elu koolitanud (või olen ma koolitunud kaude, kui jälgisin tema tõlketööde valmimisi), aga tunnistan, et tõlkimise lõbu ja vaimustuse avastasin alles mõne aasta eest. Esimesed kaks raamatut, mille tõlkisin, läksid ikka pigem vaevaliselt. Kõige rohkem meeldib tõlkida luulet ja laule, mulle meeldib väänata riime ja vaadata, mis saab. Selline vanamoodne hobi. Tõlkinud olengi pigem selliseid vabamaid, luulelisemaid tekste – suurema osa küll seni sahtlisse (mitte et neid just palju oleks).

Kokkuvõttes pole tõlkel veel võimalust olnud mu loomingut kuigivõrd mõjutada. Pigem mõjutavad mind raamatud, mida loen.

*Püüan vastu seista
sellele eelarvamusele,
et žanrikirjandus on
vähem väärt kui n-ö
päriskirjandus, ja mitte
häbi tunda, et mulle
meeldib see väga.*

Ma küsingi siis kohe kaht asja korraga. Esiteks: kuidas sa tõlkimise lõbu ja vaimustuse leidsid? Ja teiseks muidugi: mida sa loed? Mida raamatutest otsid?

Esimese küsimuse vastuseks: ma ei tea. Avastasin, et selle asemel et hoida originaalist kramplikult kinni nagu uppuja köiest, saab ka mängulisemalt läheneda. Aga ma ei püüagi teeselda, et need piirid ja mängumaad mul selged oleksid.

Teiseks. Arutasime millalgi sõpradega, milliseid kirjandussuundi me kõige paremini tunneme – tulemus oli päris huvitav ja spetsiifiline. Mina jõudsin järeldusele, et tunnen ulmet ja fantaasiat, aga pigem tänapäevast (mida mitmekultuurilisem ja mitmekesisem seksuaalsuste, rahvaste jms koha pealt, seda huvitavam) – püüan vastu seista sellele eelarvamusele, et žanrikirjandus on vähem väärt kui n-ö päriskirjandus, ja mitte häbi tunda, et mulle meeldib see väga. Aga mulle meeldib ka ilu-ilukirjandus, millest ühed lemmikud on tänapäevased briti naiskirjanikud nagu Jeanette Winterson ja Ali Smith, aga ka näiteks Tove Janssoni täiskasvanutele mõeldud teosed. Mütoloogiaainelised raamatud on samuti minu huviorbiidis. Ja tänapäevasest luulest Anne Carsoni, Carol Ann Duffy ning Margaret Atwoodi looming. Eesti luulest on südamelähedasimad ehk Betti Alveri ja Doris Kareva teosed, aga ka Marie Underi ballaadid. Hmmm. Noortekaid loen samuti võrdlemisi palju, olen nendega seoses mitmesuguseid töid teinud ja loen neid meelelahutuseks. Viimase aja hobina olen lugenud palju naissuperkangelastega koomikseid.

Raamatutest rääkides tuleb aga alati peale teatud hullus, mil ma püüan mingeid jooni tõmmata, lahterdada. Siis aga meenub mulle, et näiteks

Tolkien pole üldse tänapäevane, kuid olen suurema osa elust olnud suur Tolkieni austaja. Või et kas lemmikluuletajate hulka arvestada ka Odysséas Elýtis, kuigi ma loen iga aasta lihtsalt üht tema raamatut uuesti üle. Raamatutest võiks rääkima jäädagi.

Ja kuidas ma võisin unustada, Helen Oyeyemi! Tavaliselt, kui mult küsitakse lemmikkirjanikku, ütlen tema. On mõni kirjanik, kelle puhul ma tahaksin lugeda kogu loomingut, kuid tema on ainuke, kellega see on õnnestunud (sest ta on alles noor ja pole veel palju raamatuid kirjutanud). Aga Ali Smithi ja Wintersoni puhul jõuan samuti üha lähemale.

Oyeyemi raamatuid lugedes tundsin esimest korda teatavat loomingulist kadedust, et ma tahaks kirjutada nagu tema.

Kas sa oled proovinud kirjutada nagu Oyeyemi või nagu keegi teine?

Ma pole otseselt kedagi matkida püüdnud, et teeks tema stiili järele – pigem püüan ju ikkagi mitte kellegi teise stiilis kirjutada, kuigi kiusatus proovida võib ju olla. Ali Smithi kirjutamisstiili naudin ja imetlen väga, aga ei kujuta ette, et suudaksin kunagi seda jäljendada, saati veel enda omaks teha. Ent kui ma loen palju kellegi luulet, siis mingid maneerid jäävad külge küll. Lugesin hiljuti Alveri kogumiku „Omajuur” otsast lõpuni läbi ja kirjutasin vist küll oma viis alverlikku luuletust. Mulle jäävad rütmi- ja riimiskeemid kiiresti külge. Kui lugemise järel kohe kirjutan, siis mõnikord jäljendades. Tavaliselt ma seda aga ei tee või võtan seda mänguna. Näiteks minu „Paleontoloogiline poeem”³, millest osa on ilmunud Värskes Rõhus, on loodud Hasso Krulli „Kui kivid olid pehmed” lugemise järel ja ma usun, et seda on tunda, isegi kui me ei valinud toona toimetajaga avaldamiseks just kõige sarnasemaid tekste. Ma kirjutasin kümme lehekülge ja mida edasi, seda vähem hassokrullilikku – selline loomepuhang tuli magamatusest, paleontoloogiaeksamist ja heast raamatust.

Kui peaks elama ühe kirjainimese teoste järgi (st kirjutatu ei pea muidugi olema mingi evangeelne eluõpetus), siis kelle valiksid? Jabur küsimus muidugi, ma ise ei oskaks päris õiget vastust välja mõelda. (Alver? Talvik? Kaplinski? Mari Saat? Tove Jansson?) Milline kirjaniku vaade elule on elamiseks kõige parem? Kas sa oskaksid vastata?

Äkki tõesti elu Tove Janssoni maailmades. Muumide maailm on ju nii ... korraga sõbralik ja melanhoolne, seal on õigus olla kurb ja ometi on ka palju rõõmu. Tema täiskasvanute lugudes ja romaanides on samuti selline rahulikkus, kooselu, rahumeelne vananemine, huvi maailma pisiasjade vastu.

Pöördun korra ilukirjandustõlke seminari juurde tagasi: olen hiljem palju mõelnud selle peale, mida Kersti Unt ükskord ütles, et filoloog (noh, me kumbki pole ametlikult filoloog, aga ütleme siis, et igasugune keel(t)ega töötaja) ei tohi ühtegi sõna

3 Hanneleee Kaldmaa. „Katkend „Paleontoloogilisest poeemist”” – Värske Rõhk nr 44, 2015, lk 37–41.

karta. Kuidas sul sellega on, kas sa mingeid sõnu kardad ka?

Või kas on mingeid sõnu, mida hoopis ei kardeta piisavalt?

Mulle seostub selle teemaga esimese hooga kaks asja. See, et ma ei kasuta vandesõnu – pole kunagi suutnud seda teha, välja arvatud erandlikes olukordades, ja siis tuleb siia maani selline lapselik häbitunne sisse, et vaata, mida ma just ütlesin! Teiseks see, et mõnel teemal on lihtsam rääkida võõrkeeltes, tekib mingisugune keeleline distants. Tunnen end välismaalastega sageli avameelsemalt rääkimas ning on teemasid, millest ma ei suudagi eesti keeles rääkida ilma, et häälest ja hingest vapustust läbi ei käiks. Eks see ole harjutamise kinni ja osaliselt ka selles, et eesti keeles ei olegi iga teema kohta omakeelset sõnavara või siis mitte selles tähendusvarjundis, mida sooviks. Pealegi on mu pea täielikult kakskeelne, kübekestega kolmandatest keeltest.

Seega on sõnu küll, mida mõnes mõttes kardan. Aga see on isiklik. Eelistan ühte nime teisele, mõni sõna ei meeldi, kuigi ei karda neid. Keel on kummaline. Sõnadega võib seostuda nii palju tähendusi, värve, emotsioone. Näiteks ei meeldi mulle üldse sõna „tubli”. See seostub minu jaoks sellise hoolsa koolilapse või koeraga – et oled oma osa hästi täitnud, mitte tegelikult midagi väärtuslikku teinud.

(Mis vandesõnadesse puutub, siis need on lihtsalt naeruväärsed. Miks inimeste kehaosad millessegi puutuvad?! Kurat ja pagan on vähemalt ajaloolised ja folkloorised ning nii suisa armsad.)

Uurin veel ebaviisakalt: kuidas tundub raamatukultuuri tulevik ja olevik raamatupoe töötaja perspektiivist ja kirjaniku perspektiivist?

Mina ei karda, et raamatud kusagile kaoks. Muidugi on suundumusi, mis võivad meeldida või mitte meeldida, ja kindlasti toimub igasuguseid muutusi, aga raamatud ei kao kusagile, seda ma usun.

Seda on julgustav kuulda. Üks klassikaline küsimus muidugi lõpetuseks ka: mis nüüd? Kas sa praegu kirjutad midagi?

Mul midagi muud raamatuväärilist esialgu valmis ega valmimas ei ole (kui paar tõlget välja arvata), aga tulevikuks on mõtteid küll. Ootan ise ka põnevusega! „There’s always, there’ll always be more story. That’s what story is,”⁴ kui kasutada Ali Smithi sõnu.

4 Lood on alati olemas ja neid tekib alati juurde. Selline ongi lugude olemus. (inglise k)

MIKK TŠAŠKIN

Riia. Õhtu

kõrgusse kaugusse kaduv tuledemyyr
valgustatud aknad
yksikud kollased silmad tasa syttimas ja kustumas

myyri taga on majad ja majade taga
sõidab tammil vaikselt kollane rong
ja nyyd
liigub tasa yle silla
mille teises otsas
on vaid pimedus

Foto Elva laululavast

lumi. uni. ylal kollane kosmos
tähtedeta võlv. tyhi puidust taevas
lumi. uni. ylal niit millel liig suur raskus
kukkumas alla. siia lumele. jälgi jättes
 ka mina jätan siia jälgi
ja see maastik. on tyhi leht kirjutusmasinas
oodates. kellegi teise märke

ERM

eksin ära
betoonseinte vahele
tulen koopast
 varjude mäng
sest ma otsisin sind
lõpmata paljude klaasseinte tagant
sinu varju betoonil
ja su hingeõhku kivil
su sõrmejälgi klaaskappidel
otsisin sind ajastute vahelt
viimaselt lehelt raamatus
su jalajälgi hallil põrandal
su seisatust siin sillal
 mis justkui vaid korraks täitis mu meeli
su räsitud ryyd
su valget vööd
igatsesin tunda sind
igatsesin tunda nii väga sind

kuid sind
ei leidnud siit

kyllap kolid siia ajapikku

Karlova

puuõmblused sirged ja kaarduvad linna kangal
väikesed pruunid majad

mystilised pilgud. akende silmad. korraks vaadata
ja pilk tardub igaveseks
sest fotole jäädvustatud on mustvalge
tänavamelu

kutsuvad ukсед vanad väärivad
poolavatud suud mõned
need kutsuvad tasa sisse vanasse korterisse
kus lilleline tapeet ja iidne raadio laual

tyhjad tänavad viimas
pikad tänavad kuhugi viimas
viimased väikesed nurgatud hooned
ja puud tänavatega paralleelselt
vaatan neid ketis puid pygatud väheste okstega puid
ja astun mõne sammu
yle tolmuse tänava

All

need jäljed rannal
on nähtav mälestus sinust

kaljudki langenud on merre
see on hall argipäev

ja kõige all
seisan ma siiski

Aasta lõpp

kusagil kõlab kong
oh nii valjusti
kusagil urisevad kurjad koerad
punased silmad öösse paistmas
märgutuledena

lund pole kusagil
ei yhtki helvest
yle selle aleviku
on laotatud paks tume ja kare tekk

kirikutorn on kui kyynlaleek
yle hämara ja tyhja pidulaua

kui kellad löövad kaksteist
hakkab igatsus sees piinama

*

valged tinarasked pilved
pehmed kui suletekid
puhkavad hauakivide peal
nende sulamisvesi tilgub
tasa
kalmule jäetud surnud lillede peale
justkui proovides neid elustada

kuid hommikul puhkeb sadu lilli
õitsele haa ymber
sellest tead
et koit on saabunud

*

ja ikka veel näen sind trepil
kui kuuhelk sul juustes
ning aken on lahti ja sa hingad kevadöö õhku
ikka veel näen kuidas su valge kleit
tasa trepiastmetele annab suud
ta libiseb neist üle
nii tasa nii õrnalt

ja nyyd sajab lund ja sind pole ikka veel
need väikesed helbed
nii ilusad kuid nii kylmad
ja lumevalgus on ainus majakas
ses öös
lumetorm kaugustes

JULIA SZYCHOWIAK

poola keelest Isabel Jezierska

*

Voodi, millel leban, tühi,
padjal kellegi veri. Uni oleks
õnn, kui uskuda õnne.

Olen unustanud naise, kelle sees kõnnin
ja kellena magan. Võõrana hingam, võõra
juustesse libistan käed. Kellena kirjutan,
kellena loen sedasinast?

Ülekuulamine

Rääkimine tõlgib meid allesjäänute vaikusest,
naerust saab kõha, koit ulub kurgus, neelates iseend.
Keel, põgened! Kuhu? Kas räägin?
See, mis meist lahkub, ei naase. Elutu ei õitse.

Hommikul

Olen seda juba näinud. Kasvõi siinsamas –
nägu nagu asustamata aed.

Pane kirja pulsinoodid ja vaata,
naha õmbluste all on magus viljaliha
ja veri, üleni klaasist veri.

*

Uputasin unenäos ära naise,
võib-olla kellegi kaasa; unustasin ta vette,
ise jälgisin põhjast ta kanget kaela
kivistunud lainel.

Ma ei oska armastada ühtegi teist naist
peale iseenda; kuigi tema meid eraldab
ja ta viimane sõna pitsitab päev-päevalt
mu kõri aina kõvemini.

Endale

Inimene klaasi taga ei ole see, kellega
end segamini ajad. Laenatud nägu, juus keelel,
rahutu meel.

Ihkan vabaneda, öelda lahti
veresidemetest.

Mõnikord mõistan
tühje kirikuid ja jõgesid, kes
ei muretse oma hingetuse pärast.

Ruum

Ootad puänti?

Kui räägiksin unes,
teaksin,
mida öelda.

Jälg

Mu mantlil oli küünarnukk katki,
valgus toores. Siis kohtasidki mind.

Päev kondas kivimüüril õhtusse,
et rohkem näha ja kauem olla,
sest homme on ta kusagil mujal.

Mind on näha seni, kuni uni minus köhib,
kuni vari mu kehale nõjatub.

Homme

Kunagi olin ma tütar,
ootasin sind, pidevalt põgenedes
mööda tänavaid, millesse lõikusid oksad.
Vahel tuleb see kõik tagasi nagu verejooks
järsakul, nagu isa kuiv köha
surnud öös. Ma ei jõudnudki sulle rääkida
sel päeval, kui seisin sillal,
kui see juhtus.

Apokalüpsis

Müüdi kolm piletit,
etendus jäi ära.
Piletid tagastati.

Mitte siin

Kuigi lähen pikkamööda ära,
ei tähenda see, et jõuaksin tagasi tulla.
Vaata ringi, mind pole veel siin.

Seal on mul valus.

MART NIINESTE

PÄEVIK

Kõigepealt märkab siin hämarust. Riidekapp lööb ruumi kaheks, selle tagasein jääb köögi poole. Vasemal kraanikapp ja gaasipliit, paremal suur seinakapp. Edasi külmkapp, väike seinakapp, nõudekapp, ühtlasi argilaud. Kõrge lae alt jookseb kandiline kollane truup musta ahju kõrval algavast soemüürist kollasesse korstnajalga. Mööbel on värvitud valgeks, põrandal pruunikas linoleum. Kui kobada kraanikausi kohal, uksepiida kõrval ülal paremal käterätikute all lüliteid, löövad seinalamp ja kapipealne laelamp köögi heledaks.

★

Suures kapis, seal ülevalpool, käib vanaisal garaaživõti. Seal on vanaisa auto. Valge Žiguli 03, luksimudel. Praegu on vanaisa töööl, sõidab suure autoga. Siis tuleb ta koju, vahetab riided, sööb, võtab kapist võtme ja me läheme garaaži. Tema nokitseb midagi kapoti all või auto ümber, mina istun rooli taga, hoian väljasirutatud kätega ratast ning põristan huultega mootori häält. Kui ma veel rääkida ei oska, sikutan vanaisa jalast, näitan käega üles ja ütlen: „Kaa-kaa!” Garaažiskäigu muudab täiuslikuks väike autosõit kas kaevanduse või kummivabriku juurde. Paar nädalat peale siia kolimist ostsingi esimese enda auto.

*

Köögis on muustrilised seinakapid ja Minski külmik. Valged köögikapid tegi Paul. Elab siinsamas, väikses põiktänavas, kaheperemajas, koos naise Mahta ja tütar Kristaga. Paulil on kuuris töökoda tööpingi ja tööriistadega, kõrvalruumis pesurullimismasin. Paul on kõhna, kannab vana kooli nokkmütsi ning prille,

tõmbab Priima sigarette, süütab tikuga. Pakk käib pluusi rinnataskus. Mind võlub kogu puusepavärk ja saladuslik keldrimägi, kuhu koos vanaisaga mõnikord kartuleid võtma läheme. Vahel võtan koos Pauliga Mahta valmistatud lõunasööki, muu hulgas läheb praetud pekk. Rääkimata Krista küpsetistest. Rääkimisest rääkides keelab Krista mul ükskord tarvitada sõna „sõnnikuhunnik”, olevat ropp. Muidugi asun kompama piire ning saan paar katset hiljem tutistada. Täiesti juhuslik huvitava rütmiga sõna, öeldud täiesti kontekstiväliselt selle ilusate rõhkude pärast – ning nüüd säärane füüsiline noomitus! Kui kuulen uudist, et Paul on surnud, jään rahulikuks. Läks, siis läks. Siin leidub teisigi tegelasi. Kristat nähes meenub nüüd juba naljaga ikka sõnnikuhunnikujuhtum, Pauli tehtud köögikapid said hiljuti peale värske valge värvi.

*

Välisuksest, mis tuleb enda järel sulgeda, käib sisse-välja vanaema ja vanaisa naaber Pärna-Ellen. Enamasti laenab pliita pealt sooja vett, teinekord tuleb jutustab niisama vanaemaga. Ta töötab pargi servas lasteaias ja hoiab kodus ka lapselapsi. Minu ja õe enam-vähem eakaaslastest kaksikud, samuti poiss ja tüdruk. Veel elab temaga koos Tolik. Üks halli ülikonna, musta pea ja vuntsidega vene mees. Mina seda keelt ei oska, kuigi Tolik on laste vastu sõbralik. Peale selle elab kõrvalkorteris Maris oma vanematega. Ning viimases korteris tädi Leili oma kassipoegade ja pärispoegade. Enamasti libistavad ta pojad Arvo ja Toivo sõpradega kuuris või köögis napsu. Teises trepikojas elab tädi Luise, tal on kaks lapselast. Ning järgmises trepikojas käivad koos Teo ja Endla suuremad ning väiksemad järeltulijad. Maja teises

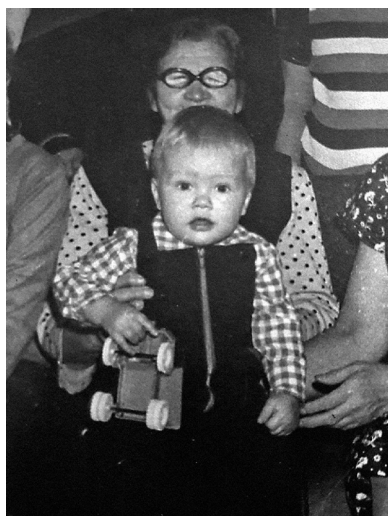
otsas keldrimäe vastas elavad võõrad. Suvel arvutas Pärna-Ellen välja, et nad on vanaemaga algusest peale siin elanud.

★

Teispool kappi avaneb väike, kuid päikesevalgusest hele ja avar söögituba. Voodi on siin lahtikäiv tugitool. Selle kohta öeldakse kresla. Suur müra, mida jaksab avada vanaisa. Ega ma ei ulataks ka. Samuti ei küüni ma kreslal istudes korralikult lauani, mille teisel pool on kušett, kus magab vanaisa, kes peab varahommikul vaikselt tööle minema. Mõnikord ärkan ma tema askeldamise peale üles, tatsan kööki ja ta keedab mulle kruusitäie sooja piima. Mõnikord isegi kaks. Nii äge oleks sõita päev läbi suure autoga! Punane pika haagisega KamAZ. Aga ei, vanaisa sõidab üksi. Kui ta meid just Tallinnast siia ei too. Nii tatsan ma, kõht sooja piima täis, magama tagasi. Alles hiljem saan aru, et vanaisa oli introvert, kellele teelolek rahuaega tähendas.

★

Elutoas akna all istub vanaema ning koob. Seljas on tal kittel ja peas lokid. Näpud käivad, vanaema teeb tööd. Ta ongi kuduja. Töötab kodus. Mõnikord võtab ta meid kaasa Kodu barakki, kus suhtleb mingisuguste tädidega. Ning

siis jalutab läbi koridori, et mõnes toas korra kedagi teretada, mis aga kujuneb alati pikemaks jutuaajamiseks. Tihti astuvad sõbrannad vanaema juurest lihtsalt läbi. Ma tean neid küll – üks on Karbi-Vilma, hädaldab hirmsasti või räägib oma pojast Vikist. Hommikul, kui me veel magame. Vanaisa hoiab neist eemale, aeda või kuuri, seal peab möödujaga vahetama vaid jõudutarvis. Teinekord teeb vanaema pliita peal pannkooke, siis ta ei koo. Muidu küll. Pannkoogid on väikesed, parajad toppida suhkru või moosiga suhu. Ja keefiri peale. „Kehha-kehha,” on mu soov, kui keel veel

piisavalt ei paindu. Juba lapsepõlves loobusin keefirst piima kasuks. Kuid vanaema koob ja teeb pannkooke siiani.

*

Vanaema selja taga kõrgub tumepruun läikiv puhvet- ja raamatukapp. Ma ei mäleta, mis selle asemel varem oli. Küll aga löön kaasa ta kokkupanekul. Vanaisa, isa ja onu tõstavad toa põranda tühjaks ning peagi on neil raam koos. Ronivad seal kruvikeerajatega kapisektsioonide sees, tahan ka aidata. Lähengi. Vanaisa toriseb ning ajab mu sellist vaatlejaks. Kapp saab püsti minutagi. See-eest on ta nii kõrge, et ülemisele riulile ronimine on tõsine ettevõtmine. Tugitooli käsipuult seljatoele ja siis kapi najale. Hoida tasakaalu. Mõnikord ennustab keegi, et ma kukun. Tutkit. Ronimine meeldib mulle, kuid toas pole eriti kuhugi ronida. Õues on õunapuud; mulle meeldib tamm, kuhu peab kas isa alumistele okstele ulatuma aitama või tuleb puu alla veeretada pakk. Tallinnas elades käin enam-vähem regulaarselt Ronimisministeeriumis, siin püüan paar korda nädalas ujuda Mäetaguse basseinis oma otsad saunade vahel täis, viimati jäi jaksu vajaka, muidu küll.

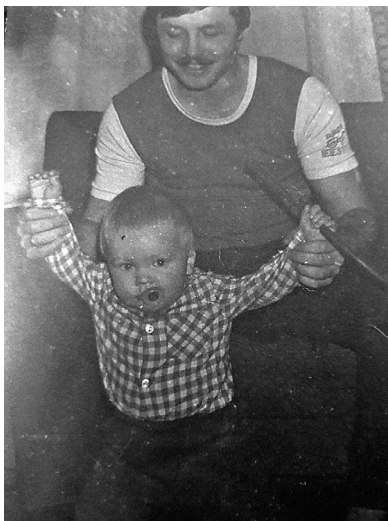
*

Akna all on madal, tume ja läikiv laud, peal linik. Kahe akna vahel nurgas seisab vanal öökapil antenniga mustvalge televiisor. Maja otsaseina kitsa akna all on kogukas kattevaipadega diivan, käetugede najal padjad. Diivani taga on suur tikitud seinavaip. Veidi üle meetri tühja seina, siis tuleb vastu tuba poolitav läikivpruun kapp. Maas on mistravaip. Kapi otsa juures teine tugitool, tahapoole pääsu kitsendab veel suur must plekk-kattega ahjukere. Kui mul hakkavad ükskord piimahambad ära kukkuma, saab nad sinna otsa panna. Keegi peab mind siis tõstma ning ma pääsen kuhugi, kuhu ise tooli seljatoe pealt ei ulatu. Magamistoa poolele jääb ka soemüür, ees suure kõrge peegliga madal kapp, lai voodi, tagaotsas tekivirn. Mingil hetkel tekib nende vahele suur punane kresla. Seinal on paar plakatit, millest ühe, millel

seltskond klouni või miimiga head uut aastat soovib, sodin ma lihtsalt ära – see ei meeldi mulle, teisi ei häiri.

★

Teler toanurgas on mustvalge, kodus Tallinnas on ka. Vaid vanaemal Kohtla-Järvel, teisel vanaemal, linnavanaemal, on hästi suur ja värviline. Vanaisa mul Kohtla-Järvel pole, tema suri enne minu sündi. Tema on see kiilanenud tõsise näoga mees mustvalgel fotol vanaema seksisioonkapi klaasi taga. Tean, et ta oli maadlustreener ja töötas spordihoones linna servas. Vanaema töötab aga hallis majas Kohtla-Järve keskel. Seal on tumedate seintega pikad koridorid ning tumeda mööbliga kabinetid. Vanaema laual on arvelaud. Mõnikord käime sealt isaga läbi. Või kogu perega vanaema juures hruštšovkas asuvas kolmetoalises korteris. Vanaema sätib siis elutoas laua ja me saame kooki. Korter on kolmetoaline ja põnev. Esikust vasakut kätt jääb suure voodiga magamistuba, kus võib ka hüpata. Paremale vets ja vannituba, köögikoridor ning endine lastetuba, mille puhvetkapp peidab Miki Hiire koomiksit. Ärge arvake, et ma ei tea, kes on Miki Hiir või piilupart Donald, kuigi elan totalitaarses ühiskondlikus eksperimendis nimega Nõukogude Liit! Meil näitab kodus Soome televisiooni, tädi Mari on käinud Ameerikas sugulastel külas. Ükskord kurdan vanaemale, et mul napib korraliku onni kokkutagumiseks naelu. Mõnikord käib üks vanaema teisel vanaemal külas, uurib minultki käekäigu järele. Aga ma kiirustan ju välja mängima! Siis kord ongi tal kaasas kohvipurgitais parajaid naelu. Vau, vanaema! Viimati said vanaemad kokku mu 9. klassi lõpetamisel, kui viimaneigi vanaisa oli mõne nädala eest vähiga läinud.

Diivanil on mõnus telekat vaadata. Kui sealt tuleb parajasti nuupagadi, Puškini ainetel tehtud „Tsaar Saltaani” joonisfilm, Mõmmi koos aabitsa ja Rebase-Reinuga, kuid ka mängufilmid kolmest musketärist või viimsest reliikviast. Kapten Tenkešit näitab liiga harva ja suvaliselt, et saaksin kuidagi

järjele. Aga muidu on Soome televisioonis palju paremad multifilmid. Iga päev peale lasteaeda ning nädalavahetustel hommikuti! Kohtla-Järve vanaema teler näitab Soomet, kuid hääleta. Ükskord näitab aga siit mustvalgest televiisorist punkar Villut, tal on kõrge hari peas ja ta laulab J.M.K.E.-ga „Tere perestroikat”. Umbes samal ajal tuleb ta Kohtla-Nõmme jaanitulele esinema. Seisab kitarriga, jalad

lahedalt harkis, pill sirgelt käes, mikrofoni ees, tema taga on laia harjaga trummar, kõrval bassimees. Nad teevad ka „Tere Perestroikat”. See oli saatuslik jaanituli, mis jäi meelde igaveseks, kord proovisin selle toimumisaastat üles leida, Villu ei mäletanud asjast mõhkugi, aga sugulane Agne küll – kuidas läks suvel 1989 teismelisena peale J.M.K.E. kontserti jaanitulelt läbi pargi vanaema poole.

mu jalad on klaasist ja ma vaatan

alla, inimesed on nii väikesed
nende roosad näod
vaatavad üles, mu jalad on taevani, mööda
klaasist jalgu voolab alla mu veri
nii et kogu valgus muutub punaseks, inimeste näod on ikka roosad
ja väikesed

mu jalad on klaasist ja ma vaatan
alla, inimesed on nii teravad
nende väikesed näod vaatavad must läbi
vaatavad taevani, mööda
klaasist jalgu ronivad üles
nad närivad ja kraabivad
kriibivad mu jalad katki, nii et mööda mu jalgu voolab alla
mu veri ja kogu lumi muutub punaseks

nende pilk on klaasist
ma voolan tühjaks
ja läbipaistvaks
ma kardan ja kardan ja kardan
et kohe kohe kohe kohe kohe
kukun
kokku
miljoniks killuks
nii et kogu valgus murdub
ja kogu lumi on terav
ja ma ei saa enam astuda
iga samm lõikab talda

inimeste roosad näod on muutunud punaseks
ja kogu mu veri on nende sees

mu jalad on klaasist ja ma vaatan
aga ei näe ennast kusagil
ainult teravatest kildudest
igalt poolt ja inimeste silmadest
peegeldan vastu

Olen taevani kurb ja nutan pilvedest

kuid pilvedest küllalt ei saa
Lendan taevasse, pungil täis lindudest
lindude sees
on mu pisarad
Peidan pilvede sisse kõik linnud
aga kurbust ma peita ei saa
Langen maale ja silmadest tilgub:
„Kuhu saaksin
ma sadada?!”
Vajun murede raskusest murule
kuid sinna ka nutta ei saa
miski kasvab mu silmadest mullale –
neist lilledest
leidsin oma pisarad
Matan lilled mustmuldade alla
aga kurbust ma matta ei saa
heidan pikali päevade kaldale
vaikselt voolu
end tibutan

teen selliseid nägusid, et ei taha ennast peeglist vaadatagi

mida ma oma suuga teen ja silmadega
nagu nägu muutus muusikaks
kuidagi kole on
muusika?
mina?
aga
homme
on palju ilusam
nagu näeksin vähem hägu
enda ümber pärismaailmas, aga peegel
muutub häguseks ja peidab ära kõik mu koledad näod
hägu täidab muusiku kõri ja kitarrikael
selle kägistan ise surnuks
ei tea, mis teen
ei hooli
tea
ei näe
kõik peeglid
kõik peeglid on udus
muutun koledamaks kui eal
mida ma oma suuga teen ja silmadega
teen selliseid nägusid ja peksan peaga õhku auke
ja rusikatega peksan ka auke
nagu tambiks võõra uksele
keset jäist tormi
kinni väljas
haige
abi
on vaja
kuidagi külm
on ja muusik vaikib
järelikut pole kole muusika
see, mis välja tahab peksta end mu seest
on kole mis kole ja hirmus hirmsate silmade ja suuga
peeglist pole endiselt mitte midagi näha
ma ei vaatagi silmadega, aga
läbi silmade vaatan ma

vaatab ta, minu
seest saab
kuskile
ära
mujale
ma ei saa
ise sinna üldse
ligipääsu pole, aga arvan
et äkki, kui neid koledaid nägusid
iga päev u kaks tundi teen, siis saan varsti
saan aru, saan aru, millest on vaja üldse aru saada

Selline vahel
 tunne vaikselt
 oli hääli
 et kõik oli vaid
 saab kosta
 siin õrnasid
 kohas ingellikke
 otsa hõigatusi
 nii **hirmus** oli
 kartsin igast asju:
 peaausjalikult et kodu ja **päike** kaovad ära
 mu liha koos luudega sulab ära
 saastunud veeks
 voolamas porisse läbi mullast põranda
 vundamendi vahedest ma-ei-tea-kuhu
 sinna kust absoluutselt kõik on läbi voolanud
 näod on seal näotud hääled keeletud
hirmsad halinad pimedas **hirmsad**
 hästi tühjade silmadega haiged
 vaikselt halinad
 mai-tea-kust ja mina nagu
 nemad ei saanud väärakad
 tulid kuhugi ingellikud
 kindlasti minna ininad
 igast ausõna
 suunast see
 oli
 väga
hirmus

AUTORIST: KRISTEL ZIMMER (20)

Kas räägiksid veidi lähemalt nende tekstide lätetest? Miks valisid just piltluuletuse vormi?

Luuletused sündisid korraga ühe lumise veebruaripäeva keskel. Hullu tunne oli, nagu viibiks kuskil eemal – mitte oma korteris, mitte oma peas, vaid vaataksin maailma tunneli kaudu. Sealt oli imelik vaade. Sellest vaatest proovisingi kirjutada. Kuulasin samal ajal muusikat, mis mõjutas kogu protsessi palju – inspireeris sõnadega, pani mind rütmis liikuma ning vahepeal triivisin täiesti meloodiatesse, kuulmata midagi muud. Veetsin päeva kodus, vahepeal käisin rõdul. See oli kõrgel ning tekkisid uued vaatenurgad. Vaatasin kaugele alla ja mõtlesin luuletuse välja.

Kõigi nende ridade läte ongi nendes tundides, tolles keskpäevas. Mis juhtus, sai kirja, nagu üks veidra ülesehitusega raport.

Luuletus „teen selliseid nägusid et ei taha ennast peeglist vaadatagi“ tuli tol päeval iseenesest okkiline, tundus olevat õiget emotsiooni väljendav kuju. Ülejäänud said vormi õhtul, kui kallimaga neid lugesime – temaga sellele ideele tulimegi.

Oled seotud kultuuriblogiga Kaktus ja Tartu noorte kultuurisalongiga Üheteistkümnes. Mis neid kahte seob ja lahutab?

Üheteistkümnes võõrustab ruume otsivaid kunstnikke ning on kokkusaamispaik tuumikule, kes kontsepti välja mõtlesid. Mujalt tullakse korraldama näitusi, etendusi, kontserte, luuleüritusi, vestlus- ja filmiõhtuid. Vanade olijate jaoks on Üheteistkümnes teine kodu, kus käiakse niisama aega veetmas, maailma asjadest diskuteerimas, koos vaadatakse suursündmusi, näiteks Eurovisioni ning presidendivalimisi.

Kaktuse noored peavad blogi, seal on toimetus ning kirjutajad. Iga rubriigi toimetaja hoiab kultuurisündmustel silma peal ning saadab info huvilistele, kes üritust arvustaks. Üle vaadatud tekst postitatakse WordPressi ning Facebooki. Peetud on paar üritust, kus kõik tegelased kokku said – õpiti paremaid arvustusi kirjutama ja tähistati blogi sünnipäeva.

Kaktus ning Üheteistkümnes on noorte algatatud ettevõtmised. Liikmed peavad koos tegutsemist oluliseks ning leiavad, et kui midagi teha, siis hoolivuse ja vastutustundega. Nagu nimeski kajastub, seisneb nende põhiline erinevus olemuses: üks on salong või platvorm, teine blogi. Lisaks, Üheteistkümnenda omad toimetavad Tartus, kaktuslased Tallinnas.

Mõni lugemissoovitus?

Septembrisse võib sobida üks mu lemmikutest, August Gailiti „Leegitsev süda”.

KAISA KUSLAPUU

*

pärast kolme päeva
vabariigi aastapäeva pidustusi
tõmban sõrmedega
läbi juuste:
peeglikillud
kustukummipuru
kõrv
lauahõbe
kassitoit

haigutan ja poen tagasi riulisse
„Eesti mälu”

liisu 2018

viigitud pükstega noormees

ütles mulle:

tahan

mina ütlesin:

ei

tema ei mõistnud seda keelt

pöörasin selja ja näitasin lähimat teed

uksest välja

kerge vaevaga

oleksin võinud ta ka

pooleks istuda

kuid

mina

oma treenitud

vaagnapõhjalihaseid

võõra verega

ei

määri

you take my bread away

osalemisõiguse kaalulangetamissarjas
„kallis, ma kahandasin kopsukad”
saavad kõik kandidaadid
kes suruvad rinnalt
80 kilu

välismaa kohviku vetsus

seep automaatne
kraan manuaalne
juus sensuaalne
plast
biodegradabaalne

barbaarne
oleks saata sulle sõnum
hei mõtlesin uurida
et kuidas elad

tean et elad
tean et elad
kuid oma pessa
sind ei vii

*

eri leheküljed kahes eri raamatus
kahel eri riiulil
soojas palmihoones
(mida teevad raamatud palmihoones?)

vot ei tea
aga seda haava-
lehte võib välja kiskuda
kordi kaks neli seitsegi
verelibled paiskuvad plaksuga mullaservale

mullitavad ja neelduvad
tulevad osjad
kasvatavad end läbi
kõdu ja niiskus
liigutab
tõmbab pisut
mu roidunud keha
ehitab kuhjaks

ajuripats sisiseb tühjaks
kui mõtlen su ihule
sinu pinde täis käsivartele
terav paberiäär libiseb
mööda kana-
nahka
lõikab musse susse
ainult tipib täppe

minu raamat vaikib

võib-olla ühel päeval
kuuled neid laule
mis sinust kirjutasin
praegu
pilgutan silmi ja löön välku

lülisälku et too veelgi kõvemaks
sünnitaks oma lapselapsed
tantsin kasvuhoones gavotti
karjun õõnsasse kaktusepotti:

ei ole *lonicera xylosteum*
olen *caprifolium*
lõhnan kaugele

MARJU BAKHOFF

FÄMM FATALL

Vava pigistas end tuubil täis trammi. Viimased loojuva novembripäikese kiired värvisid väsinud inimeste näod punaseks. Vava vaatas enda ümber ringi: siin vilets villane pintsak, narmendavad taskud; seal tepitud jope, pisikesed taskud tõmblukkudega kinni tõmmatud. Mõni samm eemal kaunis naistemantel, täiesti ilma taskuteta – need ju selle tegumoega ei sobikski. Ent õlakott? Ei, liiga pisike, liiga külje ligi. Tolle daami kõrval seisis aga teine, avatud hõlmadega. Seisis üsna trammiukse lähedal, mõtlik, vaatas terava pilguga enese ette. Miski vaevas või vaimustas, hõlmadki oli, näe, lahti unustanud.

Tramm sulges uksed ja hakkas sõitma. Vava ootas, piilus silmanurgast naist. Too seisis liikumatult – kuigi mis ses täiskiilutud trammis ikka rahmeldada – ning tema näol oli vaevu märgatav muie. Peatuste vahe polnud kuigi pikk, väljuda soovijad hakkasid ukse poole sebima. Vava pressis end naisele lähemale, otse tema kõrvale, enam ta naise poole vaadata ei julgenud. Mees vaatas hoopis kindla pilguga trammiuksi. „Nüüd,” mõtles ta, „enne kui avanevad.” Vava libistas käe naise taskusse. See oli suur ja sügav nagu terve kott. Vaval käis südame alt kuum jutt läbi just nii, nagu ameti algusaegadel, kui ta polnud veel sobranud tuhandetes ja tuhandetes taskutes. Naine oli nii veetlev, tundus nii tark oma mõttesse vajunud näoga, kuidagi intiimne tundus Vavale kogu see katsumine ja sorimine, nagu puudutaks peolaua all salaja võluvast naist. Vava surus erutuse maha ja sõrmed ümber naise rahakoti, järsku ta aga võpatas – taskusse sisenes veel üks käsi. Vava tardus, ikka veel ei julgenud ta naise poole vaadata. Peatus. Trammiuksed avanesid. Vava proovis kätt taskust välja tõmmata ja minema joosta, aga võõras käsi oli juba tema käest haaranud ja hoidis seda tugevasti kinni. Inimesed trügisid Vavast mööda ja trammist välja. Mees tõstis ehmunud silmad naise poole, too vaatas talle kavalate, irvitavate silmadega vastu. Vava sikutas kõvasti oma kätt. „Mkm,” raputas naine naerdes pead. Vava hakkas rapsima ja proovis sammu trammiuksest välja astuda. Naine ei olnud seda oodanud ja komistas mehega kaasa. Justkui kinni liimitud, jõudis Vava veel ahastuses mõelda, kui nad trügiva

rahvamassi tõukel trammist välja paisati. Kohkunult seisis nad vihmases trammipeatuses, inimesed ruttasid neid märkamata eri suundadesse laiali. Hetkeks oli naise nägu tõsinenud, kuid ta kogus end kiiresti ja jäi Vavale otse silma vahtima. Trammipeatus valgus tühjaks. Kohe kogunevad uued, kohe tuleb uus tramm, siis on lõpp, mõtles Vava. „Lase lahti, sa hull naine,” karjus ta ärritunult ja tõmbas kätt täiest jõust kiiresti enda poole. Vava käsi vabanes haardest ja naine kukkus istuli. Vava kõhkles hetke, aga pani siis majade vahele jooksu. Kaubamaja ees ta peatus. Tööpäev oli nässus, käed ja jalad värisesid. Vava sõitis koju.

Korteriust avades jooksid lapsed mehele vastu. „Issi-issi, mis sa töid?” hüüdis vanem juba eemalt. „Issi, mis sa täna töid?” korrutas noorem järele „Kas nätsu töid?” uuris vanem. Vava kükitas ja võttis lastel ümbert kinni. „Täna – mitte midagi,” teatas ta neile kurvalt. „Mitte midagi? Mitte raasukestki?” imestas väiksem. Lapsed vaatasid isa löödult. Vava naine tuli köögist esikusse. „Mitte midagi?” päris temagi, aga mitte nõnda nagu lapsed, vaid ärritunult, vihaseltki. „Mina raban päevade viisi ausat tööd teha, sina ei saa võõrastki raha koju toodud? Mina jõuan lapsed koju tuua, süüa valmistada – kurat, ongi vaja hakkliha segada – aga sina, lontrus, hulgud käed taskus ringi!” Naine jätkas kööki tagasi marssides söimu, aga Vava enam ei kuulanud. Ta istus köögilaua taha maha, naine kirus ja askeldas, aga mehe silme ette ilmusid ainult need muigel helerohelised silmad, ainult ... „Kas sa kuulad kah või?” käratas naine ja lõi kapsapea laia noaga pooleks. Vava naisel olid paksud, lihavad käsivarred – need vabisesid kapsast lõikudes nagu hirmunud loomakesed. Ta haises kõvasti vorsti järele ja naise õrnad tumedad vurrukesed olid tublisti uhkemad kui Vava hõre ja räbal vunts. „Aita nüüd lastel nõudki kapist alla saada, las hakkavad juba lauda katma. Ja üldse, sul ei tiksu ju pensionisammaski?” Naine mõtles alati kõik elu lõpuni ette – ühtegi üllatust polnud ta endale varuks jätnud, miski ei võinud tema plaanidesse vahele segada, kindlameelselt ja sirge seljaga sammus ta surma poole. See oli isegi imetusväärne, aga milleks siis üldse elada, kui kõik on juba selge, mõtles Vava vahel.

Pärast kapsahautist ja televiisori vaatamist keerati magama, aga Vava uni oli rahutu. Niipea kui Vava silmad sulges, nägi ta poolunes, kuidas ta käe suurde ja sügavasse taskusse libistab. Mees muudkui lükkab ja lükkab kätt, aga taskul ei tulegi põhi ette – juba on ta rinnuni sees, siis kõht, seejärel ainult varbad paistavadki veel taskuservast, aga viimasel hetkel ta ärkas. Nõnda kordus terve öö; alles varahommikul, kui naine tööle tõusis, sai Vavagi pisut puhata.

Ent mitte kauaks, ka tema töö nõudis tegemist. Söömata ja joomata läks mees kodust välja, oligi täna liiga kaua põõnanud. Õhk oli külm, eelmisel päeval sadanud vihm oli lompides kinni jäätunud. Vava ruttas trollipeatusesse. Külm tuul piinas peatuses ootajaid, nad surusid mütsid silme ette ja ninad sallidesse. Keegi ei pööranud Vavale tähelepanu. Ta trügis sõiduplaani poole. Sealsamas tema kõrval seisis vana mees, prillidki oli enesel uduseks hinganud. Vava vaatas silmanurgast mehe tasku poole, kõik oli tema jaoks justkui valmis pandud. Iseendalegi ehmatuseks Vava aga eemaldus – iga silmapilgutusega kerkis tema ette öine unenägu, tasku, mis iialgi otsa ei lõppe. Troll sõitis ette. Nojah, miks ka mitte ühes teistega linna sõita, mõtles Vava ja astus trollile.

Terve hommikupooliku kordus sama lugu: mil iganes Vava midagi võtta tahtis, peatus ta käsi öise viirastuse mõjul. Näe, enam varastadagi ei suuda, oli mees ahastuses. Võib-olla turule minna ... ah ei, seal on ainult oma naine ja vaesed inimesed ... Aga ehk tõesti pärisametit otsida, arutles mees endamisi. Kuid tõelist ametit võõrast taskust ei leia ning Vava polnud juba pikemat aega midagi mujalt leidnud kui võõrastest taskutest, kottidest ja kappidest. Viimases hädas läks ta poodi – tuleb teistsuguseid harjumusi omandada, mõtles ta ja astus kindla ostusooviga kauplusesse. Mida tal täpselt tarvis läks, ta ei teadnudki, tähtis oli lihtsalt midagi osta. Vava kõndis kohmetult müüja poole. Mida osta, mida osta, vasardas mehe peas. Müüja selja taga olid reas saiapätsid, konservikarbid, viinapudelid, all vitriinis juustud ja vorstid, koogikesed ... Vaval läks silme eest kirjuks: kuidas küll tema naine alati teab, mida vaja, kui kõike võiks küsida, kui kõike on saada. „Andke palun pudel viina,” ütles Vava lõpuks peaaegu automaatselt. Müüja oli vait, ulatas ainult mehele morni näoga viinapudeli. Vava vaatas tükk aega müüjale otsa – tollel oli endiselt täiesti ükskõik. Ehk on nüüd kõik poes tasuta? Pole ju ammu käinud, mine tea, arutles mees mõttes. Siiski, kui ostma sai tulnud, tuleb osta, arvas ta viimaks ja pani viieeurose letile. „Liiga vähe,” ütles müüja. Ah et siis ikkagi maksab midagi, oli Vaval asi selge. Ta sobras tükk aega taskutes ja koukis sealt ükshaaval münte välja. Ühel hetkel sai müüjal küll, ta pani raha kassasse ja pööras pilgu Vavalt kõrvale. Imelik küll, mõtles mees viinapudelit pihku haarates, aga eks esimene kord vist olegi natuke imelik, kõigega on niiviisi, lohutas ta ennast.

Vava viis viinapudeli koju ja pani lauale, aga midagi jäi ometigi kripeldama. No küll oli imelik värk, ei saanud nagu ikka täpselt aru, justkui peaks uuesti proovima. Mees sobras taskutes, ainult mõni kopikas

oligi veel järel, aga tüdruk nõuaks viieeurost kah. Vava hakkas sahtlites tuhnima, sest kusagil on ju säästnud, naine paneb iga kuu palgast kõrvale. Mees leidis küll kõvaks läinud präänikuid, küll mitu kadunud paariliseta sokki, vanu patareisid, aga raha mitte üht senti – naine on tema eest peitma hakanud. Või kardab ta vargaid? Einoh, üks on tal ju kodust võtta, mõtles ta siis kurvalt. Ent sealsamas tuli tal idee: viinapudel oli ju olemas, kutsuks õige Ennu külla. Too vana mees ülemiselt korruselt, üsna viisakas kah, süda läheb tal napsu peale alati pehmeks. Annab mulle kindlasti viis eurot laenuks. Sest vargile Vava ju enam minna ei saa – tema kujundab uusi harjumusi.

Enn tuligi ja Vava valas pitsid täis. Viinapitsi nähes hakkas naabrimees muhelema. „No sa oled ikka täitsa,” kiitis vanamees ja jõi Vavaga heakskiitvalt pitsi põhjani. „No mida tähistame kah? Kas on uut peenikest tulemas või mis?” Enn ei pannud tähelegi, et päev polnud veel poole pealegi jõudnud ja nende napsutamine võis kõrvalt õige veider paista. Vanal mehel polnud vahet, pensionipäevad veeresid üksluises rodus õhtusse ja igasugune vaheldus kulus marjaks ära. „Ei tea, kas nüüd peenikest,” alustas Vava kõheldes, „aga mina ise kavatsen küll uueks inimeseks sündida!” hüüdis ta siis peaaegu uhkeltki – üks pits oli ka juba hinge all ja Vava polnud tol päeval veel midagi süüa jõudnud. „Ah soo, palju õnne. Kas räägid lähemalt?” uuris Enn ja valas mõlema pitsid uuesti täis. Vava sattus hoogu. Pits pitsi järel läksid mehe tulevikuplaanid üha lennukamaks ja juba pisut vindine Enn kiitis üha takka. Viskas aeg-ajalt mõne iseenda teostamata unistusegi sekka. Aeg kulus mõnusalt ja Vava peaaegu unustas, miks ta Ennu külla kutsus. Õnneks meenutas vanamees Vavale ise ja kogu lugu kukkus välja palju meeldivamalt, kui ta oleks oodanud. „Noh, poiss, kas lähed uue järele? Meil on ju palju tähistada!” ja Enn otsis rahakotist kümneeurose välja. Alles siis meenus Vavale – muidugi, tuli ju ausat elu harjutada!

Vava läks uuesti kauplusesse. Pea käis koledasti ringi, ent samm oli ometi kindlam kui esimesel korral. „Andke palun pudel viina,” proovis ta uuesti ja naeratas väga püüdlikult müüjannale. See pööritas silmi – ilmselt oli meelitatud, mõtles Vava, sest oli viina ja enesekindlust täis. Seekord mees isegi ei oodanud, vaid lõi kümneeurose kohe letile. „Kas veel midagi?” küsis müüjanna tülpinult. Vaval hakkas pea veel rohkem ringi käima – juba edusammud, ent mida nüüd veel tahta? Siis talle meenus, et ei olnud ta ju täna midagi süüa jõudnud, ning palus: „Olge nii hea, andke kaks lihapirukat kah.” Müüja viskas pirukad kilekotti ja võttis letilt naabrimehe

rahatähe. Mehel oli rõõmus ja kerge olla, tulevik tundus kuidagi helge. Seejärel andis müüjanna Vavale veel peotäie münte pealekauba, nagu olekski juba palka saanud, ja mees oli õnnelik.

Heldinud meeleolus tühjendasid mehed veel natuke teisestki pudelist, ent lihapirukas muutis nad mõlemad õige uniseks. Kui Vava ärkas, oli väljas juba pime. Keegi krabistas lukuaugu kallal ja pani siis esikus tule põlema. „Istu siia, võtame nüüd ilusti saapad ära.” See oli tema naise hääl! Mees vaatas hämaras toas ringi, tal oli väga paha olla. Naabrimees tukkus kõrval tugitoolis, tema pea oli kummaliselt viltu vajunud ja pooleldi söödud lihapirukas rinnale kukkunud. Äkki pandi elutoas tuli põlema ja lapsed jooksid tuppa. „Issi, onu Enn!” hõiskasid nad rõõmsalt. Nainegi tuli reipa sammuga esikust vaatama, aga tardus uksele. Hetkeks ei paistnud ta oma silmi uskuvat, kuid siis valgusid need raevu täis. „Lapsed, minge oma tuppa mängima,” ütles ta häält rahulikuks sundides. Naine vaatas Vavast mööda, läks naabrimehe juurde ja raputas teda õlast. Naabrimees ei virgunud täielikult: „Ilus, hea Magdaleena, perenaine!” sonis ta. „Kui kaunis, kui maitsvad pirukad,” lalises vanake ja haukas allesjäänud pirukatükist. Ta polnud ilmselt tähele pannud, et oli vahepeal terve uinaku teinud. Naabrimees Enn oli juba nii vana, et võis ise otsustada, mida siin ilmas tähele panna ja mida mitte. „Tule, Enn, lähme oma koju, seal on parem puhata,” ütles Vava naine mehele nagu lapsele ja asus teda püsti aitama. Ennule meeldis naise hoolitsus ja kuigi ta tugevasti tuigerdas, allus ta pehmelt naise juhtimisele, ise aina segaselt meelitades: „Kui kenad lapsed teil on, proua, nii kenad, nii teie endi moodi ...” – „Muidugi, muidugi,” kiitis naine vanamehele takka ja aitas talle kotad jalga.

Hetkeks jäi toas päris vaikseks, ainult laste hääled kostsid kõrvaltoast kuidagi summutatult. Vava süda aimas halba. Mida nüüd teha, jalga lasta? mõtles ta ja hakkas end diivanilt püsti upitama. Jalad ei tahtnud kanda, pea käis ringi. Mõtted venisid aeglaselt mööda Vava peakolu ringi, jõudmata kuhugi. Aga juba oligi naine tagasi ja raev pääses tema silmadest tuppa lahti. „Mida see tähendab?” karjus ta. „Päevad läbi jõlgud ei tea kus, tööd ei tee, ja täis nagu sitikas! Ja kuidas sa julgesid selle vaese vanamehe nii täis joota? Tal ju tervis ei kannata!” Vava püüdis alandlikult end nagu kaitsma hakata, kuid naine ei kuulanud. „Mis sul arus on?” kärkis ta edasi. „Mis eeskuju sa niiviisi lastele annad? Varas ja joodik, mulle aitab! Mina ei kannata enam! Sa oled nuhtlus, sa oled ...” Naisel lõppesid sõnad otsa. „Tee, et sa mu silme eest kaoksid, ma ei taha sind enam kunagi näha,” karjus ta veel viimase vihaga. Raevuka kindlusega haaras ta mehe saapad

ja kasuka, viskas need koridori, tõukas mehe kraamile järele ning sulges korteriukse. Vava vajus koridoris trepiastmeile istuli, ta polnud saanud midagi öeldagi. Nii helge siis tulevik oligi, mõtles ta löödult. Mees oleks veel kaua niiviisi trepil istunud, püsti tõustes kippus süda pahaks minema ja nutt tuli peale, aga enda õnnetuseks kuulis ta naabri-Mallet trepist üles tulevat ning otsustas siiski parem minekut teha. Väljas oli tuuline ja tibutas. Kuigi hommikune jäisus oli järele andnud, puhus nüüd tuul kogu külma ja niiskuse kasuka vahele ning Vava hakkas kohe lõdisema. Viivuks seisis ta veel majauksel. Ehk lihtsalt tagasi tuppa minna ja naiselt andestust paluda? Võti on ju tegelikult olemas. Laste nimel lubaksin paremaks inimeseks hakata, kõik räägiksin ära nii, nagu oli. Naine andestaks ju, laseks tagasi koju. Temagi ei taha ju ometi üksi jääda. Vava vaatas veel tagasi koduakende poole. Lastetoa aknal vajutasid kaks pisikest nägu end vastu aknaklaasi, käed valguse eest varjuks. Vava süda läks nii hellaks ja läikis kohutavalt. Ei, otsustas mees, kui on sõnad, olgu ka teod, ja hakkas minema, ise veel teadmata kuhu.

Poe juurde jõudes otsustas Vava esiteks seal õnne proovida – enne läks ju nii hästi! Mees tuikus leti äärde ning palus nii viisakalt ja meeldivalt, kui oskas: „Olge kena, andke mulle palun tööd.” Müüjanna kergitas oma peeneid värvitud kulme ja osutas siis midagi lausumata letil olevale sildile „Purjus kliente ei teenindata”. Vava vaatas veel hetke müüjaga tõtt, ent väljus siis löödult poest. Kui armetu oli tal nüüd olla! Kuhu minna? Kus öö veeta? Mees sobras taskutes, bussisõidukski ei jätkunud tal raha. Vava tammus kaua mööda linna ringi, aga end kuhugi pakkuma ta enam minna ei sõandanud; saan enne kaineks, mõtles ta. Tänavad jäid Vava ümber aina tühjemaks. Sadu oli juba lakanud, aga tuul puhus märjad tänavad jäiseks ja libedaks. Vava jalad kipitasid külmast, uni tikkus püstijalugi peale. Mees põikas hoovisoppi ja istus maha. „Puhkan õige veidi, saab hommiku lähemale,” mõtles ta ja tõmbas end kägarasse. Üsna kiiresti päästis magus uni Vava tema vaevadest. Unenäos olid mehe sokid kuivad ja päike paistis, ta jalutas lastega vanalinnas. Lapsed kädistasid talle käe otsas midagi üksteise võidu, ent raekojaplatsile jõudes hakkasid justkui kokkulepitult millegi poole jooksmas. Vava tõttas neile järele, kaotas nad hetkeks inimmassis silmastki, kuid märkas siis noorema lapse jalgu ühest laia roheline mantli taskust välja paistmas. Vava vaatas naist üsna lähedalt, enam ta ei kartnud, ja pistis käe naise taskusse. Seejärel teisegi, ja enesele märkamata oligi ta juba rinnuni sees. Siis kõht ja seejärel ainult varbad paistsidki veel viivuks taskuservast.

JANAR SARAPU

Arusaamatus

On vana aasta viimane hommik,
käed haisevad diisli järele,
habemes on kõõm.
Tahaks surra,
aga lubasin sõpradele,
et õhtul näeme.

*

On uue aasta esimene hommik,
hing haiseb viina järele,
habemes on kõõm.
Tahaks surra,
aga ma pole ühegi
lõpuga rahul.

*

Ütlen sulle,
et ma ei saa sust aru,
aga sa ei saa must aru.

Ootus

Avan akna,
sügis on alanud.
Ootan talve.

Klimbisupp

Armastan su mitmetahulisust,
nagu supiklimbi monojahulisust.

Kõht

Sa räägid oma täidetud munadest,
mis hulluks ajavad.
Mõtlen, et mul on sama.

Seksilull

Ma ei tea,
mida ma teen,
aga tundub õige.

Pärisasjad

Pesen auto ära,
panen müüki.

Ostan endale kitse
ja väikese vankri.

Mu *top-10* edetabel kõige lemmikumatest

1. Sina
2. Sina
3. Sina
4. Sina
5. Sina
6. Sina
7. Sina
8. Sina
9. Sina
10. Hiinast tellitud vidinad

HELENA JUHT

*

põues pass, panen plehku
raudlinnuga
raudkirstuga
raudteed pidi, igapidi
passin peale, kuni kell on paras asuda teele
toots, kiir ja lible
ja arno muidugi, kes seisis põllul
vahtis silmapiiri ja läks
teele vaatamas, moka tõllakil

lahkuda on ju kerge
küpsisetordi või kohvriga muidugi
Selga küpsis, kohupiim, emaarmastus
kostüümid, raha, oma mõtted
nagu kook, nõnda kohver
põgenen kui süüdlane või ohver
kuigi pole kumbki
lihtsalt üks arno
tavaline elujanune
rändan maailma katki
keskelt läbi ja pooleks
kuni kõik allikad on tühjad
lõppeks kuivatan kõrblikku kurku
eesti tiptasemel kraaniveega

On teil hetk aega rääkida almast?

alma on tehtud
õhust, armastusest ja
valgunööridest

alma sätib näod,
mida päeval sai kantud,
kappi sirguma

alma luukered,
mis kapis kõdunevad,
on kaunilt riides

alma jonnib, sest
jonnipunnid ei kuku
iialgi pikali

alma usub, et
kolmejalgne koer jookseb
kõige rõõmsamalt

alma vajab üht,
tahab teist, juba vahib
kolmandat küpsist

almal on silmad
nii peas, kuklas kui ka
uutes sukapükstes

alma kuivatab
roose, kui ta pisaraid
on tabanud põud

alma sukeldub
Tallinki pallimerre
kui joobnud delfin

*

mullu Türisalust kaksasin kaasa
kamaka kodumaist lupja
mine tea äkki läheb vaja
topin hopsti sisse
otse südamesoppi
nüüd ma külm kivistindne
hea jahe on
jah raske küll
aga *cool*

*

kevadhommikul ajan rinna kummi
uhke kogu oma väiksuses
patseerin peenrassa
nopin
nartsissismiõie
panen vaasi ligunema
peagi küll närtsib
lõikelill või lõiketundmus
seniks on päevad ilusad kollased

*

öösi musta augu kohal kõlgutan jalgu
varbaga tasa ja targu
proovin kui külm on tühjus tänavu
luba ma teen ühe tiiru
et magusalt valutaks nahk
karastan keha
et olla taas sitke
ma ei kao mu sõber
sa oota mind ära
seal musta augu äärel
madalas ma suplen
ja kui ulatad mulle käe
ära ise sisse kuku

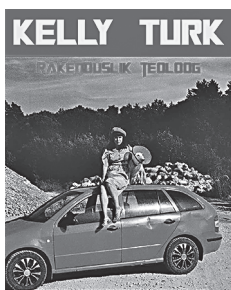
PEHMUSE POOLT JA KARMUSE VASTU – VÕI VASTUPIDI?

Siim Preiman

Kelly Turk

„Rakenduslik teoloog”

Vihmakass ja Kakerdaja, 2017

Paar päeva tagasi sõin KuKu klubis lõunat sõbraga, kes kirjeldas mulle herne-kapsapätsi mäludes elavalt üht ebamugavat olukorda, millesse ta oli hiljuti sattunud. Nimelt lobises ta kogemata kontori kõõgis töökaaslastele välja, et oli mõni aasta olnud taimetoitlane. Ta mõistis liiga hilja, et oli teinud vea. Ta proovis seda siluda, aga jätkunud vestlus tõi teele uue ämbri, millesse ta muidugi kohe plartsti sisse astus, sest tunnistas, et ei ole kunagi kakelnud. Vanemad meeskolleegid lautasid käsi: mida arvata tüübist, kes ei söö liha ja kala ega löö?

Mu lumivalge pikakarvaline kass Bianca arvab, et ma olen olemas ainult tema paitamiseks. Ta käib minuga kõikjal kaasas – tema pikad valged karvad kaunistavad mu tumedaid teksaseid ka siis, kui viibin kodust tuhandete kilomeetrite kaugusel. Reisile minnes pakin tavaliselt riided

ema kingitud ruumikasse kassisiuettidega turukotti. Olen ka võõras linnas üleni kassiga koos. Viimane kord küsis üks sõbratar mu kotti nähes, kas see ongi siis see pehme maskuliinsus, millest ta on nii palju kuulnud.

Norra kirjanik Karl Ove Knausgård kirjutab autobiograafilise raamatuseeria „Minu võitlus” esimeses osas nii: „Ise olin ma pehmuse poolt ning sõja ja autoriteetide vastu, hierarhiate ja karmuse vastu ega tahtnud koolis tuupida, vaid leidsin, et mu intellekti peaks orgaanilisemalt arendama. Ma

Kui „Rakenduslik teoloog” oleks ajakiri, oleks see erinumber. Kaanest kaaneni ulatuvas persooniloos vahelduvad ja segunevad noore naise elustiili ja hoiakuid kirjeldavad pikemad tekstid religioossete vinjettidega.

leidsin, et kõik inimesed on ühepalju väärt ja et inimeste hingeomadused on välisest alati olulisemad. Teisisõnu olin süvitsiminekku poolt ja pealiskaudsuse vastu, headuse poolt ja kurjuse vastu, pehmuse poolt ja karmuse vastu.”¹

Kelly Turgi luulekogu „Rakenduslik teoloog” on läikivate kaantega elustiiliajakirja formaadis pildivihik, mille kaanefotol istub poetess vana ja mõlkis Škoda Fabia katusel, tema kõrval truu valvurina koer Elli. Päike paneb Turki silmi kissitama, mis muudab tema otse kaamerasse pööratud vidukil pilgu iseäranis puurivaks. Kui „Rakenduslik teoloog” oleks ajakiri, oleks see erinumber. Kaanest kaaneni ulatuvas persooniloos vahelduvad ja segunevad noore naise elustiili ja hoiakuid kirjeldavad pikemad tekstid religioossete vinjettidega. Iseäranis huvitavad on minu jaoks esimesed, sest kirjeldavad sookogemust koos sellega kaasnevate sotsiaalsete ettekirjutustega, mis jäävad mulle paratamatult kaugeks. Maneerilt hõljub Turk pidevalt kuskil kõrge ja madala vahel. Sageli joonistub silme ette isegi veidi tüütu ja romantiline kunstnikuhing, kes on intelligentne, aga laisk; unistaja, aga rahutu; muretseb oma tervise ja figuuri pärast, aga ometi suitsetab ja joob, sest nii ju lihtsalt on.

„ma joon ja suitsetan end kurvaks / sest / see on miskipärast / alati / moes”²

Kuskil kõrge ja madala vahel hõljub ka sõiduauto Škoda staatuse Eesti juhtide seas. Mõned on selliste nüansside suhtes muidugi pimedad, aga teised mitte. Iga autosõber teab, et see masin on lihtsalt kohutavalt igav. Tõenäoliselt elavad paljud Škoda-omanikud pidevas kõhkluses, kas nad tegid ikka õige otsuse. Muidugi oli see soodne valik, muidugi on see auto töökindel, aga iga kord, kui Škoda-omanik avastab end kahe Škoda vahele parkimast või märkab, et tema ees ja taga sõidavad samuti margikaaslased, süveneb teadmine tema enda igavusest ja olematust staatusest. Mõni muidugi marineerib lausa mõnuga selle igavuse sees ning naudib

1 Karl Ove Knausgård. „Minu võitlus. Surm perekonnas” – Tallinn: Varrak, lk 175.

2 „Rakenduslikus teoloogis” ei ole leheküljenumbreid märgitud.

temast kiirguvat pretensioonitu ja praktilise autojuhi kuvandit.

Kui sel kevadel autorehve vahetas käisin, jooksis töökoja kohvinurgaga telekast kultuurisaade „OP”. Meid oli seal neli meest: kolm neist telefonis, mina aga proovisin raamatut lugeda, ent silmanurgast piilusin nagu kohusetun-

dest televiisorit, sest see tundus kuidagi harukordne võimatus. Tajusin end kultuuri sees hõljumas, ninas uute rehvide kirbe ja kummise lõhn. Kui garaazist saabus mehaanik ja ütles: „Škoda on valmis”, tõstisime kõik neljakesi pea.

Kriitikud on seni leidnud, et Turk võtab ühe kogu jooksul palju rolle (Carolina Pihelgas³ ja Paul Raud⁴ tema esikkogust „Reaalne elu”) ning et tema peamine tööriist on iroonia (Maia Tammjärv Mürilehes „Rakenduslikust teoloogist”⁵), aga pean tunnistama, et mina olen teist meelt. Luulet on lihtne vaadelda mõistukõnena, mis annab autorile distantssi või vabaduse kirjeldatud vaateid või seisukohti isiklikult mitte omaks võtta. „Rakenduslik teoloog” on siiski persooninumber – vihikut illustreerivatel Marta Vaariku fotodel ei näe eri karaktereid või isikuid, vaid ikka autorit ennast (välja arvatud vihiku eelviimasel fotol, millel on kujutatud külmi-ku ees arbuusi söövat Vaarikut). Esimeses ja pikemas fotoseerias – kust pärineb ka kaanefoto – on Turgil seljas lilla kleit ja ta poseerib karjääris, metsas, puusani tiigivees ning selili samblal, seelik üle pea tõmmatud. Tema range olek teeb meile selgeks, et ta ei ole mingi magus modell ega *new-age*-kunksmoor. Ta ei kehasta mitte kedagi, vaid on tema ise, modell olemist ainult nii palju visandades, kui on tarvis elustiiliajakirja paroodia edasiandmiseks.

„kedagi ei koti su feminism / laki küüsi ja ole vait / tee cosmo teste / korralda tüdrukute õhtuid”

Teine seeria on katkendlikum ja pole selge, millised fotod on tehtud sama seansi jooksul, millised mitte. Need on argised pildid, keskturul tehtud mustvalged klõpsud flirdivad bändipiltide esteetikaga: Turk

3 Vt <https://kultuur.postimees.ee/4351047/need-on-loppeva-aasta-parimad-raamatud>.

4 Vt <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/v>.

5 Vt <https://www.muurileht.ee/arvustus-rahulik-olmekolgata-maxima-kilekotiga>.

alla lastud pükstega või tobeda grimassiga („nagu keegi la-seks **elektrit** pärakusse”). Kuigi mu hing igatseb läbimõeldu-ma fotoseeria järele (pean vist silmas autorit portreteerivat sidusat visuaalset esseed⁶), klapivad Vaariku katkendlikud fotokomplektid hästi trükise žurnaaliparoodia formaadiga. Lihtne on projitseerida fotodele persoonilugude suvalist isiklikkust. Piltide allkirjad võiksid vabalt olla üdini läilad: „Kelly oma lapsepõlve lemmikmängumaal”, „Kelly Turk: tulen loodusesse, kui vajan hetke iseendaga”, „Tallinnas naudin kohti, kus segunevad eri rahvused ja kultuurid”.

Aga ei, reaalsus on teistsugune. Turk on selgelt mõis-ta andnud, et säärane pinnapealsus on talle vastukarva: „Pigem häirib mind see, et mehe leidmisel peab kogu aeg endast mingi mulje jätma. Polegi nagu tähtis, kes sa tege-

likult oled, ainult mulje loeb. See tundub nii väsitav. [---] Elus on palju rohkemat, kui et traavida mööda ööklubisid ja mu-sutada suvalise jorsiga vetsujärjekor-ras.”⁷ Luuletajat vaadeldakse sel juhul vastuhakkajana.

„aastaid tagasi / sõin ja ropsisin / see oli omamoodi peen kunst”

Madal stiil on jäme võte autorit häiriva pea-liskaudsuse ja magususe kritiseerimi-seks, mille varjust tulevad tasapi-si esile väiksed muu-tused muidu ühtviisi rabeda minahääle persoo-nis. Mõistame, et kord on ta keskealine, kord noo-rem; kord abielus, kord vallaline; kord õnnelik, kord õnnetu jne. Nende kujundlike muutustega ei kaasne siiski esitlus-laadi tõelist muutumist. Eri minahääled jagavad ikka samu väärtuseid ja räägivad ikka sama juttu. Noorem tegelaskuju aval-dab: „nautin aina enam välja nägemist kui kodu-tu”, ja vanem poriseb jä-rele: „ta ei arvanud / et minust saab see naine / kes käib kodus katkiste

- 6 Visuaalne essee on kogumik pilte või muud visuaalset materjali, mis võib olla täiendatud tekstiga ja mis vaatleb üht kindlat teemat.
- 7 Vt <http://va.ee/13-intervjuu/78-lae-hen-tsekan-reaalset-elu-intervjuu-kelly-turgiga>.

dressipükste / ja rokase maikaga”. Škoda-omanikust kassikotiga pehme mehena jään mõtlema, ega Turk tee enda ette kujutatud ja minahäälega elustatud naistegelastele ülekohtu, pidades neid pinnapealsemaks, kui nad tegelikult on?

Eelmisel suvel juhiloa lõppastme-koolitusel käik oli nagu päev lõbustuspargis, kus atraktsioonid olid laupkokkupõrge betoonseinaga, üle katuse rulluv auto ja lõpetuseks muidugi libedarada. Meile sattus juhendajaks tõeline

lobamokk, kes vürtsitas oma juttu rohkete anekdootidega, mis paraku keerlesid enamasti naiste harjumuste ja sõiduuskuste ümber. Vaatasin imetusega, kuidas minu rühma neid tema jamale naeruga vastasid, ja mõtlesin: kas see jutt solvab tõesti ainult mind? Alles hiljem mõistsin, et ilmselt oli see kiretu naer aastatepikkuse sihipärase repressiooni tagajärg.

„ilusad poisid peol / kelle sõnad enam ammu ei loe / kes kaovad meelest / kui saad kaineks / ning / elad oma tavalist elu

edasi / meenutades seda ühte korda / kui / ühe poisi sõnad lugesid / ja / loevad veel”

„Rakenduslik teoloog” on üks eelmise aasta huvipakuvamaid luulekogusid, seda peamiselt tänu mängulisele vormile. Peaaegu kõik selle kaante vahel avaldatud tekstid kannavad ühe väga kindla karakteri häält. Kas peaksin samamoodi nagu teised varasemas kriitikas soovitama autorile rollide edasiarendamist või (olles tekstid ära tundnud sellena, mis nad on) leppima luulevihiku kompromissitu autoriteelisisusega? Valin viimase, sest tõenäoliselt haarab ajas pidevalt arenev autoripositsioon endasse uute kohtumiste ja kogemuste tulemusel ka uusi vaatenurki ning muutub nii rollivalikutes samm-sammult mitmekihilisemaks.

**Madal stiil on jäme võte autorit
hääriva pealiskaudsuse ja
magususe kritiseerimiseks, mille
varjust tulevad tasapisi esile
väiksed muutused muidu ühtviisi
rabeda minahääle persoonis.**

KUIDAS KIRJUTADA LUULETUSI 21. SAJANDIL?

Siret Remma

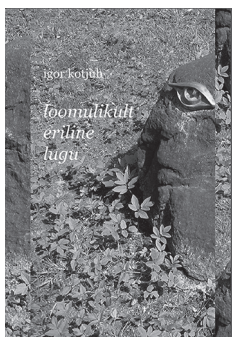
Igor Kotjuh

„Loomulikult eriline lugu”

Tõlkinud Aare Pilv

Tuum, 2017

„Loomulikult eriline lugu” on vastuoludest kubisev luulekogu, milles puudub siiski palavikuline pinge või provokatsioon. Pigem mõjub teos meditatiivse, filosoofilise mõtisklusena, selles on tunda hirmu ja pidetust, kuid vaoshoitud kujul. Luuletused on esialgu avaldatud Facebookis ning kajastavad aasta jooksul kogutud muljeid igapäevaelust, maailmas juhtunud tragöödiatest ja sisekaemusi. Kotjuh kirjutab proosapoeeme, mis sobivad hästi tema päevikulaadse, sündmustele keskenduva kirjutamislaadiga. Tekstid on üldjuhul lühikesed ja autori eesmärk ei ole alati loo jutustamine, vaid hoopis mõtte või elamuse väljendamine. Doris Kareva on luuletaja varasema loomingu kohta tabavalt öelnud: „Igor Kotjuhi kirjutistest ja pikemast tegevusest on jäänud mulje, et talle on elutähtsad kaks asja: luule ja headus.”¹ Võib öelda, et tema neljas luulekogu ei erine kuigi palju varem ilmunutest², Kotjuhi tekstides figureerinud teemad nagu luuletamine, rahvusküsimus, meedia tarbimine ja sõjahirm on ka „Loomulikult erilises loos” omal kohal. Senisest tuntavam on aga püüd tasakaalu ja erinevuste tunnustamise poole. Rõhuasetus on küsiva, vaagiva ja otsiva tooniga, nii et isegi luule kirjutamine on kahtluse alla seatud.

Kotjuhi proosapoeeme lugedes tulevad aeg-ajalt ja isegi ootamatult meelde Artur Alliksaare polaarsustega mängivad luuletused. Esmapilgul on keeruline nende loomingut omavahel seostada – Alliksaar oli väga sõnalembene, ta pigistas keelest nagu sidrunist kõik saladused välja, Kotjuh ei kasuta aga kõlakujundeid ega kalambuure. Pigem seisneb nende ühisosa maailmatajus: nii Kotjuhile kui ka Alliksaarele on eri võimalused pidevalt avatud ning võimaluste variatsioone mängitakse luules omal moel läbi. Toomas Liiv on kirjeldanud Alliksaare loomingut nõnda: „Ent olemise üheks teravamini tajutavaks ilmin-

guks tundub A. Alliksaarel mõnigi kord olevat just kõiges peituv võimalikkus, mis sageli realiseerub määramatus juhustemängus”, ja juurde märkinud: „Seda luulet kannab nii elamuseluses kui teostuses varjamatult ekstensiivne, et mitte

1 Doris Kareva. „Kuidas kujutada headust?” – Looming 3/2016, lk 440–442.

2 „Teises keeles” (2007), „Usaldusliin” (2010) ja „Kuidas kujutada päeva?” (2015).

öelda ekspansiivne tung ..”³ Kotjuhi mäng eri võimalustega seisneb aga tasakaaluotsingus, mitte niivõrd piiridest väljumises. Jan Kaus nimetab luulekogu järelsõnas Kotjuhi leebeks relativistiks, sest ta ei mässa ega võitle, vaid püüab leida mõistmist erinevuste vahel⁴.

Üks Alliksaare luuletus, mis Kotjuhi luulekogu lugedes meelde tuleb, on „Alternatiive”⁵, mis koosneb sõnamängulistest vastanditele rajatud küsimustest nagu „Kas elu on nal-

jakalt tõsine või tõsiselt naljakas? / Kumb oleks õigem, – kas mõttetult leegitseda või leegitult mõtiskleda?”. „Alternatiive” ei meenuta ühtegi konkreetset Kotjuhi luuletust, vaid kumb fraasidest nagu „olla fotol mõistlik või naeratada” (lk 15), „olla mitte juht, vaid juhitud; elada mitte tänu, vaid kiuste” (lk 18), „võrrelda end mineviku pärimate meistritega või püüda oma ajast ees olla” (lk 49). Nagu Alliksaar, tekitab ka Kotjuh pidetustunde, justkui millestki

pole võimalik kinni haarata. Ühest küljest püütakse küsivate fraasidega jõuda mingi vastuse või lahenduseni, aga teisalt lükatakse seda korduvate pärimistega edasi.

Omapärane korduvuse efekt tekib Kotjuhi 23. juulil kirjutatud luuletuse (lk 9) ja Alliksaare „Autoportree”⁶ võrdlemisel: „kord ta vallatles, kord käitus rõhutatult tagasihoidlikult” (vrd „Ma olen enesele mõistatus, / mis võrdselt kätkeb ujedust ja uljust.”), „kord virvendas virmalisenäidates maailmale oma andeid ja võimeid, kord läks eraklusse, sekeldustest väsinud, temas olid koos ekstravert ja introvert” (vrd „Kesk aja hallust köen kui tuliriit / ja otsin kõige kiuste elulähet” või „Kui väsin laulust, lembest, valgusest, / mind haarab kurbus, milles troost ja tabu”). Kotjuhi proosapoeemis paelub see, kuidas luuletaja kirjutab luuletajast, võttes alustekstiks luuletuse, milles teine luuletaja kirjutab endast kui luuletajast. Oluline on seega vaatepunkti muutumine: alustekstis kasutatud minavorm on Kotjuhi luuletuses asendunud kõrvaltvaataja pilguga ning on võrreldes

„Autoportreega” ka toonilt rahulikum. Kui Alliksaare luuletus lõpeb reipa sedastusega: „[olla] kui pintsli tõmme värvijulges maalis”, siis Kotjuhi tekstist kõlab tasakaalu otsimine: „et siis võiks lukk neid mööda libiseda, kinnitades iga hamba vastaspoole kahe hamba vahele.”

Mäng keele tinglikkusega on kahtlemata vabastav, seda enam olukorras, kus keelt ideoloogiliselt kontrollitakse. Alliksaar keskendus palju

Senisest tuntavam on aga Kotjuhi püüd tasakaalu ja erinevuste tunnustamise poole. Rõhuasetus on küsiva, vaagiva ja otsiva tooniga, nii et isegi luule kirjutamine on kahtluse alla seatud.

3 Toomas Liiv. „Artur Alliksaare luule” – „Tekst teeb oma töö: arvustusi, esseid ja artikleid 1976–2009”. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011, lk 10.

4 Jan Kaus. „Harjutada ja kaotada tasakaalu” – Igor Kotjuh, „Loomulikult eriline lugu” – Tallinn: Tuum, 2017, lk 83.

5 Artur Alliksaar. „Päikesepillaja” – Tartu: Ilmamaa, 1997, lk 97.

6 Artur Alliksaar. „Päikesepillaja” – Tartu: Ilmamaa, 1997, lk 7.

keelekasutusele ja Arne Merilai sõnul püüdis ta nõukogude võimu trotsides luua keelele uue keskkonna.⁷ Keeleline kokkuleppelisus huvitab Kotjuhigi, aga ta ei demonstreeri selle toimimise riukaid. Pigem paistab tema luuletust keelekeskse maailmanägemise kriitika. See väljendub kogumiku ühes iroonilisemas luuletuses, milles luulemina taunib rahvusliku mõtlemise piiratust: „вахел мытлен: микс вене турист, няхес лондони тянавал ребаст, хюйаб: ваата, брити ребане! кас поле ний, ет лондони ребане он лихтсальт ребане?”⁸ (lk 73) Nimetamisele antakse sarnane hinnang ka ühes teises tekstis: „... osata neid kirjeldada, kuid mitte osata neid nimetada. värske õhk ja anonüümsete taimede maailm.” (lk 17) Samas on luulekogus ka palju nimekirjalaadseid tekste, milles luulemina mainib järgmööda taimi, mida ta on istutanud, (lk 72) või kohtumisel intellektuaalidega nende vestlusteemasid (lk 11). Nendes tekstides püütakse võimalikult palju detaile ühte pilti haarata, et näidata mitmekesisust ja erinevuste koosseksisteerimist. Nimetamine osutub sellisel juhul möödapääsmatuks vahendiks.

Luulekogu dokumentaalne ülesehitus annab samuti edasi kriitilist hoiakut. Kuupäevastatud proosapoeemid rõhutavad ajaloo ja mälu olulisust, vastandudes üldistavatele mõistetele ning kontseptsioonidele: „ma ei taha lugeda sõjast, poliitikast, rassismist. ei taha lugeda küberkaitsest ega küberrünnakutest .. liiga palju olevikku, otsekui puhutaks kitsas toas täis tohutut õhupalli, mis üha rohkem surub välja mälu” (lk 50). Kotjuhile paistab olevat oluline jäädvustada mööduvat, mis moodustub üksikutest sündmustest ja ennekõike inimeste kogemustest. Sarnaseid mõtteid on ta avaldanud juba oma esikkogus: „Aga / Üksikuta pole üldist, / Sest / Ilma minevikuta pole tulevikku.”⁹ „Loomulikult erilises loos” on aga probleem üha rohkem võimenduv olevikutunne, mida tekitavad eri meediakanalitest paiskuvad uudised: „see muutub juba rutiiniks, tavaliseks sammuks, skeemiks. tendentsiks, eritunnuseks, aja märgiks. kõigepealt komistad ajakirjaniku tekstile sotsiaalmeedias: „Otsin inimesi Manchesteris. Jah, kommentaari jaoks.” seejärel avad

uudised: „Plahvatus Manchesteris tappis 22 inimest.”” (lk 69) Iga kohutav sündmus peatab aja ning õige pea järgneb juba teine, mispärast koondub tähelepanu olevikku ja lähitulevikku. Kuna emotsioonid on pidevalt laetud, on võimatu toimuvast distantsi hoida. See osutub Kotjuhi sõnul kirjutades pigem takistavaks kui edasiviivaks jõuks: „aga kuidas kirjutada luuletusi 21. sajandil, mis on „rünnak ameerikale”,

7 Arne Merilai. „Meie, Alliksaar ehk Õhtute tolm on tõepoolest kollane” – Artur Alliksaar, „Päikesepillaja” – Tartu: Ilmamaa, 1997, lk 419.

8 „vahel mõtlen: miks vene turist, nähes londoni tänaval rebast, hüüab: vaata, briti rebane! kas pole nii, et londoni rebane on lihtsalt rebane?”

9 Igor Kotjuh. „Teises keeles” – Tallinn: Tuum, 2007, lk 19.

„terroriaktid prantsusmaal”, „sõda ukrainas”. mis on „põgenikud”, „propaganda”, „jõukultus”. kuidas siin puhata või distantsi hoida, kui kõike on nii palju ja see on nii lähedal” (lk 41). Hoolimata küsimusepüstitusest on Kotjuh suutnud keerulistest sündmustest emotsionaalselt distantseeruda ning luua seeläbi mõtlemapanevaid ja kaasahaaravaid tekste. „Loomulikult erilise loo” puhul ei teki ootust, et see võiks kuidagi üllatada või šokeerida, sest luulekogu rahulik, juurdlev laad annab sellele piisavalt kandejõudu.

Uudiste kiire päralejõudmine tekitab huvitavaid ajalisi nihkeid, millest on näiteks kirjutanud Maarja Kangro „Klaaslapses”. Raamatu autor viibib ühes episoodis Odessas puhkenud rahutuse keskmes, kuid ei tea sellest ise midagi, ning hiljem loeb Eesti uudistest, et temast paar kilomeetrit eemal hukkus isegi inimesi.¹⁰

Sarnasest kummastavast kogemusest kirjutas ka Stefan Zweig, kes oli 1934. aastal enese teadmata Viini revolutsiooni keskpaigas: „Tulistati suurtükkidest, vallutati maju, kanti ära sadu laipu – mina ei näinud ainsatki. Igal lehelugejal New Yorgis, Londonis, Pariisis oli paremini teada, mis toimus, kui neil, kes me olime ometi näilised tunnistajad.”¹¹ Kotjuhi luulekogus on luuleminal vastupidine vaatepunkt – ta viibib toimuvast eemal, aga on meediakanalite vahendusel pideva sündmuste

turmtule all. Informatsioon jõuab kiiresti kohale ja igapäevarõõmude nautimist katkestavad uudised sõjapropagandast või terrorirünnakutest. Nii juhatavad luulekogu sisse järgmised read: „vihmane suvi mõnede päiksepäevadest järjehoidjatega, pidev niiskus tihedal murul ja kassitapp, mis võtab tihedasse sõlme väljakasvanud põõsad [---] inimesi lõmastav veoauto nice’is ja parlamendihoonet pommitav helikopter türgis, vaesed, vaesed tomatid on veel rohelised” (lk 7). Traagiliste sündmuste keskpunktist eemalviibimine põhjustab aga süütunde: „mitte magada on halb, magada tähendab võtta enda peale süü” (lk 63).

Ometi ei ole Kotjuh meediakanalite vastu põlglik ega kutsu üles nende kasutamisest loobuma. Kaus mainib järelsõnas, et Kotjuhi ei huvita tõmbumine vaimsesse atomismi, vaid kontakt enda ja maailma vahel¹². „Loomulikult erilises loos” ilmunud luuletused on avaldatud Facebookis, mis on ühest küljest koht, kus luuakse kuvand oma igapäevaelust, teisalt aga võimas vahend hoiakute ja vaadete kujundamiseks. Kuigi suhtlusvõimalusi

Isegi luulekogu ülesehituses ja tekstide vormistuses on sotsiaalmee-diale omaseid jooni: lause alustamine väikese algustähega, päevakajalisus ning isiklike muljete ja kogemuste napp sõnastamine. See ei tähenda aga, et see poleks ilukirjandus.

10 Maarja Kangro. „Klaaslaps” – Tallinn: Nähtamatu Ahv, 2016, lk 71–72.

11 Stefan Zweig. „Eilne maailm” – Tallinn: Eesti Raamat, 1988, lk 254.

12 Jan Kaus. „Harjutada ja kaotada tasa-kaalu” – Igor Kotjuh, „Loomulikult erine lugu” – Tallinn: Tuum, 2017, lk 86.

ja informatsiooni on palju, on ka oht kitsasse teabevälja langetada. Aga ehk peabki just kapseldumist soodustavas keskkonnas oma hääle kuuldavaks tegema? Sotsiaalmeediasse kirjutamine võib olla Kotjuhi vastus tema enda küsimusele: kuidas kirjutada luuletusi 21. sajandil, mil paberile eelistatakse üha rohkem virtuaalseid platvorme. Isegi luulekogu ülesehituses ja tekstide vormistuses on sotsiaalmeediale omaseid jooni: lause alustamine väikese algustähega, päe-

Oluline on pidevalt säilitada kahtlev positsioon, mis ei ole seotud mitte mängulisuse, vaid hoopis vastuseisuga inimeste kitsasse teabevälja kapseldumisele.

vakajalisus ning isiklike muljete ja kogemuste napp sõnastamine. See ei tähenda aga, et see poleks ilukirjandus. Hoolimata asjaolust, et sotsiaalmeediasse kirjutatud tekste hinnatakse igapäevase tõttu sage- li vähem, rõhutab Kotjuh just argipoesiat: „sõber jutustab: „minuga juhtus loomulikult eriline lugu”, aga sinu jaoks on see sündmus. ja nõnda õngitsed poesiat inimeste kõnest, otsekui võimaldaks see peatada aega, otsekui oleks selles mingi mõte” (lk 16).

Otsatud, peaaegu tähelepandamatud vastuolud saavad luulekogu lõpuni. Nagu Alliksaar, mängib Kotjuhi võimaluste eri variatsioonidega, püüdes hoiduda kindlast vastusest ja äärmustest. Oluline on pidevalt säilitada kahtlev positsioon, mis ei ole seotud mitte mängulisuse, vaid hoopis vastuseisuga inimeste kitsasse teabevälja kapseldumisele. Tasakaalu otsimine ajal, kui sõjahirm ja radikalism on esile tõusmas, on küll paras ettevõtmine, ent Kotjuh teeb seda rahulikult ja kindlal moel. Ka äkilised ja kontrastsete pööretega luuletused, mis käsitlevad sõda ja terrorirünna- kuid, sulanduvad kogumikku: tekstid kulgevad lehelt lehele, tekitades meditatiivse liikuvuse tunde. Kuigi Kotjuh sedastab, et peaaegu võimatu on kirjutada luuletusi 21. sajandi infotulvas, kus pidevalt laekub teateid üleilmsest vägival- last, on ta seda siiski teinud. Dokumentaalne päevamuljete jäädvustamine, tähelepanu pööramine mööduvale ja isikli- kult kogetule leevendab olevikulist hirmupainet.

AJAST JA AJALIKKUSEST

Mette Mari Kaljas

Kärt Hellerma

„Koer ja kuu ehk Seitse päeva jaanuaris”

Tuum, 2018

„Saatused tõusid spiraalselt taeva poole, ikka üles, täisnurkselt maaga, vertikaalselt, mitte horisontaalselt, saatused nagu hõõguvad, helendavad ribad, laperdasid, kõikusid nagu tuules, põimusid üksteisega kokku. [...] Saatuste ämblikuvõrk, mida mööda tuli väikestel inimtäppidel liikuda; vahel kaotas mõni oma saatuseriba silmist, aga see oli tal kogu aeg selja taga; õieti selga polnudki, oli vaid saatus, üksnes tema.” (lk 328)

Elu kihutab täiskiirusel tundmatusse. Tallinnasse ker- kib klaasist ja betoonist pilvelõhkujate mets, euromündid kõlisevad võõralt ja uudiseidki kuulates paistab, et maailm muutub iga päevaga aina sõgedamaks: pealinna sünnitus- majades toimuvad lahtiste uste ja vaba mikrofoni päevad, Floridas ehitatakse kolossaalset laeva, mis oma suuruse tõttu ühtegi sadamasse ei mahu, Rumeenias on aga vallan- dunud surmav tapjapisik ...

Kärt Hellerma kolmas romaan „Koer ja kuu” heidab pilgu nelja tallinlase ellu praeguse sajandi teise kümnendi algul. Eri päritolu ja vanuses inimesed jagavad vaid kortermaja tre- pikoda, ilmudes aeg-ajalt põgusalt üksteise teadvusesse, et sealt siis taas kaduda. Tegelaste – pensionäridest Aaroni ja Maria, kergeuskliku Nastja ja kangekaelse Maksimi – seitsme päeva jooksul areneva mõttevoo kaudu avaneb Hellermale omane ühiskonnakriitilisus¹. Vaatluse all on 21. sajan- di (Eesti) ühiskonda ilmestavad probleemid: kultuuriliste väärtuste ja hoiakute muutumine; rahvuste, põlvkondade ja sugude vastandumine; minevikuga toimetuleku valu ja tulevikühiskonna hirmutav-ängistav tõejärgsus.

Ehkki romaani temaatika on kohati muserdav, suhtub Hellerma ühes oma tegelastega sellesse argiselt lõbusalt – või on sellega vähemalt harjunud. Sest elu on ju tegelikult lihtne: kraanist jookseb vesi, poeriiulilt toit otsa ei lõppe ja pensionistki jätkub, et kuu lõpuni toime tulla. Tuleb liht- salt vähem tuleviku pärast muretseda ja leida endas jõud mineviku üle nalja heita.

Hellermal on hämmastav võime luua ehedaid tegelasi. „Koera ja kuu” karakterid on tõepoolest täiesti tavalised Eesti inime- sed, kelle argimõtted ja -toimetused kajas- tavad pisut karikeeritult ja tabavalt oma

1 Pikemalt on Hellerma ühiskonnakrii- tilisusele viidatud Iiris Viirpalu arvus- tuses „Möökhambulised ja hõbedased laulud” (Värske Rõhk nr 51).

ajastut. Sellest hoolimata pole nad müütilised kangelased ega iseloomunud eestluse võrdkujud. Nad on eraldiseisvad ja kordumatud tüübid, kelle isiksus ja veidrused või hoopis perekonnaseis ja sugu moodustavad tervikuna väikese ühiskonnamudeli. Eredaim kuju Hellerma tegelaste arsenalis on ehk Maksim, kellele meeldivad kirevad diskoriided ning kes tahab filmida tuult ja elab omaenda kummalises fantaasia-maailmas, mida varjutab üksnes mure Soomes töötamise

**„Koera ja kuu” karakterid on
tõepoolest täiesti tavalised
Eesti inimesed, kelle argimõtted
ja -toimetused kajastavad pisut
karikeeritult ja tabavalt oma ajastut.**

eest saamata palga pärast. Hoopis teistsugust vaatenurka pakub aga pensionärist Maria, kes kulgeb tasases tempos läbi küllaltki üksluisete päevade. Lisaks ilmestavad ühiskonna läbilõiget pisut kibestunud endine arhitekt Aaron ja isemoodi maailmatajuga esoteerikahuviline Nastja.

Tegelaste ehtsus avaldub iseäranis hästi dialoogide tabava argisuse kaudu. Ning kuigi inimeste vestlused keerlevad enamjaolt tühiste ja natuke igavategi päevamurede ümber, võiks öelda, et dialoogide katkematu monotoonus omandab peagi omaette kirjandusliku mõõtme. Proosalised vestlused vanadest tuttavatest, igapäevatoimetustest ja raadiost kuuldust põimuvad lõpuks tänapäeva elu karikeerivaks tervikuks. Nii mõjub Maria ja tema sõbranna dialoog ehedalt, kuid ka pisut totralt, see annab aimu „Koera ja kuu” iseäralikust stiilist:

„Sa oled kuidagi loppis küll” [---].

„Eks see ole kehvast unest,” tunnistas Maria. „Aga ma tegin kohvi juba valmis. Ja arva ära, mis meil kohvikõrvaseks on?”

„Ega ometi barankad?”

„Kust sa teadsid?” muheles Maria.” (lk 316)

Tabava dialoogi kõrval on autor usutavalt esile toonud ka isiksuste mitmetahulisuse. Iseloomud saavad loo kulgemise jooksul aina konkreetsema kuju, andes endast aimu inimese mõttevoos, tema minevikus ja viisis, kuidas ta ümbritsevasse suhtub. „Huvitav, et pildid vaimusilmas on enamasti soojad, sooja valgusega kaetud või sellesse kas-
tetud, mõtles Maria. Ilmsi nähtav pilt ei tarvitsenud sugugi olla nii helge ja armas. Ka vanad perekonnapildid ammu lahkunutest olid teistsugused kui elavatest tehtud fotod. Seepiakarva fotodelt vastu vaatavad suguvõsa liikmed levitasid mingit lummust, mida elavatel ei olnud.” (lk 130)
Maria mõttevoog lisab talle kummalise sügavuse – sellest aimub tegelase isiklik minevik, omamoodi maailmataju ja pisut perekonnalugugi, ent seejuures pakub see lugejale võimaluse samastumiseks. Hellerma ei anna oma tegelaste hinnanguid. See jääb lugeja teha. Nõnda on romaani lugedes justkui ilmselge, et need karakterid peavad olema

olema ka väljaspool Hellerma loodud maailma – nende elu oli enne romaani sündmustikku olemas ning nüüdki kõnnivad Maksim ja Nastja ja Maria ja Aaron kuskil Tallinna tänavail ning proovivad mööduva ajaga kohaneda, enda elu küsimustele vastuseid leida. Hellerma romaani suur – kui mitte suurim – tugevus ongi ehtsad tegelased.

Hellerma asetab rõhu inimese heitlusele kiiresti muutuvate ühiskondlike väärtustega. Kuidas leppida töigaga, et terve elu püsinud põhimõtetel pole enam kaalu ega ühiskondlikku toetuspinda? Kas minna kaasa uute ideedega, isegi kui need näivad rumalad, ja nõnda endale valetada? Või jääda enesele truuks, ent muutuda ühiskonna naerualuseks? Peamiselt tegeleb säärase küsimustega endine arhitekt Aaron. „Koeras ja kuus” on vähe ülepaisutatud kujundeid, kuid Aaroni projekteeritud raskepärased hooned on ühed neist. See on metafoor kunagistest kivilinenud ideaalidest, millest on elutöö lõpetanud inimesel raske vabaneda, sest väärikus ei luba seda. „„Huvitav on olla elus, kui sinu aeg ja sinu ühiskond, kus sa elasid, on surnud,” mõtles Aaron, tajudes korraga erilist, unenäolist üksildustunnet. „Enne olin ka mina maiste seaduspärasuste vang, kohaneja, jah, omal moel ka võimu teener. [...] Nüüd olen eikeegi. Või nagu eremiiti kõrbes. Kas peaksin hakkama tikutopse korjama või esperanto keelt õppima?”” (lk 69) Sarnaste küsimustega pistab rinda ka noor Nastja neljandalt korruselt, kes kardab, et oma rahvusliku identiteedi tõttu ei suudagi ta Eesti ühiskonda lõpuni sulanduda. Naist vaevab hirm – või on see hoopis tema salajane soov? – kaasmaalaste silmis alatiseks nähtamatuks jääda.

Hellerma käsitluses on meediamüra tänapäeva inimese suurim vaenlane. Pidev infotulv võib kahtlemata põhjustada segadust, intriige, tõest irdumist ning teataval määral eneseteadvuse kadu.

„Koeras ja kuus” on satiirilisel moel vaatluse all ka tõejärgne ühiskond. Tegelaste teadvust ummistavad pidevalt meediast tulvavad libauudised, mis katkestavad oma absurdiva hetkeks päevatoimetusi, aga libisevad seejärel inimeste olakehituse saatel unustusse. Sääraseid uudiseid iseloomustab hulk kiretut statistikat, mis kirjeldab küll ühiskondlikku protsessi ammendavalt,

ent jätab kõrvale inimese enda ja tema inimlikkuse. Sest lõpude lõpuks ei näita inimese suurust ju see, kui ta suudab teha „kaks tuhat sammu, kui naabrimees teeb tuhat” (lk 192). Hellerma käsitluses on meediamüra tänapäeva inimese suurim vaenlane. Pidev infotulv võib kahtlemata põhjustada segadust, intriige, tõest irdumist ning teataval määral eneseteadvuse kadu. Infot on palju, isegi kui inimeseni jõuab sellest kõigest mürdosa. Nii on igaüks loonud juhuslikult kuuldu põhjal oma tõe, oma maailma, mida teistel on tihti raske mõista. Näiteks Nastja seab oma elu ajakirjas Naiste

Hääl ilmuva esoteerilise kalendri järgi, ning ehkki tema elukaaslane peab sedasorti lektööri ajuloputuseks, ilma milleta võib ajakiri lugejate puuduse tõttu põhja kõrbed, on naisel õigus oma valikutele ja tõe.

Ühiskonna pidev tulevikku rühkimine, mis avaldub „Koeras ja kuu” peamiselt tehnoloogia ja informatsiooni levimise pidevas arengus, tekitab segadust aga iseäranis siis, kui minevikuraskus rõhub, tuletab end meelde ega leia lahendust. Eestlaste ühises teadvuses laiutavad paratamatult mälestused Nõukogude okupatsioonist ja selle koledustest. Seepärast kardab teisel korral elav Maria teatris käia. „Mis häire see tal oli? [---] [V]iga polnud temas, vaid temast väljaspool, pärit eestlaste kollektiivsest alateadvusest, kus peitis end hulk tumedat karva mäluolendeid, kellega võitlemine käis ühele suure sõja järel sündinud lapsele üle jõu. Maria teadis et Tallinna pommitamise ajal 1944. aasta märtsis käis Estonias parajasti „Krati” balletietendus.” (lk 128)

Ehkki praegu orienteerub lugeja raamatu ajas ja ruumis hästi – viited lähiminevikule ja praegustele probleemidele on selgesti äratuntavad –, tekib küsimus, kas ka kümne aasta pärast suudavad (nooremad) lugejad teose temaatikaga suhestuda.

Siinkohal peaks märkima, et „Koera ja kuu” puhul tundub Hellerma ühiskonnakriitilisus pisut väsinud. Ehkki praegusaja ühiskonna tõejärgsus on murettekitavalt tähelepanuväärne, näib Hellerma kujutlusviis liialt ülepakutud. Ühiskonnakriitika avaldumine muidu vägagi argise tegevustiku kaudu annab sellele paratamatult äärmiselt ajaliku ilme ja olemuse. Ehkki praegu orienteerub lugeja raamatu ajas ja ruumis hästi – viited lähiminevikule ja praegustele probleemidele on selgesti äratuntavad –, tekib küsimus, kas ka kümne aasta pärast suudavad (nooremad) lugejad teose temaatikaga suhestuda.

Kuigi „Koera ja kuu” tegevustik toimub ainult seitsme päeva vältel, liiguvad aeg ja ruum välgu- või internetikiirusel tulevikku, ning romaani lõpp tundub seetõttu algusest aastate kaugusel olevat. Aja liikuvus väljendub minevikku unustada püüdva oleviku ja end pidevalt meelde tuletava mineviku vastanduvate maailmade vahel, mis eksisteerivad tegelaste teadvuses. Ning võib-olla ka tundmuses, et ehkki tegevus toimub nädala vältel, on lugeja pärast raamatu lugemist tegelasi tundnud juba aastaid, elanud neile kaasa ja nende pärast muretsenud.

Mulle näib, et Hellerma romaan on meeldetuletus (Eesti) inimesele, et kuigi aja kulg on paratamatu, on sellega kohanemine ja kaasaskäimine võimalik. Tuleb lihtsalt enesele kindlaks jääda ning mineviku-tuleviku asemel vahel ka olevikule mõelda. Nii leiab kõik lõpuks lahenduse, loksab paika, laabub.

LOHUTAMATUTELE

Anette Helene Vijar

„Ülima õnnelikkuse kogudus”

Arundhati Roy

Tõlkinud Krista Eek

Tänapäev, 2017

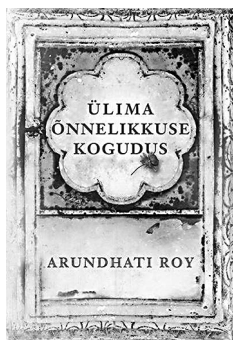
„Kuidas
jutustada
purunenud
lugu?

Saades
aeglaselt
kõigiks.

Ei.
Saades aeglaselt kõigeks.” (lk 389)

Lohutamatu tele – sellise pühendusega algab Arundhati Roy „Ülima õnnelikkuse kogudus”, autori kauaoodatud teine romaan, mis pärast kahekümne aasta pikkust proosapausi lööb kirjandustoa ukse tugeva ja hoogsa jalahoobiga pärani. Roy mässib lugeja poliitilisse ja sotsiaalsesse virvarri, mis tekitab narratiivide ja tegelaste rägastikuga kiiresti tunde, justkui käiks raamatu lehekülgedel toimuv elu ja selle raskus lugejast mitu korda läbi. „Ülima õnnelikkuse kogudus” kätkeb endas nii meeletut elu kui ka muserdavat surma, inimeste ja riigi identiteedikriise, põgenemist maailma mustvalgest binaarsusest ning rahu leidmist armastusest – olgu see siis iseenda, oma lapse, kallima või kodumaa vastu.

Chantal da Silva on The Independentis avaldatud arvustuses nimetanud Royd enda riigi ägedaks, kuid armastavaks kriitikuks,¹ ja ta teeb seda õigustatult. Roy on kümnenditepikkuse poliitaktivistkarjääri jooksul Indias näinud ehk rohkem viha, vägivalda, verd ja surma, kui ühte raamatusse ära mahuks. Samas on teosesse peidetud ka tohutu kogus usku, armastust ja lootust. Romaanis on palju tegelasi, kel-
lele Roy mingisuguse eluraskuse, takistuse või traagilise noodi külge poogib. See ei tähenda aga, et karakterid oleksid liialt konstrueeritud või kunstlikud. Kuigi Roy proosa voolab tihti hooletult ja võtab nii-võrd järske käänakuid, et tegelaste nimede ja taustalugude meenutamiseks peab palju lehekülgi tagasi pöörama, annab

1 Chantal da Silva. „„The Ministry of Utmost Happiness” by Arundhati Roy, book review: A mesmerising labyrinth worth the wait” – The Independent, 21. juuni 2017 (<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/reviews/the-ministry-of-utmost-happiness-by-arundhati-roy-book-review-a7791941.html>).

tegelaskujude ja narratiivide põimumine edasi India kui tohutult mitmekesise rahvahulga ja elulugudega riigi olemust. „Ülima õnnelikkuse koguduses” peitub üüratus koguses inimlikkust, selle tumedamaid külgi, raskusi ja eneseotsinguid. Põhiliselt tekitab teoses kontrasti Indiale omane tugev süsteemsus ja binaarsus, religioonide vastandumine, poliitiline võitlus ja ühiskonda reguleeriv kastisüsteem.

**Kuigi Roy proosa voolab tihti hoole-
tult ja võtab niivõrd järske käänakuid,
et tegelaste nimede ja taustalugude
meenutamiseks peab palju lehekülgi
tagasi pöörama, annab tegelaskujude
ja narratiivide põimumine edasi India
kui tohutult mitmekesise rahvahulga
ja elulugudega riigi olemust.**

Roy keskendub oma lugudemetsas kahele tegelasele: hermafrodiidist transsoolisele Anjumile ning tavapärasest tumedama naha ja kehvema päritoluga imeilusale Tilole. Mõlema tegelase eneseotsingud näitavad selgesti seda, kui keeruline on ebatavalise identiteediga inimesel ranges ja halastamatus süsteemis hakkama saada. Moslemiperesse sündinud ja nii mees- kui ka naissooelunditega Anjum, keda ema püüdis meeleheitlikult meheks kasvatada, tahab saada naiseks, selliseks *hijra*’ks, transsooliseks, eunuhhiks, keda ta kunagi tänaval kohtas ja kelle kogukonnaga ta hiljem liitub. Paljude keerdkäikude ja traumade järel asub ta elama surnuaeda, eluheidikute, narkomaanide ja muude sõltlaste juurde. Ta ehitab haudade peale külalis- maja, mis teisi temasuguseid, n-ö ääremaiseid, lahkelt võõrustab ja mis saab teose lõpuks suurema tähenduse, kui esialgu arvata võib. S. Tilottama ehk Tilo on aga keerulise taustaga madalamast kastist arhitekt, kes satub armastuse keerises poliitilisse ringmängu ning loobub jõuliselt, kuid sujuvalt tavapärasest India koduperenaise stereotüübist ja asub pigem üksiku vaatleja rolli. Nii Tilo kui ka Anjum ütle- vad lahti ühiskondlikest rollidest ja reeglitest ning otsivad neile alternatiive, mida Parul Sehgal The Atlanticus avalda- tud arvustuses nimetab suguluse, vastupanu ja armastuslu- gude alternatiivseteks alustaladeks².

Vastandumist ja vajadust alternatiivide järele väljen- dab peale Tilo ja Anjumi sisemonoloogide ka nende lugude poliitiline ja ajalooline taust: aktiivne vastuseis peavoolupoliit- tikale, hindude ja moslemite religioosne konflikt ning India ja Pakistani vastuseis. Roy poliitilisust iseloomustab ilmekalt Alex Clarki tähelepanek: „Mõte, et isik- lik on poliitiline – ja vastupidi –, ilmes- tab teose igat lauset, aga küsib ka mõtte eelduste kohta, vaadeldes selle piirjoo- ni ja tagajärgi.”³ Poliitilisi seisukohti va- litakse nii omakasupüüdlikkuse kui ka

2 Parul Sehgal. „Arundhati Roy’s Fascinating Mess” – The Atlantic, juuli/ august 2017 (<https://www.theatlantic.com/magazine/archi-ve/2017/07/arundhati-roys-fascina-ting-mess/528684>).

3 Alex Clark. „„The Ministry of Utmost Happiness” by Arundhati Roy review – a patchwork of narratives” – The Guardian, 11. juuni 2017 (<https://www.theguardian.com/books/2017/jun/11/ministry-utmost-happiness-arundha-ti-roy-review>).

ellujäämise nimel: võimupositsioonil olevad inimesed saavad valida vaate enda ahnuse kohaselt, kartmata tõiseid tagajärgi, samal ajal kui nõrgemad ja ääremaisemad peavad elus püsimiseks maskeeruma piirkonna, kus parasjagu viibitakse, ja seltskonna järgi, kellega lävitakse. Seepärast kaaluvad mehed, kas mõttekam on jätta juuksed ja habe poliitilistel ning usulistel kaalutlustel pikaks või mitte. Seega peab Anjum otsustama, kas olukord lubab tal riietuda nii, nagu ta ise soovib – värvitud huulte, ehete ja kirevate rõivastega naiseks –, või peab ta end maskeerima tagasihoidlikes riides meheks. Nõnda kõigub nii India kui ka selle elanike identiteet binaarsuse kahe otsa vahel, jäädes mõnikord hulljulgelt seisma ka keskele, halli alasse.

Võiks arvata, et niivõrd traagilise ja verise tegelikkuse kõrval ei jää ruumi õnneks ega armastuseks. Vastupidi, nendest kahest tugevast emotsioonist saab „Ülima õnnelikkuse koguduse” aktiivne ja eraldiseisev tegelane. Nii Anjumi kui ka Tilo keerulises identiteedis on midagi tugevat ja ühist: emaarmastus, mis jääb neile ühiskondlikest rollidest loobumise hoolimata instinktina alles. Ma ei pea silmas perekondlike sidemeid, vaid mõlema naise tungi hoolitseda kellegi eest, kelle pere on maha jätnud. Anjum ja Tilo saavad emaks tänavalt leitud tüdrukutele. Üks leiti pühakoja trepilt nutmas ja ta hakkas Anjumit kohe jäägitult usaldama. Teine sündis grupivägistamise tagajärjel ja sotsialist ema jättis ta protestide ja demonstratsioonide keskele maha. Kaotanud juba noorena oma koha maailmas, leiavad mõlemad lapsed lohutust surnuaiast ja sealsete elanike hoolitsusest.

Olenemata leinatava või leinaja päritolust ja käekäigust on Roy tegelaste pealispinna all peidus vaikne väärikus ning lootus paremale elule.

Armastuse kaudu pehmed Roy teoses domineerivad surmateemat. Kirjutades sõjalistes ja revolutsioonilistes konfliktides hukkunute arvust, lisab ta pealtnäha külmale statistikale tundelisema aspekti: armastava ema, abikaasa, õpilase või kokkonna oma, kelle lein annab surnule uue elu. Usust tugevalt läbiimbunud keskkonnas

kasvanud tegelased korraldavad lahkunutele hardaid matuseid isegi siis, kui nende majanduslik olukord ei võimalda ülevoolavat tseremooniat. Olenemata leinatava või leinaja päritolust ja käekäigust on Roy tegelaste pealispinna all peidus vaikne väärikus ning lootus paremale elule: „Õde kirjeldas, et kui venna surnukeha oli põllult leitud ja koju toodud, siis olid ta surnukangestuses kokkupigistatud rusikad täis mulda ja tema sõrmede vahelt kasvasid välja kollased sinepiõied.” (lk 336) Ka kõige pimedamas ja valusamas hetkes leidub midagi õrna ja kaunist.

Ei jää märkamata, et autor on poliitaktivismi vallas tohutult kompetentne ning talle on üdini tuttavad traagilised ja südantsoojendavad stseenid India igapäevaelu keerukusest. Paistab, et just selle teadmiste pagasi tõttu püüab Roy terve kümnendi vältel kirjutatud teoses võimalikult palju võimalikult kiiresti edasi anda. Autor mainib tegelasi, keda tutvustatakse korralikult alles mitmekümne lehekülje pärast, olevik vaheldub minevikuga ja raamatu kronoloogiline järjestus võib kiiresti seguneda arusaamatuks supiks, millest lugeja peab läbi närima. Parul Sehgal leiab, et Roy kaalduvus muuta tegelased poliitilist eesmärki või ettevõtmist sümboliseerivaks kujudks lõpeb stereotüüpsete kirjeldustega nendesamade inimeste kohta, keda ta püüab inimlikustada,⁴ ning nõnda see esmasel, küllaltki järjestikusel lugemisel ka tundub: tegelased kaotavad inimlikud jooned. Tunnistan ausalt, et olen üks nendest lugejatest, kelles teose kogukus trotsi ja segadust tekitab, seda muidugi ka ajaloo- ja kultuuriteadmiste puudumise tõttu. Jäi mulje,

Arundhati Roy mammuteksperiment on ambitsioonikas – see toob kokku elu ja surma, armastuse ja viha, alguse ja lõpu, mineviku ja oleviku, India ja selle lähiajaloo.

et poeetilise valu, filigraanse ajaloolise ja poliitilise tausta tunnetamise kõrval on Roy teos mõneti ka kohmakas ning toimetamata. Narratiivide vahele on põimitud pikad toimikukatkendid või muud kirjutised, mis juhivad tähelepanu põhitegevuselt kõrvale ning ajendavad pikkade ja infoküllaste peatükkide vahel lehitsema. Niisamuti kõigutab jalgealust kronoloogiline hüppamine, ajas kiiresti edasi-tagasi liikumine, mis tähelepanematu lugeja kiiresti segadusse

ajab. Kuigi võib olla taotluslik kujutada Indiat kui sipelgapesa moodi sagivat inimmassi just nii pungil täis oleva ja äärtest kobrutavana, nagu see on.

Arundhati Roy mammuteksperiment on ambitsioonikas – see toob kokku elu ja surma, armastuse ja viha, alguse ja lõpu, mineviku ja oleviku, India ja selle lähiajaloo. Isegi kui romaanis peituvate traagiliste ja raskete lugude rägastikust on keeruline teed leida, paistab seal siiski kübeke õnne. Sest mis siis ikkagi on ülima õnnelikkuse kogudus? Inimestele, kes mis tahes põhjusel ei mahu või ei soovi mahtuda ühiskonna loodud kastidesse, on see külalismaja, *jannat* ehk paradiis, lüli elavate ja surnute vahel, ning tugi nendele, kellel seda mujal maailmas enam ei ole. Surma ja

kaotust täis lugudesse lisab Roy alati midagi helget, nii ka surnuaiale ehitatud külalismajja: „[S]urnuaia päevi näinud inglid, kes valvasid oma päevi näinud hoolealuste üle, hoidsid lahti maailmadevahelisi uksi (ebaseaduslikult, vaid veidi irtakil), nii et

4 Parul Sehgal. „Arundhati Roy’s Fascinating Mess” – The Atlantic, juuli/august 2017 (<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/07/arundhati-roys-fascinating-mess/528684>).

kohalolijate ja lahkunute hinged saaksid omavahel suhelda nagu külalised ühisel peol” (lk 356). Ehk ongi õnnelikkus see, kui surma keskel elades seda enam karta ei oska, sest kallid ja omaksed ootavad nagunii ees? Ehk just niimoodi ongi lihtsam võidelda enda ja oma riigi identiteedi, armastuse ja usu nimel? „Ülima õnnelikkuse kogudus” seda vististi otseselt ei väida, küll aga suudab teos kui ühtaegu leebe ja groteskne ajalooõpik suurendada lugejas empaatiat inimkonna vastu ning ehk hinge istutada tahtmist elu jonnakalt jätkata. Kes teab, ehk toob see lohutamatu teele lohutust.

KATSETUSI ULMEKIRJANDUSES. REAKTORIS ILMUNUD ALGUPÄRASEST LOOMINGUST

Katrina Saar

Internetiajakiri Reaktor on esimene avaldamiskoht paljudele ulmekirjandusest huvitatud noortele. Aasta 2011 oktoobrist ilmunud ajakirja antakse välja kord kuus ning peale algupäraste (lühijuttude võib sealt leida raamatu-, filmi- ja mänguarvustusi, intervjuusid, ülevaateid ulmeteemalistest üritustest ning mõtisklusi ulmekirjanduse kui nähtuse ja selle eri tahkude üle. Ei saa jätta märkimata, et Reaktor on *fanzine*¹. Nagu mõiste põhjal võib järeldada, töötab ajakiri üksnes vabatahtlikkuse alusel – ei toimetajad ega kaastöölised saa rahalist tasu. *Fanzine*'i käigushoidmine (ja seeläbi ka järgmise ulmepõlvkonna kasvatamine) on eri riikide ulmekirjanduse entusiastide seas omamoodi missioon ning Reaktor ei ole siinkohal erand. Reaktori toimetajad peavad ajakirja peamiseks eesmärgiks² just noortele autoritele avaldamisvõimaluse andmist. Ehkki see vastab kindlasti tõele, satub sinna ka kirjanikke, kes on eesti žanrikirjanduses juba tuntud, näiteks Indrek Hargla või Maniakkide Tänav. Nii on Reaktoris esindatud väga erisuguse kogemuste pagasiga autorid.

Mõistet „ulme” või „ulmekirjandus” on eesti keeles võimalik kasutada katusterminina – see hõlmab nii teadusulmet (ingl *science fiction*), fantaasiakirjandust (*fantasy*) kui ka õuduskirjandust (*horror fiction*). Žanridel on palju alaliike, mis tuleb Reaktori puhul välja just teadusulmeks liigitatavatest lugudest: silma jäävad nii sotsiaalseid probleeme lahka-
vad tekstid, virtuaalreaalsuse ja selle potentsiaalsete piiride ulatuslikkusega katsetavad jutud ning ajakirjaformaati arvestades pikad, mitmeosalised jutustused, milles kujutatakse väga põhjalikult läbi mõeldud tulevikumaailmu. Allpool annangi ülevaate ulme alamžanridest ja nende näidetest.

Sotsiaalses ulmes (*social science fiction*) pole tähelepanu pööratud teadustehnoloogilistele motiividele, pigem kujutatakse selles meie kaasajas esinevaid ühiskondlikke probleeme tulevikulises keskkonnas. Näiteks tõstatub Seili Ülperi 2011. aasta oktoobris ilmunud jutu „Kosmosekass”³ esimeses dialoogis rassiküsimus: vähemusrassi kuuluv peategelane Kaile satub konflikti teise liiki kuuluva tegelaskujuga. Loo päästab stereotüüpsusest see, et mõlemad

1 Inglise *fanzine* 'fänniajakiri' on termin, mis on tuletatud sõnadest *fan* 'fänn' ja *magazine* 'ajakiri'.

2 Vt <http://ulmeajakiri.ee/?summary>.

3 Vt <http://ulmeajakiri.ee/?jutt:-kosmosekass>.

tegelased näivad üksteisesse suhtuvat võrdse vastumeel-
suse ja äkilisusega ning peategelane keeldub ohvrirolli
astumast.

„Kosmosekassi” lugedes jääb hoolimata tagasihoidli-
kust mahust silma kirjeldatud maailma eriline värivirkus.
Seda tundmust rõhutavad kõikmõeldava välimusega tul-
nukolendid (üks neist näeb välja nagu sombreerot kandev
kurk). Loo maailm on kaleidoskoopiliselt kirev ja eriilmeli-

**Teadusulmes on alamžanre
ja -teemasid arvukalt ning paljud
neist on ka Reaktoris suuremal
või vähemal määral esindatud.**

ne, kohati näib tegevuskäik võtvat peaae-
gu absurdse pöörde. Näiteks kohtub Kaile
humanoidse, kuid järk-järgult kassilaadseks
olendiks moonduva tegelaskujuga, kelle
peamine eesmärk on kosmilise üliolendi
Kosmosekassi teenimine. „Kosmosekassi”
esimest korda lugedes tekkis umbes sa-
masugune tunne nagu ühes „Tähesõdade”
neljanda filmi stseenis, kus Luke esimest
korda Mos Eisley *cantina*’sse astub: palju

on vaadata küll, aga kuhu ma nüüd õigupoolest sattusin ...

Teadusulmes on alamžanre ja -teemasid arvukalt ning
paljud neist on ka Reaktoris suuremal või vähemal määral
esindatud. Näiteks küberpunk, mis kogus laiemat tuntust
tänu William Gibsoni romaanidele ja Ridley Scotti filmi-
le „Blade Runner”, esindab J. J. Metsavana jutustus „Ükski
laip ei ärka ellu”⁴, mis ilmus 2013. aasta jaanuarinumb-
ris. Küberpungi peamine tunnusjoon on see, et ulmeline
kõrgtehnoloogia satub ühiskonna pahupoole kätte. Selle
vastuolu kõrval leiab Metsavana loost teisegi, esmapilgul
võõristust tekitava kontrasti: nimelt on jutustuse peatege-
lane elektrooniliselt täiustatud Enn, kes on elusalt maha
maetud. Juba see, et mees eksisteerib, on vastuoluline: ta on
pooleldi inimene, pooleldi masin. Ennu mahamatmine muu-
dab olukorra veelgi vastakamaks: Enn on surnud, ent poo-
leldi ikkagi elus. Tema igatsus elu järele on tugev. Laskmata
end segada eetilistest ega moraalsest dilemmadest, hākib
Enn tema kõrval lebavasse saatusekaaslasest masinlaipa
ja kasutab surnu elektrijõul liikuvat keha enda hāu lahti-
kaevamiseks. Kuna jutustus on kirjutatud väga hoogsalt ja
humoorikalt, ei tekita lõpustseen (Ennust on alles kõigest
ārarebitud pea ja ta kõnnib võidukalt surnuaiast võōra laiba
kaenla all välja) mitte õudu ega tūlgastust, vaid pigem hea-
meelt, et peategelane suutis niivōrd keerukast olukorrast
pāāseda. Vastanditega täidetud lugu saab űllatavalt har-
moonilise lõplahenduse.

Reaktoris ei ilmu sugugi ainult teadusulmet ja selle
eri väljendusvorme, võrdväärse mitme-
kūlgsusega on esindatud fantaasia-
kirjandus. Jāttes hetkeks kõrvale tōsiasja,

⁴ Vt <http://ulmeajakiri.ee/?jutt:-%DCkski-laip-ei-arka-ellu>.

et ka *fantasy*’l on palju alamžanre, võib Reaktoris ilmutava fantaasiakirjanduse jaotada kaheks: jutud, mille eeskuju on ilmselt angloameerika traditsioonist pärinev *fantasy* (viimast esindavad sellised autorid nagu J. R. R. Tolkien või C. S. Lewis), ja jutustused, mis näivad nii sisu kui ka stiili poolest inspireeritud eelkõige eesti rahvapärимusest.

Folkloorse päritoluga fantaasiakirjandust näitlikustab hästi Tea Roosvaldi „Neljatuulekõlad”⁵, mis on kirja pandud Herta Laipaiga „Hauakaevaja lugudest” tuttava kunstmuistendi stiilis. Laipaiga jutte ühendav *folkhorror*’i element on Roosvaldi jutustusest küll puudu, kuid siitki kumab läbi rahvapärимuslik ehedus, justkui oleks see tõeline folkloor, mida rõhutab näiteks loodusmotiivide (sh ürgse naiseliku jõu) esilekerkimine. Ka üleloomulikke võimeid, mis peategelane Sinimaris ühtäkki avalduvad, saadab järjest tugevamaks muutuvate tormi-iilide dramaatiline taustakoos. „Neljatuulekõlades” jääb silma peategelase isikliku tragöödia rõhutamine. Üksikasjalikult läbimõeldud fiktsionaalse fantaasiamaailma loomise asemel kujutatakse hoopis inimlikku õnnetust (üksildust, pettumust, võimetustunnet). Just tänu sellele jätab loo muinasjutulikult õnnelik lõpplahendus lugejale mõjusa tunde.

Kuna „Neljatuulekõlad” on mõjutatud rahvapärимusest, võib selle fantaasiakirjanduse reeglite järgi liigitada *low fantasy* alla. Nimelt ei toimu tegevus mitte väljamõeldud kohas, vaid lugejale tuttavas normatiivses maailmas, kuhu on kaasatud imetabaseid ja seletamatuid elemente, mida ei tohiks füüsikareeglite järgi eksisteerida. Terminiga *high fantasy* tähistatakse seevastu kirjutisi, mille süžee hargneb autori kunstlikult väljatöötatud fantaasiamaailmas, mis jääb küll oma sisemistele loogikareeglitele truuks, kuid võlukunsti või maagiliste olendite eksisteerimine on selle maailma elanikele iseenesestmõistetav. Kaks järgmist näidet juhinduvadki *high fantasy* printsiipidest.

Elin Njäu jutustuse „Lugu Annarisest”⁶ tegevus toimub ajal, mil maailm oli teistsugune, vihjates, et sündmustik võib areneda kauges minevikus. See väide on aga pelgalt formaalne, sest sisuliselt on see väljamõeldud maailmas toimuv *high fantasy*. Silma jäävad müüditootluslikud tendentsid, näiteks on tegelased mütoloogilised olendid (inglid, draakonid, haldjad) ning loo tegevuspaik on müütidele omaselt vertikaalse mõõtmega, ulatudes jumalate ja inglite elupaigast allilmani välja. Autor on üritanud maailma laiendada, lastes ingel Annarisel rännata ühest linnast teise ning kõrvaltegelastel talle lugusid jutustada, aga paratamatult jääb lugejale sellest maailmast pinnapealne ja ükskõikne

5 Vt <http://ulmeajakiri.ee/?jutt:-neljatuulekolad>.

6 Vt <http://ulmeajakiri.ee/?jutt:-lugu-annarisest>.

mulje. Ehkki inglite linnad, inimeste kuningriigid ja liised sadamad võiksid lugeja kujutlusvõimest kantuna mõjuda erakordselt meeldejäävalt ja isikupäraselt, on tegevuspai-gad pigem hallid ja igapäevased.

Sama probleemi all kannatavad ka jutustuse tegelas-kujud, kes hoolimata imetabasest päritolust osutuvad võrdlemisi igavaks ja üheülbaliseks. Võib küll väita, et ka müütides esineb üleloomulike võimetega kangelasi,

kes sarnanevad lihtsurelikega, ent selles loos tegutsevatel müütilistel olenditel pole inimlikke nõrkusi ega moraalsel ka-hepalgelisust – nad on lihtsalt igavad ja ükskõiksest peaaegu eristamatud. Ainuke tegelaskuju, keda autor on üritanud roh-kem avada, on Annaris ise, ent temagi on algusest lõpuni ühtemoodi õilis, julge ja eksimatu. Rännakumotiivi kasutamine on *high fantasy's* äärmiselt levinud, aga siin on see väljaveninud ja pinnapealne. Peategelase saatusele kaasaelamise ase-mel jääb lugeja pigem ükskõiksele po-sitsioonile. Kuna jutustus ise on niivõrd

laiahaardeline, tulnuks süžee nii ruumilises kui ka ajalises plaanis koondada kitsamatesse piiridesse.

Samuti kuulub *high fantasy* alla Vincent Arckharumi lühijutt „Orkisepp”⁷, mis on teiste tekstidega võrreldes mit-mel põhjusel erandlik. Esiteks on see tõepoolest väga lühike: kogupikkust on vaid 500 sõna ringis. See näitab, et *high fan-tasy* ei pea ilmtingimata olema tellisepaksune romaan ega romaaniseeria. Teiseks, nagu ka pealkirja järgi võib arvata, põhineb jutt Tolkieni „Sõrmuste isandal”. Esimeses isikus kirjutatud loos kujutatakse sepikojas relvi valmistava orki elu viimaseid hetki. Teda ümbritsevad vägivald, toorus ja õelus – võib oletada, et kogu orki senine elu on niisugu-ne olnud ja ta ei oska muud tahtagi. Orki surm on niivõrd trööstitu, et tekitab kaastunnet neiski, kes on Tolkieni teo-seid lugenud ja tunnevad orkirassi koledusi. Tähelepanu keskpunktis on tegelane, kes saab „Sõrmuste isanda” triloo-gias ja teiste Keskmaa rassidega võrreldes ehk kõige vähem tähelepanu – enamasti kasutab Tolkien orke selleks, et kuri vallutusplaan täide viia. „Orkiseppas” kirjeldatakse aga lihtsa orki igapäeva, kus vägivaldne ja tülga-stav surm näib olevat sage ja isegi tavaline.

Ulme- ja fantaasiakirjanduse kõrval on Reaktoris laialdaselt esindatud õuduskirjandus. Kui *fantasy* võib mõnevõrra meelevaldselt kahte kategooriasse jagada, siis

õuduskirjandus on tunduvalt varieeruvam, ulatudes gooti romaanidest inspireeritud

Kui *fantasy* võib mõnevõrra meelevaldselt kahte kategooriasse jagada, siis õuduskirjandus on tunduvalt varieeruvam, ulatudes gooti romaanidest inspireeritud õudusjuttudest ja *folkhorror*’ist absurdi piirini küündivate zombilugudeni.

7 Vt <http://ulmeajakiri.ee/?jutt:-orkisepp>.

õudusjuttudest⁸ ja *folkhorror*'ist⁹ absurdi piirini küündivate zombilugudeni. Absurdsus ei ole tingimata negatiivne hinnang, mida tõestab näiteks Jaagup Mahkra jutustus „Verepulgaks”¹⁰, mille tegevus areneb peadpööritava kiirusega ning iga järgnev stseen tahab olla eelmisest suurejoonelisem ja avaldada veelgi rohkem muljet. Loo tegevuspaik on Siberi avarustes asuv lumme mattunud kolkajaam ning peategelased kolm Eestist pärit pisivarast, kes satuvad külmal talveööl jaamahoonest varju otsides vastamisi hullumeelse halli vanamehe ja tema surnust ülesäratatud verehimulise mammutiga.

Jutu kõige tugevam külg on selle ülimalt grotesksed kirjeldused. Kuna jutustuses tegutseb verejanuline inimlihasööjast zombimammut, on mõistetatav, miks autor on liigsesse delikaatsusesse kaldumisest hoidunud. See oleks vaid hiilgava groteskivõimaluse tuuldelaskmine: „Rüve loom tõstis pooleks rebitud Jaani üles ning pistis ta, pea ees, oma suhu. [...] Jaani pea läbis looma kohutava suu tervena, kisendades kurgus edasi, kuni sealsed limased eritised tema ninasõõrmetesse ja suhu valgusid ning karjumise võimatuks tegid .. hambad töötlesid aeglaselt oma ohvrit, närvides kõigepealt puruks maksa, selle ümber olevad sapipõie ja neerud ning pannes oma survega mehe kõhuõõne lõhkema, vabastades soolikad. Et Jaani rindkere ülaosa koos südame, kopsude ja suurema osa selgrooga kohe algul sügavamale mammuti kurku suruti, jäid need mäluvatest hammastest puutumata ning mehel ei õnnestunud teadvust kaotada.”

„Verepulgaks” on eneseteadlik lugu, milles pealkirjas lubatud vägivald (verepulm!) on narratiivis seatud taotluslikult esiplaanile. Verepulg viitab ühel ajal nii tekstis leiduvale rohkele vägivallale kui ka mänguliselt hoogsale stiilile. Selle jutu abil oleks võimalik seletada õudusjuttude ja -filmide fenomeni: lugu võib olla täidetud täiesti usumatute ja võimatute tegelaste ning erakordselt raevuka vägivallaga, kuid kuna see on kirja pandud niivõrd meelelahutuslikul viisil, on lugu vägagi nauditav.

2016. aasta jaanuaris ilmunud Tea Lalli jutustus „Rõika peeglivabriku needus”¹¹ on aga kummituslugu, milles paranormaalne element on sama olulisel kohal kui Mahkra loos, ehkki seda avatakse lugejale märksa vaoshoitumalt ja järkjärgulisemalt. Loo keskme moodustavad kolm motiivi: prohvetlik-hoiatavad õudusunenäod, mis annavad peategelasele aimu, et *midagi* on valesti, peeglid ja nendega seostuv maagia ning needuse

8 Nt Miikael Jekimovi „Novembriöö” (<http://www.ulmeajakiri.ee/?jutt-novembrioo>).

9 Nt Tea Roosvaldi „Neljatuulekolad” (<http://www.ulmeajakiri.ee/?jutt-neljatuulekolad>).

10 Vt <http://www.ulmeajakiri.ee/?jutt-verepulm-vaksalis>.

11 Vt <http://www.ulmeajakiri.ee/?jutt-roika-pegglivabriku-needus>.

perekondlik pärandumine.¹² Need motiivid on õudusžanris mõistagi levinud, ent see, et need esinevad korraga ja moodustavad seejuures ka terviku, pole sage juhus. Iga motiiv viib järgmiseni, liikudes loo kulminatsioonini.

Ehkki jutustuse avab üleliia levinud žanrispetsiifiline kliše – õudus osutub kõigest peategelase unenäoks –, on luupainajatel siiski konkreetne ülesanne. Unenäod on tegevustikku algatav jõud, sest just nende abil mõistab peategelane, üksikema Kats, et põhjustel, mida ta isegi täiel määral ei mõista, peab ta üles otsima vana salapärase peegli. Peegel saab peagi narratiivi osaks ja õudusulmelise elemendi põhifookus nihkub peeglile. Peegel sunnib Katsi salapärasele ja hirmuäratavatele sündmustele vastuseid otsima. Unenäod küll hirmutavad teda, aga peegel, tõmmates lõksu nii Katsi vanurist ema, väikese tütre kui lõpuks ka naise enda, osutub märksa tugevamaks, lausa füüsilise ohu allikaks. Iga uus õudusulmeline motiiv on jõulisem kui eelmine. Nii selgub, et kõige olulisem, loo kese, on kolmas ja viima-

ne motiiv: needus, mis peegli kaudu edasi kandub ning mille eesmärk on hävitada iga naine, kes end silmitsema jääb. Motiivide järk-järgult kasutuselevõtmine annab loole suurepärase kulminatsiooni: aastakümneid hiljem ilmneb, et ehkki peategelase leitud peegel on juba ammu hävinenud, kestab needus siiski teiste peeglite kaudu edasi.

Aeglases tempos kulgev üleloomulik õudusjutt nagu „Rõika peeglivabriku needus” vajab õnnestumiseks sobilikku atmosfääri, sest selle eesmärk on peategelases (ja seeläbi ka lugejas) ärevuse ning ebakindluse esilekutsumine. Selles loos aitavad sobilikku atmosfääri kujundada näiteks peategelase unenäod, milles lisaks salapärasele needusekuulutajale kirjeldatakse keskkonda: metsaradu iidsete puude all, kaduvat päevalgust uduviirgude vahel ja oksarisuga kaetud mustendava veega kraave. Ehkki see on kõigest unenägu, ärgitavad looduskirjeldused lugeja kujutlusvõimet. Peale kujutluspiltide aitavad teadmatust, salapära ja isegi paranoiat luua karakterid, eelkõige Katsi vanadusnõtruse all kannatav ema, kelle jaoks on peegel samal ajal nii enneolematult hirmutav kui ka vastupandamatult ligitõmbav.

Võib öelda, et Reaktoris ilmuva originaalloomingu tugevus on tekstide erinevus ja stiilirohkus, mis ei ole autorite suurt hulka arvestades muidugi üllatav. Mainisin kolme peamist žanrikirjanduse alamliiki (teadusulmet, fantaasiakirjandust

Leidub lugusid, mida on keeruline kindlasse kategooriasse lahterdada. Sellistes žanriruumi perifeeriasse või vahealasse jäävates tekstides pakutakse tihti välja uusi võimalusi kindlale temaatikale lähenemiseks.

12 Ka jutustuse pealkirjas on need kolm motiivi: paik, mida peategelane unes näeb, osutub Rõika peeglivabrikuks, loos kujutatud peegel on mõistagi samas vabrikus valmistatud. Needus on iseenesestmõistetav.

ja õuduskirjandust), kuid leidub lugusid, mida on keeruline kindlasse kategooriasse lahterdada. Sellistes žanriruumi perifeeriasse või vahealasse jäävates tekstides pakutakse tihti välja uusi võimalusi kindlale temaatikale lähenemiseks. See tähendab, et žanr laieneb ja mitmekesisust ning välditakse üheülbalisust. Ehkki žanrikirjanduse alamliikidele on omased traditsiooniliselt väljakujunenud tunnusjooned, võib teatud žanriline „ebapuhtus” mõjuda ka uuenduslikult.

Tekstide ilukirjanduslikku kvaliteeti on autorite rohkuse pärast keeruline üheselt hinnata, sest ilmselgelt võib ajakirjast leida nii kogenumate autorite kui ka debütantide tekste. Paljud autorid on Reaktoris piirdunud üheainsa teksti avaldamisega. Ühe tendentsina võib nimetada asjaolu, et kui autor on avaldanud mitu teksti, on ka tema lugude üldine tase märksa kvaliteetsem kui paljudel ühekordsete üritajate juttudel. See kvalitatiivne mitmekesisus pole aga Reaktori kontekstis sugugi negatiivne, sest *fanzine* peaks juba printsiibilt olema avatud kõikidele fännidele, hoolimata nende

kirjutamiskogemusest. Mõne jaoks võibki jutt olla kõigest ühekordne katsetus, oma-moodi proovitöö. Teine võib aga avastada, et fiktiivsete maailmade loomine ja arendamine pakub oodatust suuremat huvi. Kuna Reaktori toimetust ja põhilist lugejaskonda võib pidada žanrikirjanduse asjus keskmisest teadlikumaks, on algajal autoril võimalik asjakohast tagasisidet saada.

Kahtlemata on Reaktori peamine funktsioon žanrikirjandusest huvitatutele avaldamisplatvormi pakkumine ja selle ülesandega saab ajakiri kindlasti hakkama. Reaktorit hoiavad toimimas ulmehuvilised ja see näib olevat mõeldud samuti eelkõige teistele ulmehuvilistele, eksisteerides eesti kirjandusajakirjade kontekstis justkui omaette ruumis. J. J. Metsavana, kes on üks Reaktori sagedaimatest autoritest, avaldas sellekohast arvamust repliigis „Žanrikirjanduse alaväärsusest”¹³. Ta nendib, et ulmekirjanduse maine on üldse silmis viimaste aastate jooksul paranenud, kuid ta jääb siiski seisukohale, et ulmelisi tendentse kasutavad peavoolu kirjandusteosed (ehk *slipstream*-kirjandus) on eelkõige ikkagi hingeliste üleelamiste ja sisekaemuse keskne¹⁴ ilukirjandus. Ehkki Metsavana repliik annab küllaga põhjust igivana diskussiooni – milliseid tekste võib üldse žanrikirjanduse alla liigitada ja milliseid mitte – taaselustamiseks, näitab

see ühtlasi selgesti, et lõhe ulme- ja peavoolu kirjanduse vahel on endiselt olemas.

Usun, et Reaktori toimetust peab ajakirja tähtsaimaks ülesandeks ulmikute

Reaktorit hoiavad toimimas ulmehuvilised ja see näib olevat mõeldud samuti eelkõige teistele ulmehuvilistele, eksisteerides eesti kirjandusajakirjade kontekstis justkui omaette ruumis.

13 Vt <http://www.ulmeajakiri.ee/?repliik-zanrikirjanduse-alavaarsusest>.

14 Samas.

lugemis- ja kirjutamisrõõmuks avaldamispaiga pakkumist, mitte ulmepõlgurist lugeja ülemeelitamist. Kuna ajakiri on järjepidevalt ilmunud peaaegu seitse aastat, on sel ilmselgelt pühendunud lugejaskond. Neile, kel seni ei ole olnud ulmekirjandusega lähemat kokkupuudet, annab Reaktor mitmekesise ülevaate nii žanrikirjandusest kui ka teistest žanrimeediaga seotud teemadest. Žanri eripäradega tutvavale ulmehuvilisele on Reaktor aga igakuine lugemisvara.

AUTORID

Marju Bakhoff (24)
püüab olla virk ilmakodanik.

Marianne Harju (26):
„Teen seda, mida suudan, sellega, mis mul on, seal, kus olen. Kõige rohkem olen mina ise tähistaevast vaadates ja kirjutades.”

Isabel Jezierska (21):
„Olen eesti-poola segavereline. Õpin filosoofiat, tegelen kaasaegse tantsuga, kirjutan, loen. Mõtestan nii suuri kui ka väikeseid küsimusi.”

Mette Mari Kaljas (16):
„Õpin Tartu kunstikoolis, õpin maailma nägema. Armastan vene kirjandust, koomikseid ja oma kassi Allanit.”

Helena Juht (20):
„Meeldivad meri, spaad ja ülemõtlemine. Ülemõtlemist põhjustavad lühikesed jalad ja külmad käed. Kui ei kirjuta tükk aega, siis hakkab paha. Muidu on hea.”

Kaisa Kuslapuu (23):
„Kagu-Eesti juurtega muusik ja sariblogija, kes üritab aru saada, miks ja kuidas. Silmamõõt on subjektiivne. Paroolikaardist loobumine oli raske, aga elu ongi raske.”

Mirt Kruusmaa (26),
vt lühiintervjuud lk 23.

Margit Lõhmus (33):
„Praegu midagi ei toimu. Lihtsalt käin tööl ja ujumas.”

Tõnis Malkov (33):
„Arvan, et olen vegan. Aga eile sõin pasteeti.”

Mart Niineste (34)

on tuntud kui prillide ja morni näoga tüüp saalinurgas. Kauaaegne, kuid nüüdseks tagasi tõmbunud rokiajakirjanik ja -kriitik, kelle terav sulg võib teha nii pehme pai, kerge kodi kui ka valusa torke. Töö kõrvalt mänginud mitmes punkansambelis, üks suuremaid Ramonesi fänne Eestis. Kuigi justkui Tallinnast, on tema kujunemisloos oluline koht Kohtla-Nõmmel.

Triin Paja (27):
„Arvan, et olen parem kummitus, mitte inimene.” – Ingmar Bergman

Mirjam Parve (26)

toimetab sõnade ja taimedega, joob teed ja siilistub.

Siim Preiman (26)

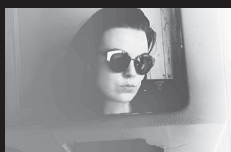
on kunstiagent, kes töötab kuraatorina Tallinna kunstihoones ja juhib mobiilset kunstiplatvormi „galerii galerii”. Viimasel ajal huvitub hea-olemisest ja kunsti tegemise eetikast üleilmse keskkonnakriisi kontekstis.

Piret Põldver (33):

„Ära küsi, missugusesse linnuliiki ma kuulun. Määritle mu mõiste laulu kaudu. Ma ei tea, kas häälgigi jääb, aga ma ei suuda suud sulgeda.” – Artur Alliksaar

Siret Remma (30):

„Kui ei meeldi, ära loe – järgin harva seda õpetust.”

Katrina Saar (26):

„Mitte kõige kirkam kriit.”

Julia Szychowiak (32)

debüteeris 2007. aastal luulekoguga „Pärast mind” („Po sobie”), mis pälvis mitu debüüdiauhinda. Hiljem on ta avaldanud veel kaks kogu: „Tavakeel” („Wspólny język”, 2009) ja „Intro” (2014). Sinne valik sisaldab tekste kõigist kolmest raamatust.

Janar Sarapu (26):

„Ma olen ka luuletaja.”

Triin Tasuja (29):

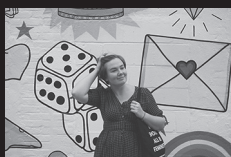
„Ma olen rikas. Mu jumal on armastus. Mu unistus on osta oma le korter palga eest, mida saab armastuse õppejõuna. 100 € tunnis ilma seksita.”

Mikko Tšaškin (20):

„Olen luuletusi kirjutanud neli aastat. Armastan melanhoolset muusikat ja sügist merd.”

Joosep Vesselov (21):

„Käin koolis ja vabal ajal teen muid asju. Õelge mulle linna peal tere, et mind hirmutada.”

Anette Helene Vijar (24)

õppis Tartus keeli rääkima ja Edinburghis kirjandust mõtestama. Nüüd istub Tallinnas uudistetoimetuses ja tõlgib. Vabal ajal püüab päikest ja üritab end kunagi kogutud raamatutest läbi närida.

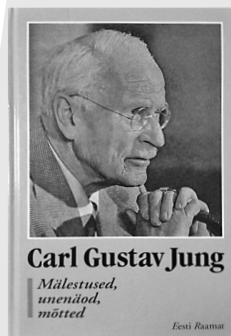
Ocean Vuong (29)

sündis Vietnami, aga emigreerus kolmeaastaselt perega USA-sse. Ta oli oma peres esimene, kes õppis lugema ja kirjutama. On õppinud Brooklyni kolledžis kirjandust. Aastal 2017 pälvis ta maineka T. S. Elioti auhinna oma debüütikogu „Õõtaevas väljapääsuhaavadega” („Night Sky with Exit Wounds”, 2016) eest, kust pärineb ka siinne valik.

Kristel Zimmer (20),

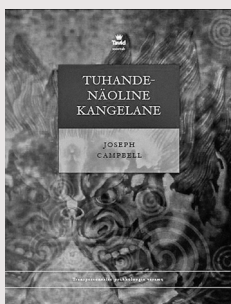
vt lühiintervjuud lk 95.

RAAMATU- SOOVITUSED

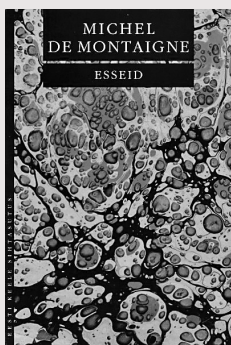
**Carl Gustav Jung, „Mälestused, unenäod, mõtted” (tlk Leo Metsar).
Eesti Raamat, 2004**

Üks põnevamaid biograafiaid, mida olen lugenud. Vana mehe väga isiklik ja valgustav tagasivaade pikale viljakale elule. Raamatus saab piiluda Jungi lapsepõlve ja toona nähtud unenägudesse, aga ka tööellu ja patsientide nägemustesse. Mis kõige magusam, Jung seletab üksipulgi oma mõttemaastiku suurimate verstapostide (teadvustamatus, Persona, Vari, Anima, Animus jm) argiseid tekkelugusid. Leht-lehelt süveneb imestus, et keegi suudab oma psüühikas toimuvat nii komplekselt hoomata ja oma unesid nii sügavalt tõlgendada. Selle inspireeriva introspektiivsuse tuules saab endagi elu ja uni värsket värvi juurde. Aga mitte ainult! Kuna kultuuriloos on suur hulk unenäolist kunsti, saab raamatust nende tööde vaatlemiseks üsna vägeva lainurkobjektiivi. Täpselt sama kehtib järgmise soovitusel kohta.

**Joseph Campbell, „Tuhandaäoline kangelane” (tlk Ülo Valk ja Maarja Valk).
Eesti Transpersonaalne Assotsiatsioon, 2015**

Joseph Campbell on teedrajav võrdlev usundiloolane, kes on nende kaante vahele kogunud paljude maailma müütide ja muinaslugude ühised, korduvad jõujooned ning koondanud need suureks inimelumandalaks, mille muustritesse mahub voolama iga lugeja elu lugu. Kord kohiseb eluvesi kärestikulistes käänakutes, kord soliseb truubis – see raamat õpetab neid sänge ära tundma ja harukohtades paremini valima; õpetab nägema võtmeid, uksi ja lävepakke. Garneeringuks sobib suurepäraselt 1988. aastal valminud sari „Joseph Campbell and the Power of Myth”, milles juba surmaga silmitsi seisev Campbell jagab killuke si elu jooksul kristalliseerunud tarkade kivist. Muuseas vankumatu muhedusega, nii et veel surma suus oli mehel Tõsi taga – ja ees, ja külgedel, ja all, ja ülev-all ...

**Michel de Montaigne, „Esseid” (tlk Kristiina Ross).
Eesti Keele Sihtasutus, 2013**

1533. aastal sündinud Montaigne lõi esseesžanri ning tõi kirjandusluku seniolematult eraelulise ja eneseteadliku autoripositsiooni. Tema puhul pole tarvis ridade vahele piiluda, et mõista, milline *inimene* autor oli. Superstaaride ja -egode, ühismeedia- ja blogiajastul ei pane seda erilisust ehk tähelegi, ometi on just seetõttu raske leida teist nii varast autorit, kellega tänapäeva lugejal oleks hõlpsam saavutada nõnda isiklik kontakt. Seda enam, et teemad, millest Montaigne kirjutab, on tihti ajatud-üldinimlikud (nt „Laste kasvatamisest”, „Inimsööjatest”, „Lombakatest” jne) ega tekita peaaegu pooltuhat aastat hiljem mingit võõristust. Vastupidi, moodne värk! Peale selle on ta lihtsalt tohutult vaimukas, erudeeritud ja tasakaalukas mõtleja – külm kompress afekteeritud ajavaimule. Suurepärase tõlkes!

Tõnis Tootsen

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp

Keeletoimetaja: Lydia Raadik

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Tõnis Malkov

Fotod lk 82–87 Mart Niineste erakogu

Fotod lk 62–67 Hanneleele Kaldmaa erakogu

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Marek Tamm, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 55 (3/2018)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

1	Joosep Vesselov
9	Mirt Kruusmaa
25	Ocean Vuong
32	Triin Tasuja
41	Piret Pöldver
48	Margit Lõhmus
57	Marianne Harju
62	Intervjuu Hanneleele Kaldmaaga
71	Mikk Tšaškin
77	Julia Szychowiak
82	Päevik: Mart Niineste
88	Kristel Zimmer
94	Kaisa Küslapuu
101	Marju Bakhoff
107	Janar Sarapu
110	Helena Juht
115	Siim Preiman Kelly Turgist
120	Siret Remma Igor Kotjuhust
125	Mette Mari Kaljas Kärt Hellermast
129	Anette Helene Vijar Arundhati Royst
134	Katrina Saar ulmeajakirjast Reaktor
142	Autorid
144	Raamatusoovitused

Hind 2.90 eurot

9 771736 295428 03